

T. C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**NAZAR-NAZARLIKLA İLGİLİ İNANIŞLAR,
UYGULAMALAR VE BUNLARIN DİNİ-MİTOLOJİK
KÖKENLERİ (GAZİANTEP YÖRESİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİĞDEM, ŞAHİN

GAZİANTEP
TEMMUZ 2011

T. C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**NAZAR-NAZARLIKLA İLGİLİ İNANIŞLAR,
UYGULAMALAR VE BUNLARIN DİNİ-
MİTOLOJİK KÖKENLERİ (GAZİANTEP YÖRESİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇİĞDEM, ŞAHİN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

GAZİANTEP
TEMMUZ 2011

T. C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Nazar, Nazarlıkla İlgili İnanışlar, Uygulamalar ve Bunların Dini, Mitolojik Kökenleri (Gaziantep Yöresi)

ÇİĞDEM ŞAHİN

Tez Savunma Tarihi: 22. 07. 2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

.....

_____

.....

_____

.....

_____

ÖZET

NAZAR, NAZARLIKLA İLGİLİ İNANIŞLAR, UYGULAMALAR VE BUNLARIN DİNİ, MİTOLOJİK KÖKENLERİ (GAZİANTEP YÖRESİ)

ŞAHİN, Çiğdem

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

Temmuz 2011, 86 sayfa

Nazar inancı ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalar, pek çok toplumda görülmektedir. Yüzyıllardır insanlar, nazardan korunmak ve nazarın etkisini yok etmek için çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektedir. Gaziantep'te de toplumun farklı kesimlerinden pek çok kişi bitkiler, hayvanlar, taşlar vs. olmak üzere çeşitli unsurlara ait pek çok yöntemi kullanarak kıskançlık, haset, beğeni gibi duygulardan oluştuğuna inanılan nazarı yok etme isteği duymuştur. Toplumda hala devam eden bu uygulamaların dini-mitolojik bağlamda değerlendirilmesi araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nazar, uygulamalar, Gaziantep

ABSTRACT

EVIL EYE, EVIL EYE BEAD PIECE AND PRACTICES AND THEIR
RELIGION, MYTHOLOGY ROOTS IN GAZIANTEP

ŞAHİN, Çiğdem

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Behiye KÖKSEL

July 2011, 86 pages

Belief in the evil eye, and accordingly, the applications, is seen in many societies. For centuries, people do not have the effect of the evil eye to protect and Nazar performs a variety of applications. Gaziantep, many people from different parts of the community of plants, animals, stones, etc. Many of the elements by using the method to be jealousy, envy, feelings such as appreciation is believed to have lacked the desire to not liking. Society that is still the subject of our research is the evaluation of these applications, the religious-mythological context.

Keywords: Evil, applications, Gaziantep

ÖN SÖZ

Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Gaziantep, önemli kültürel ve tarihsel değerlere sahiptir. Gelişmiş sanayisi ve modern görünümüyle dikkat çekici olmasının yanı sıra çeşitli kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Tezimiz sözlü kültür ortamında yaşayan nazar adet ve uygulamalarını tespit ederek bunların dini mitolojik kökenle ilişkisini ortaya koyma amacını taşımaktadır. Gaziantep'te nazarla ilgili böyle bir araştırma gerçekleştirilmemizin nedeni daha evvel bu kente ait böyle bir çalışmanın yürütülmemiş olmasıdır. Tezimizde belirttiğimiz üzere Gaziantep ile ilgili halk inanışlarına yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalarda başta geçiş dönemleri olmak üzere çeşitli halk inanışlarında nazar ile ilgili uygulamalara değinilmektedir. Ancak doğrudan nazara yönelik bir çalışma mevcut değildir.

Nazar ile ilgili olarak yaptığımız bu çalışmada nazara kaynaklık eden İslamiyet öncesindeki inanç, uygulamalar ve nazarın İslamiyet'teki yerinden bahsedilmiştir. Böylelikle nazarla ilgili, Gaziantep'te halk arasında batıl olarak değerlendirilen ancak incelendiğinde bu inanç ve uygulamaların eski inançlarla ilişkisi olduğunu ortaya koyan bir araştırma gerçekleştirdik.

Yaptığımız bu çalışmada büyük emeği geçen ve çalışmaktan onur duyduğum sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel'e, çalışma sürecinde beni destekleyen değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Ayşe Karakoç, Arş. Gör. Gaye Gülşah Fidan ve Emel Güler Ankişhan'a, daima yanımda olan aileme ve yardımlarını esirgemeyen dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çiğdem ŞAHİN

Gaziantep-2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN TANIMI VE ÖNEMİ.....	1
1. 2. ÇALIŞMANIN AMACI	2
1. 3. GENEL BİLGİLER	3
1.3.1.Gaziantep İli Hakkında	3
1.3.1.1.Tarihi çevre	3
1.3.1.1.1.İslamiyet öncesi Gaziantep	4
1.3.1.1.2.İslam devrinde Gaziantep.....	4
1.3.1.1.3.Gaziantep'in işgali	5
1.3.1.2. Coğrafi özellikler	5
1.3.1.3.Ekonomik ve ticari hayat	6
1.3.1.4.Kültürel ve sosyal yapı.....	7
1.3.1.5.Nüfus	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	9
KAYNAK ÖZETLERİ	9
2.1. TÜRKİYE'DE NAZAR VE NAZARLIKLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	9
2.1.1. Tezler	9
2.1.2. Makaleler	9
2.2. GAZİANTEP'TE NAZAR VE NAZARLIKLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	11
2. 2. 1. Dergiler	11
2. 2. 2. Bildiriler	12
2. 2. 3. Tezler.....	12
2. 2. 3. 1. Lisans tezleri:	12
2. 2. 3. 2. Yüksek lisans tezleri:	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	13
MATERYAL VE YÖNTEM.....	13
3. 1 GEREÇLER.....	13
3. 2 YÖNTEMLER.....	13
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	14
BULGULAR VE TARTIŞMA	14
4.1. KONUMUZU İLGİLENDİREN TEMEL HALK BİLİMİ KAVRAMLARI 14	
4. 1. 1. Kültür	14
4. 1. 2. Folklor	15
4. 1. 3. Gelenek	15
4. 1. 4. Halk İnançları.....	16
4. 2. NAZARLA İLGİLİ İNANIŞLARA KAYNAKLIK EDEN DİNİ- MİTOLOJİK KAVRAMLAR.....	16
4. 2. 1. Gök-Tanrı İnancı.....	16
4. 2. 2. Kültler	19
4. 2. 2. 1. Tabiat kültleri.....	20
4. 2. 2. 1. 1. Su kültü	20
4. 2. 2. 1. 2. Ağaç Kültü	21
4. 2. 2. 1. 3. Hayvan Kültü	26
4. 2. 2. 1. 4. Ateş Kültü:	28
4. 2. 2. 1. 5. Taş Kültü.....	30
4. 2. 3. Şamanlık.....	
4. 2. 4. Put- Fetişler (Totemler, Tözler-Ongunlar).....	32
4. 2. 5. Kara İyeler	33
4. 2. 6. İslamiyet'te Nazar	34
4.2.6.1. İslamiyet'te nazarı önlemek için okunan dualar	36
4.3. GAZİANTEP'TE NAZARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	38
4. 3. 1. Nazar ve Nazarlık.....	38
4. 3. 2. Kimlere Nazar Değer	39
4. 3. 2. 1. Bebeklere nazar değer	39
4. 3. 2. 2. Çocuklara nazar değer.....	39
4. 3. 2. 3. Genç kızlara nazar değer.....	39
4. 3. 2. 4. Hamile bayanlara, doğum yapan bayanlara nazar değer.....	40
4. 3. 2. 5. Yeni evlenen bayanlara (gelinlere) nazar değer.....	40
4. 3. 2. 6. Diğer.....	40
4. 3. 3. Kimlerin Nazarı Değer.....	40
4. 3. 4. Nazar Değdiği Nasıl Anlaşılır.....	41
4. 3. 5. Nazar Değmesine Karşı Alınan Tedbirler.....	41

4. 3. 5. 1. Dini tedbirler	41
4. 3. 5. 1. 1. Hamaili, cevşen, muska takılması	41
4. 3. 5. 1. 2. Nazar duası yazılması, okunması veya takılması	42
4. 3. 5. 1. 3. Çeşitli âyet ve duaların okunması, dinî ifadeler kullanılması	43
4. 3. 5. 1. 4. Afsunlama	43
4. 3. 5. 1. 5. Diğer	44
4. 3. 5. 2. Bitkilerle ilgili tedbirler	44
4. 3. 5. 3. Hayvanlarla ilgili tedbirler	47
4. 3. 5. 4. Taşlarla ilgili tedbirler	49
4. 3. 5. 5. Çeşitli nesnelere bağlı olarak alınan tedbirler ve çeşitli uygulamalar	50
4. 3. 6. Nazar Değdikten Sonra Nazarın Zararını Etkisiz Hale Getirmek İçin Yapılan Uygulamalar ve İnanışlar	54
4. 3. 6. 1. Dini uygulamalar	54
4. 3. 6. 1. 1. Hamaili, Muska, Cevşen Takılması	54
4. 3. 6. 1. 2. Çeşitli âyet ve dualar okunması	55
4. 3. 6. 1. 3. Ocaklık geleneğine bağlı olarak yapılan çeşitli uygulamalar	55
4. 3. 6. 1. 3. 1. Piroz çıkması	55
4. 3. 6. 1. 3. 3. Afsunlama	56
4. 3. 6. 1. 4. Nazarı çıkarmak için ziyaret yerine gitme	56
4. 3. 6. 2. Bitkilerle yapılan uygulamalar	57
4. 3. 6. 2. 1. Üzerlik ve üzerlik atma	57
4. 3. 6. 2. 2. Par yavşağı ile yapılan uygulama	57
4. 3. 6. 3. Hayvanlarla yapılan uygulamalar	58
4. 3. 6. 4. Çeşitli uygulamalar	58
4. 4. MEMORATLAR	60
4. 5. ANONİM HALK EDEBİYATINDA NAZAR	64
4. 5. 1. Deyimler, Atasözleri, Dualar ve Beddualarda Nazar:	64
4.5.2. Ninnilerde nazarla ilgili Unsurlar	
4.5.3. Tekerlemelerde Nazarla İlgili Unsurlar	
BEŞİNCİ BÖLÜM	73
SONUÇ	73
KAYNAKLAR	75
EKLER	77
EK A. KAYNAK KİŞİLER	77
EK B. NAZARLA İLGİLİ FOTOĞRAFLAR	80
ÖZGEÇMİŞ	113
VITAE	113

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN TANIMI VE ÖNEMİ

Edward Tylor, Evrimsel Halk Bilimi yöntemini ortaya koymuştur. Bu yöntem pek çok toplumun hatta ilkel ve gelişmiş toplumların bile benzer yönlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Buradan hareketle nazar adet ve uygulamalarının Türk toplumunun pek çok kesiminde bulunduğu, incelenen makalelerle ve kitaplarla (Yaşar Kalafat, Çıblak vs.) da desteklenmesi sonucu görülmüştür. Araştırmamız, nazar adet ve uygulamalarının günümüzde Gaziantep'teki uygulamalarına bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu noktada tespitlerimizin desteklenmesi açısından Evrimsel yöntem, Tarihi Yeniden Oluşturma yöntemi ile değerlendirilerek şu verilere varmak mümkün olmuştur.

Evrimsel Halk Bilimi yönteminden hareketle: A. Lang'a göre “ Herhangi bir ülkede akıl dışı bir gelenek bulunduğunda onun mahiyetini anlamada takip edilecek metot, söz konusu geleneğin akıl dışı olarak görülmeyip toplumun üyelerince harmonik bir uyum içinde kabul görüp yaşadığı bir ülke bulup oradan hareketle onu anlamak demektir.”¹

Dolayısıyla nazar adet ve uygulamalarının bir toplumda batıl inanç olarak değerlendirilmesinin dışına çıkılarak bu halk inançlarının Türk mitolojik ve dini unsurlarıyla olan bağlantısını tespit etmek araştırmamızın temel noktasını oluşturmaktadır.

Benzer şekilde Evrimsel kuramı takip eden anlayışta folklor, geçmişin yaşayan kalıntılarıdır ve folklor kullanılarak insanlığın tarih öncesi yeniden kurulabilir. Bu sebeple işlevsizmiş gibi görünen, kaba-saba ve hurafe nitelikleri ağır basan kültürel metaryaller üzerinde durulmuştur. Bu bakış açısı ise: insan zihninin arkeolojisi olarak düşünülmüştür.²

---

¹ Özkul Çobanoğlu (1999), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ank., s.133

² Çobanoğlu, a.g.e., s.134

Yani, yukarıda da belirttiğimiz gibi halk arasında dini anlamda varlığı kabul gören yahut batıl inanç olarak değerlendirilen nazarın bugün pek çok uygulamayla karşımıza çıkması noktasında yapılan tespitlerde uygulanan pek çok yöntemin (halk arasında dinen uygun olduğu veya olmadığı düşünülse de) kabul gördüğü bilinmektedir. Ancak bu halk inancının batıl unsurlara dayandırılmasına karşın İslamiyeti kabul etmiş insanlar arasında kabul görmesi İslamiyet öncesi ve sonrası halk inancında bir sentez meydana getirmiştir.

Sonuç olarak yapılan araştırmanın bu noktada belirtilmek istenen yönü, halk arasında mevcut olan inançların Evrimsel Halk Bilimi kuramında belirtildiği gibi geçmişle olan yani mitoloji ve dinle olan bağlantısını ortaya koymak önem taşımaktadır. Söylediklerimizi Tylor'un ifadeleriyle destekleyecek olursak: E. Tylor mitlerin temelini hayatın gerçekliklerinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Tylor'a göre:“ İnsanlar arasında günümüzde yaşayan pek çok gelenek, tarihsel kökenlere dayanır”³

Söylediklerimize de dayanarak bu çalışma Gaziantep'te nazar ile ilgili inanışları ve uygulamaları tespit etme amacını taşımaktadır. Beş bölümden oluşan tezimizde Gaziantep'te nazar adet ve uygulamalarının tespitinde çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bununla birlikte nazar hakkında bilgi sahibi olabilmemiz adına Gaziantep'te yapılan halk inanışları ile ilgili kaynaklar incelenmiştir. Dini ve mitolojik bir kökene dayandığını düşündüğümüz nazarın, dini ve mitolojik kökenlerin kaynağını oluşturan inanç, kavram ve tanımlara yer verilerek bunların nazarla olan bağlantısı açıklanmıştır. Bu sebeple pek çok kaynak incelenmiştir. Gaziantep Üniversitesi Kütüphanesi, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel'in arşivinden faydalanılmıştır.

1. 2. ÇALIŞMANIN AMACI

Bugün birçok toplumda varlığına inanılan nazar adet ve uygulamalarının, Türk dünyasında ve Gaziantep'te de yaygın olarak devam ettiği görülmektedir. Daha önce doğrudan nazar inanışına yönelik bir çalışma, bölgede gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma ile hem Gaziantep'teki nazar uygulamaları hem de bu uygulamaların dini, mitolojik kökenle ilişkisi belirtilmiştir. Sözel kültür ürünü olan nazarla ilgili

---

³ Çobanoğlu, a.g.e., s.134-135

inanişlardan elde edilen bulguları yazıya aktarıp bilim dünyasına kazandırmak tezimizin amacını oluşturmaktadır.

1. 3. GENEL BİLGİLER

1.3.1.Gaziantep İli Hakkında

1.3.1.1.Tarihi çevre

Gaziantep bölgesi bugün olduğu gibi dün de doğuyu, batıyı, kuzeyi ve güneyi birbirine bağlayan yolların üzerindeydi. Tarihin başlangıcından bugüne bu kentte çeşitli kavim ve dinlerin yerleşip yaşadığı bilinmektedir. Onlardan kalan maddi ya da manevi kültür varlıklarına Anadolu'nun bin yıldan bu yana sahibi olan Anadolu Türklerinin eski inaniş ve dinlerinden getirdikleri kültür değerleri de eklendi.

Anadolu coğrafyası kültür zenginliği en az bin yıl evvel bu topraklarda, Asya bozkırlarından kopup gelmiş olan Türk boylarının taşıdıkları sözlü kültürle zenginleşti. Bu coğrafyada İslamiyet ve yeni inançlar dinin ve iman esaslarının temelini oluştururken Türklerin ana vatanlarından getirdikleri eski şamanist inançları da kültür hazinesine eklendi. Güneydoğu Anadolu'nun sınır kenti olan Gaziantep, tarih boyunca kültürel bakımdan canlı ve zengin bir merkez oldu.⁴

Gaziantep tarihinin devreleri Paleolitik, Kalkolitik, Neolitik dönemler, Tunç çağı, Hitit, Med, Asur, Pers, İskender, Selökidler, Roma, Bizans, İslam ve Türk devirleri olarak sıralanabilir.

Gaziantep yöresinde ilk yerleşim merkezi, Dolike şehridir. Bugün Dülük köyü yakınlarında bir yerleşim yerinin adıdır. Dülük adının Dolike'den geldiği düşünülmektedir.

Şehir Cumhuriyet öncesi yıllara kadar Ayıntap (Ayıntab) adıyla anılmıştır. Bu adı, suyunun güzelliğinden ve bolluğundan dolayı aldığı söylenmektedir. "ayın"; pınar, kaynak, suyun gözü anlamlarına gelmektedir. "Tab" ise; güç, takat anlamına gelmektedir. Şehre suyun bolluğundan dolayı bu ismin verildiği söylenmektedir.

İslam egemenliği sonrasında Ayıntab adı giderek Ayıntap'a dönüşmüştür. Fransız kuvvetlerine karşı şehrin, savunmasını bu uğurda verdiği 6317 şehide rağmen yılmadan, cesaretle sürdürmesi ve eşsiz bir direniş göstermesi nedeniyle 6 Şubat 1921 tarihinde BMM tarafından gazilik unvanına layık görüldüğünden

⁴ Behiye Köksel(2007), Gaziantep Halk Kültürü Hakkında. *Gaziantep Dört Yanı Dağlar Bağlar*, YKY, İst., s.223-227

“Gaziayıntab” olmuştur. 1928 yılında ise, şehrin adı Gaziantep olarak değiştirilmiştir.⁵

1.3.1.1.1.İslamiyet öncesi Gaziantep

Gaziantep’te kazı çalışmaları sonrasında Alt Paleolitik (Eski Taş) döneme ait izlere rastlanmıştır. Geçimlerini avcılık ve balıkçılıkla sağlayabilen dönemin insanları çoğu el baltası olan taş eşyalar kullanmışlardır. Sakçagözü bakırın tespit edildiği yerleşim yerlerinden birisidir. İlk Tunç Çağ buluntularına Gedikli, Tilmen Höyük, Sakçagözü ve Zincirli kazılarında rastlanmıştır. Sakçagözü, Tilmen Höyük, Zincirli, Yesemek ve Karkamış’ta yapılan kazı ve araştırmalarda MÖ 1800-1700 yılları arasında buralarda 20 küçük krallıktan oluşan büyük bir devletin varlığını haber vermektedir.

MÖ 1800’de Hititler ile başlayan tarihi devirler Asurlular, Medler, Persler, Helenistler ve Bizanslılarla devam etmiştir.⁶

1.3.1.1.2.İslam devrinde Gaziantep

Hz. Ömer zamanında 638 yılında İslam orduları Hatay ve Gaziantep’i Bizanslılardan aldılar. Hatay ve Gaziantep İslam halklarının ilk yerleştiği bölgelerdir. Abbasiler döneminde Anadolu’da “Avasım” adında bir eyalet kurulmuştur. Bu dönemde Orta Asya’dan gelen Oğuz (Türkmen) boyları batıya göç ederek Avasım Eyaleti’nin bir parçası olan Gaziantep’e yerleşmişlerdir.1071 Malazgirt savaşı öncesi Gaziantep’te küçük Türkmen beylikleri oluşmuştur. Abbasilerin gücünün azaldığı dönemde de Gaziantep yöresi Türk, Arap, Hristiyan halk toplulukları iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Mısır Tolunoğlu devleti, Mısır Fatimileri, Halep ve Musul atabeyleri ve Türk Beyleri yönetiminde kalmıştı. Büyük Selçuklular döneminde Selçuklu Devleti kurucusu Gümüştekin Bey kumandasındaki Türkmen boyları Antep yöresini ele geçirdiler. Kısa zamanda Anadolu, Türk yurdu haline geldi . 279 yıl süren Haçlı savaşları döneminde de Gaziantep’te Tulup (Dülük), Rumkale, Raban (Araban) Ravanda, Horus, Antep Kalesi gibi kaleler inşa edildi. Antep halkı ilk fırsatta bu kaleleri teker teker ele geçirdi.

1516’da Gaziantep, Osmanlı imparatorluğuna katıldı. Gaziantep, Osmanlı döneminde pek çok mücadele içine girmiştir. Çeşitli İslam halklarının saldırıları, 8

⁵Gaziantep İl Yıllığı 2002, Repromert Ltd.Şti Başbakanlık Basımevi Ank., s.1-2

⁶ Gaziantep, a.g.e.,s.4-5

yıl süren Mısır savaşları, ayrı bir devlet kurmak isteyen Canpolatoğulları, Amerika bünyesinde gerçekleştirilen Ermeni faaliyetleri bu mücadelelerdendir.

Seyahati sırasında Gaziantep'in özelliklerinden bahseden Evliya Çelebi de Gaziantep hakkında çeşitli bilgiler vermiştir.⁷

1.3.1.1.3. Gaziantep'in işgali

Birinci Dünya savaşı sırasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre savaş kuvvetleri Gaziantep'i işgal etti. İngilizler halkı baskı altına aldı. Sonrasında şehir Fransızlara bırakıldı. Bunun üzerine Antep, Kilis ve Nizip'te çeşitli teşkilatlar kuruldu. Misak-ı Milli'nin gerçekleştirilmesi için çalışmalar yürütüldü. eziyet ve zulme uğrayan tepkilerini ortaya koydu.

İlk tepki Akyol Camisinde asılı Türk bayrağının Fransızlar tarafından indirilmesine karşı olmuştur. İkinci büyük tepki ise; İnönü Caddesinde sarkıntılığa uğrayan annesini korumaya çalışan Mehmet Kamil'in süngülenerek öldürülmesidir.

Bunların yanı sıra işgal sırasında savunmada şehit düşen Karayılan'ın, Antep-Kilis yolunda faaliyetlerini sürdüren Şahinbey'in adı Gaziantep tarihine yazılmıştır.

Çok üstün düşman kuvvetlerinin topçu ateşi altında, açlık içinde, savaşa devam eden Antep'lilerin direnişi bütün Türkiye'de dikkatle takip edilmiştir. Savaş sonrasında Gazilik Kanunu ile "Gazilik" unvanı alan Ayıntab, 8 Şubat 1921'de Gaziyıntap adıyla anılmıştır.⁸

1.3.1.2. Coğrafi özellikler

Gaziantep ili, Ortadoğu ülkelerinin merkezinde Verimli Ay Toprakları olarak bilinen yerde olup burada Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarından gelen ana karayolları birbirlerini kesmektedir. Tarih boyunca "Verimli Ay Bölgesi" ana ticaret yollarının kavşak noktalarında, büyük ticaret ve sanayi şehirleri doğmuş, büyümüş, yıkılmış ve yerine yenileri kurulmuştur. Verimli Ay Bölgesinin bir parçası sayılan Gaziantep ili, bu bölgenin de ortasında stratejik bir mevkide yer almaktadır. Gaziantep yeryüzü şekilleri yapısıyla da her devirde insanların yaşamasına elverişli olmuştur.

⁷ Gaziantep, a.g.e.,s.8-21

⁸ Gaziantep, a.g.e., s.23-37

Gaziantep 38 derece 28 dakika ve 38 derece 0 dakika doğu boylamları ile 36 derece 38 dakika ve 37 derece 32 dakika kuzaey enlemleri arasında bulunmaktadır. İlin yüzölçümü 6819 km. olup, ülke yüzölçümüne oranı yaklaşık %1'dir.

İlimizin güneyinde Suriye devleti ile Kilis ili, doğusunda Şanlıurfa iline bağlı Birecik ve Halfeti ilçeleri, Kuzeydoğusunda Adıyaman iline bağlı Besni ilçesi, Kuzeyde Kahramanmaraş ile Pazarcık ilçesi, Batıda Osmaniye ili, Güneybatı'da Hatay ilinin Hassa ilçesi yer almaktadır.

İlin doğuda kalan büyük parçası Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisinde, İslahiye ve Nurdağı ilçeleri ile Şahinbey ilçelerinin bir bölümü Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır.

İl, batısı ve kuzeyinde yer alan kıvrımlı Toros Sıradağları ile Arap Yarımadasının düz alanları arasında yer alır. İlimiz ortalama yükseklikte bir saha olup ortalama yükseltisi 850 metredir.

İl merkezi, Gaziantep Yaylası adlı çevresine oranla yüksekçe sayılan bir alanda kurulmuştur. İlimizde dağlık alan pek azdır. Amanos (Nur) dağları Gaziantep-Adana sınırı boyunca uzanır. Diğer önemli kabartı Karadağ'dır. Karadağ ilin batı ve doğu yönüne uzanır. İlimiz aynı zamanda geniş ovalara sahiptir. İslahiye, Sakçagözü, Fevzipaşa bunlardandır. Karasu, Merzimen Deresi, Nizip Çayı, Sacır Suyu başlıca akarsularındandır.⁹

1.3.1.3. Ekonomik ve ticari hayat

Uygun iklim ve toprak şartları bakımından Antepfıstığı ile özdeşleşmiş olan Gaziantep; ekolojii etkileyen girdi kullanımı bakımından doğal dengenin henüz bozulmadığı illerimizden birisidir.

İl yüzölçümünün % 64'ü (387.053) tarım alanı, % 51'i (92.419) orman ve fundalık, %6'sı (38.894) çayır ve mera, %15'i (94.825) ise tarım dışı arazilerden oluşmaktadır. İlde tarımsal üretim bitkisel ağırlıktadır. Hayvansal üretim yeterince gelişmemiştir. Tarım alanlarında yaygın olarak buğday, arpa, mercimek, pamuk, kırmızı biber, mısır, nohut, soğan, sarımsak, üzüm, zeytin, nar gibi ürünler yetiştirilmektedir. İlin üretim ve ihracatında önemli paya sahip olduğu tarımsal ürünü ise Antepfıstığı'dır.

---

⁹ Gaziantep, a.g.e., s.43-51

Gelişmiş bir sanayisi bulunan Gaziantep'te, tarım ürünlerine dayalı sanayi de buna paralel olarak gelişmiştir. Bunlardan ilk göze çarpan un, makarna, bisküvi, salça, çikolata fabrikalarıdır.¹⁰

1.3.1.4.Kültürel ve sosyal yapı

Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından biri olan Paleolitik, Kalkolitik, Neolitik, Hitit, Mitani, Büyük İskender, Selöhidler, Roma, Bizans, Türk-İslam, Osmanlı dönemlerini yaşayan Gaziantep, bu dönemlere ait eserleri günümüze kadar taşımıştır. İlk uygarlıkların doğduğu Mezopotamya ve Akdeniz arasında bulunuşu güneyden ve Akdeniz'den doğuya, kuzeye ve batıya giden yolların kavşağında oluşu, uygarlık tarihine ve bugüne yön vermiştir.

Osmanlılar döneminde çok sayıda cami, han, hamam ve medrese yapılmış, şehir aynı zamanda üretim, ticaret ve el sanatları yönünden de ilerlemiştir. Günümüzde dahi bu han ve hamamlar işlevi korumakta, ticaretin ve özellikle de eşine az rastlanan zengin el sanatlarının yaşatıldığı yerler olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Dünya mutfakları arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olan, uzun yıllar geleneklerinin ve yöresel özel damak lezzetinin zenginliğini koruyan Gaziantep mutfağı, Gaziantep turizminde önemli bir yere sahiptir.

Gaziantep Kurtuluş Savaşı hatıraları, zengin tarihi ve kültürel çevresi; hizmetteki otoyolları, bölgenin havaalanı, tren garı; Gap'ın kapısı durumundaki konumu; leziz yemekleri; zengin el sanatları; camileri, kaleleri, antik kentleri, ören yerleri, hanları, hamamları, kастelleri, türbeleri, kiliseleri; yaylaları, ovaları, gezi ve mesire yerleri; adını verdiği baklavası ve fıstığı; sanayi tesisleri, ticari canlılığı ve diğer yönleri ile turizmde son yıllarda adından söz edilen önemli merkezlerden birisidir.¹¹

1.3.1.5.Nüfus

1927 yılında 213.499 olan ilimiz nüfusu 1997 yılında 1.129.096, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 1.296.063 olmuştur. Geçen 73 yılda ilimizin

¹⁰ Gaziantep, a.g.e., s.269

¹¹ Gaziantep, a.g.e., s.121

nüfusu 6.0 kat artmıştır.1927 yılında il ve ilçe merkezleri nüfusu 2000 yılında 1.020.902 olmuştur. 73 yılda şehir merkezleri nüfusu 13.4 kat artış göstermiştir.¹²

---

¹² Gaziantep, a.g.e.,s. 63

İKİNCİ BÖLÜM KAYNAK ÖZETLERİ

2.1. TÜRKİYE’DE NAZAR VE NAZARLIKLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

2.1.1. Tezler

Türkiye’de nazar adet ve uygulamaları ile ilgili tez çalışmalarından bahsedecek olursak:

Doç. Dr. F. Gülay Mirzaoğlu danışmanlığında hazırlanan “Günümüzde nazarlık:Formları, kullanım alanları ve ilevleri” adlı yüksek lisans tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Halk Bilimi Anabilim Dalı’nda hazırlanmıştır. Fatma Zeynep Öcalan tarafından çalışılan tezde, geçmişten günümüze sosyo-kültürel çevrede şekillenen nazar inancı ve insanların tutum ve davranışları üzerinde etkili olmaya devam eden nazar adet ve uygulamalarından bahsedilmektedir.

Başka bir tez “Elazığ’da Nazarla İlgili İşlemlerin Sosyolojik Tetkiki” adlı yüksek lisans tezidir. Doç. Dr. Y. Mustafa Keskin danışmanlığında hazırlanan tez, Mine Er tarafından çalışılmıştır. Elazığ’da 2005 yılında, Elazığ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalında hazırlanmıştır.Bu çalışmada uygulanmakta olan nazar adetlerinin sosyolojik boyutu ele alınmıştır.

2.1.2. Makaleler

Nazar adet ve uygulamaları Türkiye’de pek çok makaleye konu olmuştur. Bunlardan Ahmet Gökçimen’in “Artvin İlinin Sarıbudak Köyünde Nazarla İlgili İnanışlar” adlı makalesi, Sarıbudak Köyünde hala gerçekleştirilmekte olan nazar adet ve uygulamalarından bahsedilmiştir.

Bir başka makale ise Yrd. Doç. Dr. Zekiye Çağımın: “Adana Halk İnançları İçinde Nazara Bağlı Hastalık, Ölüm Anlatıları ve Bunlardan Korunmak İçin Uygulanan Yöntemler”. Bu makalede Çağımın nazarın meydana gelişini bilimsel bir açıklama yaparak anlatmak istemiştir. Nazarın hafif etkisinden ve “uğursuz nazar” olarak nitelendirilen en kötü halini belirtmiştir.

Çağımın, Nazarın en eski toplumlardan günümüze gelinceye kadar varlığını koruduğunu belirtir. İlkçağ medeniyetlerinden Hititlerde nazar boncuğu örneklerine rastlandığından, Mısır firavunu tarafından “lazuli” adlı bir taşın nazarlık olarak kullanıldığından, Arapların Cahiliye döneminde nazara inandıklarından, Almanların yine insan dışkıyla ilgili nazar pratiğinden bahsetmiştir. Bugün Anadolu’da da benzer pek çok pratiğin uygulandığını belirtmiştir. Bunlar: göz boncuğu, at nalı, kurşun dökme, hayvan başı asma, kıskanç kişilerden uzak durma vs.

Sonrasında çeşitli memoralardan (hastalık ve ölüme dair) bahseder. Nazardan korunmak için uygulanan pratiklerden bahsederek nazara inanmada eğitim, yaş ,cinsiyet farkı görülmediğini dile getirir.

Nazarla ilgili farklı bir makale de Yrd. Doç. Dr. Şevkiye Kazan’ın “Klasik Türk Şiirinde Nazar: Göz değmesi” adlı araştırmasıdır. Kazan, Klasik Türk şiirinde nazarın nasıl bir yer ettiğini belirtmektedir. Bunu belirtirken Divan şiirinin her türlü gelenekten ilham aldığını ve hayatla olan sıkı ilişkisini belirterek divan şiirindeki ifadeleri halk kültürüyle ilişkilendirmiştir. Bu ilişkilendirmede şamanlıkta mavi gözün, iyiliğine inanılan Gök Tanrı’nın gözü olup kendilerini Yer tanrısından, kötü gözden koruduğunu belirterek “göze gözle karşı koyma” inancının bulunduğunu ve bu şekilde göz şeklindeki nazarlıkların ortaya çıktığını anlatarak bunları Divan şiiriyle ilişkilendirir. Benzer şekilde divan şiirinde kullanılan “göz değmek”, “nazar değmek”, “göze gelmek” gibi pek çok değimin kullanıldığından sevgiliye, nergise vs. nazar değmesi şeklinde nazarın Divan şairlerince anlatıldığından bahseder.

Nazarla ilgili benzetme ifadelerinin yanı sıra Divan şairlerinin nazardan korunma yöntemlerinden de bahseder. Burada gözyaşının göz boncuğuyla ilişkilendirilmesi, bülbülün gözyaşının boncuğa benzetilmesi, beyitlere sarımsak asma, üzerlik takma gibi adetlerin yansıması, sevgilinin yüzündeki benin nazar olmasın diye bulunduğunun kabul edilmesi, yüzdeki ayva tüyelerinin muska gibi yazıldığına yahut sevgilinin saçının hamaili olarak düşünülmesi gibi nazarla ilgili pek çok halk inanışının Divan şiirine yansıdığı belirtilmiştir.

Uzm. Ayşe Başçetinçelik'in yaptığı "Adana halk kültüründe Kırk Basması-Nazar-Kırklama" adlı makalede de nazarla ilgili şu önemli noktalar yer almaktadır: Kırk basmasından korunmak için önlemlerden ve kırklamadan bahsetmektedir. Makalede alınan önlemler noktasında nazar pratikleri anlatılmaktadır. Anne ve çocuğu nazardan koruma yöntemleri "kırk basması" içinde görülmesi sebebiyle çalışma içinde anlatılmıştır.

2.2. GAZİANTEP'TE NAZAR VE NAZARLIKLA İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Nazar konusuyla ilgili bugüne kadar Gaziantep'te müstakil ve kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Ancak nazar inaniş ve uygulamalarını, halk bilgisinin diğer alanlarından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu sebepten geçiş dönemleri başta olmak üzere çeşitli gelenek ve inanişlarla ilgili çalışmalarda az ya da çok nazara da değinilmiş olmaktadır. Bu yüzden; nazar konusuna az veya çok değinmiş olan ya da nazar inanişıyla bağlantı kurmanın mümkün olduğu alt başlıklara sahip olan çalışmaları, kaynak taramalarımız sırasında gözden geçirdik. Nazar inanişının da önemli bir kolunu teşkil ettiği halk inanişlarıyla ilgili Gaziantep yöresinde bugüne kadar yapılmış olan çalışmaların önemli bir bölümü, derlemeler niteliğindedir. Yakın zamandaki çalışmalar arasında bildiriler ve lisansüstü tezler mevcuttur. Bu çalışmalardan ulaşabildiklerimiz şunlardır:

2. 2. 1. Dergiler

Cemil Cahit Güzelbey, "Gaziantep'te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar, TFA, 1981/2, Kültür ve Turizm Bak. Yay. , Ank. 1981, s. 19-36

Hülya Çelik, "Halk İnançlarında Hızır, Hızır-İlyas ve Hıdırellez Geleneği", Yöre Dergisi/1990 S. 6 s. 24-28

M. Şakir Ülkütaşır, "Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar", Türk Folkloru/1982 S: 39, s. 305-314

Nuri Taner, "Halk İnanmalarında Cin ve Cin tutma", Türk Folkloru/1982 Şubat S: 43, s. : 12-15

Nuri Taner, "Halk Kültüründe Ay", Türk Folkloru/1982 Şubat S: 30, s. : 11-14

Nuri Taner, "Halk Kültüründe Ay", Türk Folkloru/1982 Şubat S: 31, s.: 20-

Ömer Özbaş, “Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar”, Gaziantep Kültür Dergisi/1958, s. 8

Çalışmaların bir kısmının TFA’da, bir kısmının Gaziantep’te yayınlanan dergilerde yayınlanmış olduğunu görüyoruz. Derlemelere dayanan bu çalışmalar tabiat unsurlarıyla ilgili inanışları, Hıdrellez kültürüyle ilgili inanç ve uygulamaları ve olağanüstü varlıklarla ve geçiş dönemleriyle ilgili uygulamaları içermektedir.

2. 2. 2. Bildiriler

Behiye Köksel, “Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler”, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Nevşehir, 2000, s. 485-496

2. 2. 3. Tezler

Hazırlanan lisans ve lisansüstü tezlerde halk inanışları ve geçiş dönemlerinden bahsedilirken nazarla ilgili inanış ve pratiklerle alakalı bilgiler de verilmiştir.

2. 2. 3. 1. Lisans tezleri

Fidan Durna, Gaziantep Folkloru ve Halk Edebiyatı, Gaziantep Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Gaziantep-2007

Gökhan Özpolat, Gaziantep Yöresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Bitirme Tezi, Gaziantep Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gaziantep 2007

Fidan Kaya, Gaziantep Yöresi Folklor ve Halk Edebiyatı, Bitirme Tezi, Gaziantep Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gaziantep 2010

2. 2. 3. 2. Yüksek lisans tezleri

Dilek Yüksel, Gaziantep’te Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep,

Nurullah Cicioğlu, Geçit Ritleri Bağlamında Ölüm, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MATERYAL VE YÖNTEM

3. 1 GEREÇLER

Çalışmamızı iki aşamada gerçekleştirdik. Birinci aşamada derleme, ikinci aşamada ise kaynaklar üzerinde yoğunlaştık.

Araştırmamızın derleme aşamasında başta kalem, kağıt olmak üzere fotoğraf makinesi kullandık. Araştırmamızın ikinci aşamasında yazılı kaynakları tarayarak tezimizle ilgili incelemeler gerçekleştirdik. Yazılı kaynaklarda tezler, makaleler ve kitaplar taranarak araştırmamızla ilgili bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

3. 2 YÖNTEMLER

Gaziantep'te nazar hakkında gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada, derleme yöntem ve tekniklerinden karşılıklı görüşme yöntemi ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Çalışmamız hem derleme hem de kaynak araştırmasına dayanmaktadır. Bu noktada tezimiz, Halk Bilimi Kuram ve Yöntemlerinden Metin Merkezli bir yaklaşıma dayanmakta olup Yayılma Kuramı içinde değerlendirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. KONUMUZU İLGİLENDİREN TEMEL HALK BİLİMİ KAVRAMLARI

4. 1. 1. Kültür

Kültür kelimesinin çeşitli manaları bulunmaktadır:

“Bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, hukuku, örf-adeti ve insanın cemiyetin bir üyesi olması dolayısıyla kazandığı diğer bütün maharet ve itiyatları ihtiva eden mürekkep bir bütün.”

“Bir toplumun yaşama tarzı.” (Wiesler)

“Atalardan gelen maddi-manevi değerler yekunu.” (E. Sapir)

“İnsanın tabiatı ve kendini idare etme yolu ile bizzat meydana getirdiği eser.” (A. Young)

“Bir toplulukta örf ve adetlerden, davranış tarzlarından, teşkilat ve tesislerden kurulu ahenkli bütün.” (R. Thurnwald)

“Umumi olarak inançlar, değer hükümleri, örf ve adetler, zevkler kısaca insan tarafından yapılmış ve yaratılmış her şey.” (A. Kohen)

“Bir millet fertlerinin iştirak halinde bulunduğu manevi hayat.” (F. Wolf)

“Bir yabancı, bir kabilenin hudutlarını adet ve yaşayış şekillerinin değişmesi ile kavrar; giyinmenin ve süslenmenin başka bir tarzı ev eşyalarının ayrılıkları, başka silahlar, yeni şarkılar, danslar vb...Diğer taraftan bütün bunlar aynı kabilenin kültüründe değişmez.” (A Wierkand)

Bir milletin dini, ahlaki, hukuki, estetik, lisani, iktisadi, fenni hayatlarının ahenkli mecmuasıdır. (Z. Gökalp) ¹³

Kültür, geçmişten geleceğe değişerek devam eden canlı bir olgudur. Devam çizgisindeki değişimi şekillendiren etkenler çok geniş bir yelpazededir. ¹⁴

¹³ İbrahim Kafesoğlu (2004), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınevi, İst., s. 15-16

¹⁴ Behiye Köksel(2001), Gaziantep Yöresi halk inanışlarında Şamanist etkiler. *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Evrak Yayınları, Ank., s.496

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere kültür, belli bir insan topluluğuna ait değerler bütünüdür. Bu değerler, toplumda uyumlu bir beraberliği sağlamaktadır. “Kültür: kökü milletin var olma başlangıcına dayanan, tarihi içinde yaşadığı coğrafyanın tabii şartları, ikliminin sunduğu olanakları, tabii olduğu ve karşılaştığı inançlar, konuştuğu dili yazdığı alfabesi, pişirdiği yemekleri, giydiği elbiseleri, görgü ve saygı yapısı, tarih boyunca yaptığı mücadeleleri, karşılaştığı diğer milletlerden etkilendiği hususlar neticesinde milletin kendine has oluşmuş olan ve o milleti diğer milletlerden ayıran değerlerin ahenkli bir teşekkülüdür.”¹⁵

4. 1. 2. Folklor

Mehmet Özbek’e göre folklor: “Bir milletin hayatında var olan gelenek ve göreneklerin, dili yardımıyla hafızasında sakladığı edebiyat ve müziğinin, daha geniş anlamıyla manevi kültür ürünlerinin toplamıdır. Dini ve sıhhi inanmalar, beşikten mezara kadar olan hayat, halk destanları, halk türküleri, oyunları, bilmece, atasözleri, ve deyimler, halk hekimliği yani halka ait olan halk hayatının ve kültürünün ilmidir.”¹⁶

4. 1. 3. Gelenek

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre: “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre, davranışlar ve anane olarak ifade edilmektedir.”¹⁷

“Gelenek nakletmeyi, bilgiyi uygulamayı, teknikleri, hukukları, şekilleri, sözlü ve yazılı birçok özelliği kapsar. Bu bakımdan yaşayan bir varlık gibidir. Onun naklettikleri kağıt üzerine yazılmış kelimeler gibi görülebilir. Ama gelenek insanların ruhlarına kazınmış gerçeklerdir. Bu çerçevede belirli davranış, norm ve değerleri benimseyip aşılardan, gerçek veya hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi.”¹⁸

Farklı bir tanıma göre Yaşar Kaya ve Taner Tatar tarafından gelenek şöyle tanımlanmıştır: Kültür, bireylere davranışlarda bulunurken bir izafet çerçevesi sunar.

¹⁵ Orhan Çeltikçi (2007), *Yaşar Kalafat’ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s. 25

¹⁶ Mehmet Özbek (1975), *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınevi, Ankara, s. 13

¹⁷ Yaşar Kaya, Taner Tatar(2008), *Gelenekten Modernliğe Kalıplaşan Yenilik*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, s. 37

¹⁸ Kaya, Tatar, a. g. e., s. 40

Birey karşılaştığı meselelerde her zaman nasıl davranması lazım geldiğini uzun uzun düşünmez. Kültürün kendisine sunmuş olduğu kalıpları kullanır. Bu kalıpların oluşumunu da değişimini de sağlayan zamandır. Buradaki değişim süreklilik içinde kemalattır. Zaman içindeki bu gelişim kültürün kalıplaşmasını temin eder. Buna gelenek denir. Böylece gelenek gücünü geçmişi ile bu günü arasındaki çizgiden alır, sürekliliğini de geleceğe hitap etmesiyle sağlar. »¹⁹

4. 1. 4. Halk İnançları

Halk, ortak bir dili konuşan, gelenek ve görenekleriyle ortak etkinliklerde buluşan; ortak şeylere gülüp ortak şeylere ağlayan; günlük yaşamındaki ekonomik ve sosyal düzeyle birbirinden çok farklı olmayan insanlar topluluğu olarak tanımlanabilir.²⁰

Halk inancı ise, halk arasında yaygın olan toplumsal kabullenmeler, benimsemeler, adet, gelenek ve göreneklerdir. Toplumlar yaşadıkları süreç içerisinde tarihlerinin başlangıcından itibaren belirli değerleri oluşturmuşlar, karşılaştıkları dinler ve kültürlerden etkilenmişlerdir. Bu etkileşim neticesinde hayatın safhaları ve çeşitli konularla ilgili inanışlar, gelenek ve görenek şeklini almış o toplumun kendiliğinden değeri olmuştur.²¹

İnanışlar, tarihi vesikaların bilmediği çağlardan çok uzak coğrafyalardan, unuttuğumuz törelerden, adının dahi hatılamadığımız eski din ve inanç sistemlerimizden toplumun ortak psikolojisinde yaşamaya devam etmiş ve edecek olan olgulardır.²²

4. 2. NAZARLA İLGİLİ İNANIŞLARA KAYNAKLIK EDEN DİNİ-MİTOLOJİK KAVRAMLAR

4. 2. 1. Gök-Tanrı İnancı

Türkler, İslamiyet öncesinde Gök-tanrı inancını benimsemiştir. Çin kaynakları, Hunların Gök-Tanrı'ya inandıklarından bahsetmektedir. Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar gibi Asya'nın doğu ucundan Orta Avrupa'ya kadar her yerde kendini gösteren tarihi Türk topluluklarında Tanrı inancı, merkezi bir yer almıştır. Türkler yüce bir Tanrı'nın varlığına ve onun gökte olduğuna inanmışlardır.

¹⁹ Kaya, Tatar a. g. e., s. 44

²⁰ Erman Artun (2004), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi, İst., s.1

²¹ Çeltikci, a. g. e., s. 30

²² Köksel, a.g.e., s.496

Bu durum, üstte Gök-Tanrı, altta yağız yer, ikisi arasında kişiöğlü kılındı, şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadeler, Türk inanç sisteminde üç katmanlı bir dünya varlığına işaret etmektedir. Türk inanç sistemine göre bu katmanlardan en altında kötü ruhlar (yeraltı iyeleri), üst katmanda ise iyi ruhlar (gök iyeleri), yeryüzünde insanoğlü bulunmaktadır. Orhun Kitabeleri'nde geçen üstte Gök Tanrı ifadesi gök yüzünü, Tanrı'yı temsil etmektedir. Bu nedenle Türklerde Tanrı düşüncesinin maddi gökyüzünden manada Ulu varlığa doğru bir gelişme gösterdiği öne sürülmüştür. Göktürkler döneminde dünyayı kaplayan, yer yüzünde her şeyi hükmü altında tutan semanın, bozkırlı gözünde Tanrı kabul edilmiş olabileceği düşüncesi vuku bulmuş olabilir. Türklerde Gök-Tanrı Yaratıcı, Kadir-i Mutlak Tanrı şeklinde düşünülmektedir. Kağan ise; iktidar gücünü ve hakimiyetini Tanrı'dan almaktadır. Kitabelerde Bilge Kağan, Tanrı iradesi ile kağan olduğunu belirtmektedir. Türk kağanı Tanrı'dan kut almış, Tanrı'nın temsilcisi kabul edilmektedir. Gökyüzünün kutsiyeti Türk kağanının göğe yakın yerlerde oturmasından da anlaşılmaktadır. Türk kağanı, Altın-dağ diye anılan bir zirvede veya Ötüken-Yış gibi mukaddes bir dağda oturmaktadır. Bu dönemlerde Türkler, kağanın Tanrı'nın iradesi ile tahta çıktığına inanmakta, aynı şekilde devletin ve toplumun yükseliş-düşüşü, iktidar değişiklikleri Tanrı'nın himayesinin ve cezasının bir sonucu olarak görülmekte, Tanrı'nın Kadir-i Mutlak olduğuna inanılmaktadır.²³

Gök-Tanrı inancında Tanrı'nın gökyüzüne yakın olarak telakki edilmesi veya gökyüzünün bu sebeple kutsal olarak düşünülmesi pek çok mitolojik olgunun mavi renkle olan bağlantısına dikkat çeker.

Göktürk kağanı "Kültigin (abidesinde) savaşa giderken 8 defa ak ata, 3 defa boz ata, 2 defa konur ata ve bir defa keher ata binmiştir. "²⁴ Burada Kültigin'in ak ata binmesinde verilen atların renginin kutsiyetle ilgili olduğunu düşünebilmekteyiz. Ayrıca, destanlarda meydana gelen çeşitli olayların da ışık etrafında vuku bulması, göğün kutsallığına işaret eden vakalardır. Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı'nda, Ay Kağan doğum yapar ve doğan çocuk yani Oğuz Kağan gök yüzlüdür, perilerden güzeldir. Oğuz Kağan'ın ilk eşi de Gökten bir ışık içinde iner, çocuklarına Gün, Ay

²³ Ünver Günay ve Harun Güngör (2007), *Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yayınları, İst., s. 56-62

²⁴ Yaşar Kalafat, 2005, *Doğru Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*(4. baskı), Babil Yayıncılık, s. 43

ve Yıldız adı verilir. ²⁵Ayrıca Oğuz kağan'ın eşinin gök gözlü olması da dikkat çekicidir. Bunu destanda şu ifadelerle görmektetiz:

“Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Önünde bir göl ortasında, bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu. Çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha gök idi.”²⁶

Bir başka durum ise; şamanın gökyüzüne bir ağaç yardımı ile tırmanmasıdır. Buradaki amaç, şamanın gökyüzüne kadar ulaşip Tanrı'ya yakın olarak görevini gerçekleştirme isteğidir. Yine kamların davullarında bulunan güneş, ay, yıldız ve iki kayın ağacının resmi de gökyüzünün kutsiyetine işaret etmektedir. ²⁷”Bugün Anadolu'nun doğu-orta ve batısında yaşayan ve hayatın; doğum, evlilik ve ölüm gibi üç önemli safhasında uygulanabilen “Göge Kaldırma” pratiği, bize Anadolu mitolojisinin ortak inanç yapısını düşündürüyor.”²⁸ Dolayısıyla geçmişteki Türk inanç sistemi içinde gökyüzü, kutsal bir alan kabul edilmekte, bu kutsiyet mitolojide varlıklar üzerinde renklerle veya görünümle ortaya çıkmaktadır. Yani Tanrı'nın kut'unu taşıyan, kutsal olarak düşünülen yeryüzüne ait varlıkların tanrısallığı sağladığı ve insanoğluna saadet, huzur getirdiği düşünülmektedir. Bu sebeple de bu kutsiyeti temsil eden varlıktan herhangi bir parçanın da korunmasını istediğimiz herhangi bir yer veya nesne üzerinde bulundurulması da korunma sağlanacağına inanılmıştır. ²⁹ Tarihin içinde değişimler geçirerek günümüze yansıyan destanlarda olduğu gibi çeşitli uygulamalarda da bu inançların izlerini görmek mümkün olmaktadır. Bugün nazarlıkların renklerinin mavi oluşu, mavi rengin koruyucu etkisinin bulunduğu inanılması da mavi rengin Tanrıyı temsil etmesi ve gökyüzünün renginin mavi olması ile açıklanabilmekte, bu şekilde mavi renkli nazarlık şekillerine ait halk inanışının ortaya çıktığını bize düşündürmektedir. Ayrıca, bugün evlerde aksesuar olarak kullanılan büyük camdan tespihlerin, nazarı korumak amacıyla sehpa üzerine konulduğu düşünülürse, bu aksesuarın bir tespih görünümünde olması da İslami etkinin Eski Türk inancıyla bir sentez oluşturduğunu düşündürmesi gayet tabidir.

²⁵ Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz (2006), *İslamiyet Öncesi Türk destanları*, Ötüken, İst., s. 220-221

²⁶ Yaşar Çoruhlu (2000), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalıcı Yayınevi, İst., s. 115

²⁷ Abdülkadir İnan (1972), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Basımevi, Ank., s. 64

²⁸ Kalafat, a. g. e., s. 65

²⁹ Pervin Ergun (2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ank., s. 321

Gök Tanrı inanç sisteminde Tanrı ile mavi arasındaki ilişkiyi farklı örneklerle de açıklamak mümkün: Güney Azerbaycan'da Türk topluluklarının yas törenlerinde giydikleri elbiselerin rengi mavidir. Semerkant'ta bazı Türklerin yas törenlerinde yine mavi rengi kullandıkları bilinmektedir. Ayrıca Göktürk döneminde kullanılan yas elbiselerinin de mavi renk olabileceği ifade edilmektedir. Dede Korkut'ta da yas elbisesi olarak hem siyah hem de mavi-göy renkli giysilerin giyildiği belirtilir.

Yas törenlerindeki elbiselerde mavi rengin tercih edilmesi Tanrı'nın gökte kabul edilmesinden, mavinin Tanrı'yı temsil etmesinden kaynaklanmaktadır. Mavinin tercih edilmesiyle mutlak, ilahi olana boyun eğilmekte, Tanrı'nın isteği uygunluk gösterilerek kabul edilmiş olunmaktadır. Bu durum aynı zamanda mavinin bugün de neden nazarlık olarak kullanıldığının bize yansıtmaktadır. Tıpkı Türklerin atalarını göğe yakın yerlere gömmeleri gibi mavi giysiler kullanmaları yahut nazarlıkların renginin mavi oluşu da göğün rengi ile Tanrı ile ilişkilendirilmektedir. Yine Anadolu'da nazardan korunmak için mavi giysilerin tercih edilmesi de mavi ile gök arasındaki ilişkiye dayanır.³⁰

Aynı şekilde, Gök-Tanrı inancı etrafında şekillenen çeşitli inanç ve kültürler de günümüzde Eski Türk inançlarının izlerini taşımakta, mitolojik bir köken oluşturmaktadır.

4. 2. 2. Kültler

“Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınma anlamına gelmektedir. Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, dinsel tören olan belli ritüelleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağaralar ve nehirler kült olarak kullanılmıştır. Bir kültün varlığından söz edebilmek için şu üç şartın varlığı gereklidir:

- a. Külte konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı,
- b. Bu nesne ya da şahıstan insana zarar gelebileceğine ilişkin inancın varlığı,
- c. Bu inancın sonucu olarak faydayı sağlayabilecek, zararı uzaklaştırabilecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığı.”³¹

³⁰ Yaşar Kalafat, ” *Kültür Coğrafyasında Rumeli Balkan Örneklemeleri ile Karşılaştırmalı Renk Kültüründe Mavi*”, <http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=341>, (07. 06. 2011)

³¹ Erman Artun (2008), *Anonim TürkHalk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi, İst., s. 15.

Buradan hareketle, İslamiyet içinde de izlerinin görüldüğü hatta halk arasındaki pek çok uygulamada karşılaştığımız kültürlerin etkisini, nazar uygulamalarında da görmekteyiz. Daha önce Tanrı kut'unu sağlayan çeşitli varlıkların-nesnelere ait herhangi bir parçanın da nazarı engelleyeceğini belirtmiştik. Dolayısıyla yüzü mübarek kurt, Tanrı elçisi kartal, bozkırın üzerlik otu, kutsal ağaç ve pek çok tanrısal varlığın bir parçası nazarlık olarak kullanılmaktadır.³² Kültürler hakkında bilgi verilirken bu Tanrısal varlıkların Türk mitolojisindeki yeri, çeşitli özellikleri veya örnekleriyle belirtilerek nazarla ilişkisi hakkında bilgi verilecektir. Bu noktada nazar inanç ve uygulamalarını etkileyen kültürleri şöyle sıralayabiliriz.

4. 2. 2. 1. Tabiat kültürleri

Türkler, dini inanç sistemi içinde tabiatta bulunan varlıkları kutsal olarak kabul etmektedir. Bu varlıkları kutsal kabul etmeleri nedeniyle zaman içinde çeşitli uygulamalar ile günümüzdeki inançlara da kaynaklık eden kültürler, pek çok tabiat varlığını içine almaktadır. Bu kutsiyete bağlı olarak da tabiattaki varlıkların birer ruhunun olduğuna inanılmıştır. Tabiattaki dağ, ağaç, su, taş, vb. varlıklar kült olarak kabul edilmiştir. Birer ruha sahip olduğuna inanılan bu varlıkların iyilik verenler ve kötülük getirenler şeklinde ikiye ayrıldığı da düşünülmektedir. Kötülük getirenlerin yerin altında, iyilik getirenlerin ise yerin üstünde bulunduğu inanılmaktadır.³³

4. 2. 2. 1. 1. Su kültürü

Su, Türk inanç sisteminde önemli bir yere sahiptir. Türklerin yaşam alanları içinde bulunan çeşitli göller, ırmaklar, pınarlar kutsal kabul edilmiştir. Su; temizlik, saflık, tazelik gibi unsurları simgelemektedir. Eski Türk inanç sisteminde suyun ruhunun olduğuna inanılmış ve bu sebeple de Türkler suyu kirletmemeye özen göstermişlerdir. Göktürkler ve Uygurlar Tamir Nehri, Orhun, Selenga ve Tolga ırmaklarını kutsal saymışlardır. Ayrıca Türkler tarafından kutsal sayılan bu ırmakların balıkları avlanmamakta ve yenmemekteydi.³⁴

Bugün hala devam eden inanışa göre: Şanlıurfa Balıklıgöl kutsal alanındaki balıklar da kesinlikle yenmez ve bu balıklara zarar verilmez. Türk-İslam dünyasında

³² Ergun, a. g. e., s. 321.

³³ Abdurrahman Güzel (2009), *Dini tasavvufi TürkEdebiyatı El Kitabı*, Akçağ, Ank., s. 106.

³⁴ Güzel, a. g. e., s. 109-110.

Balıkligöl, tıpkı Eski Türk inançlarında olduğu gibi kutsal sayılmakta, dokunulmaz addedilmektedir. Benzer şekilde suyun boşa akıtılması da israf kabul edilmektedir. Su ile ilgili inançlar, günümüzde de varlığını korumaktadır. Nazar ile ilgili uygulamalarda da suyun kutsiyetinden faydalanılmaktadır.

Ayrıca Türklerde Isıkgöl kültü bulunmaktadır. Merasimlerde bu göl, Türkler tarafından dolaşarak takdis edilmekteydi. Altay inanışına göre (Anohin'in tespitinde) yer-su ruhları insanların yaşadıkları yerlerde yaşamaktaydı. Suyun kutsiyetiyle ilgili olarak Yeniseyliler, Yenisey ırmağını "merhametli hakan" anlamında olan Kayrakan diye tavsif ederlerdi. İslamiyetin kabulü ile de su kültü, uzun müddet muhafaza edilmiştir. Başkurtlar bir gölde veya suda ilk defa yıkanılırsa elbiselerinden bir parça koparıp suya atarlardı. Bugün Hıdırellezde de kadın-kızlar Tanrı'ya bir şeyler yazıp suya atarlar. Yine büyü bozma suya bir şeyler yazıp suya atma ile gerçekleşir.³⁵

4. 2. 2. 1. 2. Ağaç kültü

Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan ağaç, özelliklerinden dolayı geçmişte insanların dikkatini çekmiştir. Mitolojide üç katmandan oluşan ve dünya ile arasında bir bağ oluşturduğu düşünülen ağaç, yerin altındaki kökleri, yeryüzündeki dal budaklarıyla insanın yaşamı ve yaratılışıyla ilişkilendirilmiştir. İnsanın, doğduğunda bir filize benzetilmesi daha sonra büyümesi ile ağacın dallanıp budaklanması ve insanın yaşlanması ile ağacın yapraklarını dökmesi arasında bir bağ kurulmuştur.³⁶ Üç katmanlı dünyayı birleştiren dünya ağacı, aslında kozmosun kendisidir. Ağaç, köküyle yer altı dünyasını; gövdesiyle orta dünyayı sembolize eder ve kozmik modelin merkezinde yer almaktadır. Altaylılar, merkezde yer alan ve üçlü dünyayı birleştiren çam ağacının dünyadaki ağaçların en büyüğü olduğunu düşünür. Bu ağacın tepesinde Bay Ülgen'in oturduğuna inanılmaktadır.³⁷ Orhun Abidelerinde de yer altı, gök ve insanın yer aldığı yer, ağacın çeşitli özellikleri nedeniyle insan ve insan yaşamıyla ilişkili olarak düşünülmüştür. Şaman dünya görüşü tarafından benimsenen ağaç kültü, şaman ağacı şeklinde karşımıza çıkar. Şaman efsanelerinde ağaç, dünya ağacına yakındır ve insana işlevsel bir anlam yükler. Şaman ağacı, kozmik bir evdir. Dallarında kuş yuvaları gibi oyuklar vardır ve bu oyuklarda

³⁵ Abdulkadir İnan (1995), *Makaleler ve İncelemeler I. cilt*, TTK, Ank., s. 491-495

³⁶ Artun, a. g. e., s. 21.

³⁷ Fuzuli Bayat (2007), *Türk Mitolojik Sistemi 2*, Ötüken Yayınevi, İst., s. 187.

şamanların kuş şeklindeki ruhları bulunmaktadır. Şaman ruhları ise bu yuvalarda terbiye edilmektedir. Bunun yanı sıra şaman, ağacı kozmik seyahati sırasında merdiven olarak kullanmaktadır. Şaman bu şekilde Tanrıya ulaşacak insanoğlunu ızdırabından kurtaracaktır. Yedi veya dokuz yuvalı şaman ağaçları da göğün yedi veya dokuz katını simgelemektedir. Şamanlarda kozmik ev olarak düşünülen ağaç, Yakutların ana ağaç motifine çok benzemektedir. Yakut inancına göre Yer Tanrısı, ağacın içinde oturur. Ağacın doğurganlıkla ilişkisi de Uygur türeyiş mitlerinde görülmektedir.³⁸

Uygurların Türeyiş Efsanesi'nde iki ağaç arasına inen ışıktan bahsedilerek bu ışıktan çıkıp türeyen Uygurların hikayesi anlatılır. Bu efsanede ağaç, Uygurların atası kabul edilir. Şu ifadeler bunu doğrular niteliktedir: “Çocuklar ağaçları görünce, tıpkı evladın babasına gösterdiği saygıyı gösterdiler. Ağaçların karşısında diz çöktüler ve yeri öptüler.”³⁹ Oğuz Kağan Destanı'nda da Oğuz'un ikinci karısının bir ağaç kavuğunda bulunduğu şöyle ifade edilir:

“Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz kağan,
Gölün ortasında bir tek ağaç uzuyordu,
Ağacın koğuğunda, bir kız oturuyordu
Gözü gökten daha gök, bu bir Tanrı kızıydı...”⁴⁰

Yine Oğuz Destanı'nda geçen Kıpçak kelimesi de bize ağacın kutsiyetini vurgular.

“Uluğ Ordu Beğ derler, çok akıllı bir erdi,
Bu yönde Oğuz Han'a yerince akıl verdi.
Baktı ki yerde bu beğ, çok ağaç var, çok da dal,
Kesti biçti dalları, kendine yaptı bir sal.
Ağaç sala yatarak geçti İdil nehrini,
Çok sevindi Oğuz Han, buyurdu şu emrini:
Kalıver sen burada oluver bir sancak Beğ!
Ben dedim öyle olsun, densin sana Kıpçak Beğ.”⁴¹

³⁸ Bayat, a. g. e., s. 188.

³⁹ Bahaeddin Ögel (2003), *Türk Mitolojisi 1. Cilt*, T T K, Ank., s. 74.

⁴⁰ Ögel, a. g. e., s. 117.

Dede Korkut Hikayelerinde de ağacın kutsiyeti pek çok kez vurgulanır: Kazan'ın oğlu Uruğ ağaç ile söyleşirken;

“Başını alıp bakacak olsam başsız ağaç,
Dibini alıp bakacak olsam dipsiz ağaç. ”⁴²

Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü hikayede ağaç kültünden bahsedilmektedir. Basat, Tepegöz'e:

“Atam adını sorar isen Kaba ağaç
Anam adını der isen kağan aslan”⁴³ der.

Türklerin yaşamında belli ağaçların özel yeri vardır. Bunlardan kayın ağacı: Kayın ağacının gökten çocukların koruyucu tanrısı olarak bilinen Umay ile birlikte indiğine inanılır. Kayın ağacı şaman törenleri, bayramlar ve ayinlerde özel bir yer tutmaktadır. Sayan dağlarının kuzey tarafında kayın ormanları bulunmaktadır. Bu ormanlığın sonunda dört ağaç ayrılır ki bunlar, dört kutsal kayın ağacıdır. Beltirlerin dediklerine göre bunlardan herhangi biri kurur ya da herhangi bir nedenle yıkılırsa bunun yerine yenisi bitermiş.⁴⁴ Türklerde Göktanrı'ya dualar, kayın ağacının yanında gerçekleşir. Buna göre; kayın ağacı yanında yapılan dualar kabul olur. Kayın ağacı, Tanrı ağacıdır ve kutsal kabul edilen kayın ağacına şimşek düşmez, kötü ruhlar kayın ağacına yaklaşamaz. Türkler, kayın ağacının aileye saadet getireceğine inanmışlardır. Vatanın, barışın, sevginin sembolü olmuştur. Türklerde düğün gecesine evine getirilen gelin, kayın dallarına asılı örtüler arasında getirilir.

Bazı oymaklar, kayın ağacını ecdat olarak seçmişlerdir. Kutsal kabul edildiğinden kesilmez. Bugün, Tokat'ın Niksar ilçesinde de kutsal bir kayın ağacı halk tarafından ziyaret edilir. Benzer şekilde çam, kavak, ardıç, çınar, dağ servisi, meşe, dut, söğüt, elma gibi ağaçlar da kutsal kabul edilen ağaçlardandır. Geçmişte Anadolu'da kutsal kabul edilen ağaç, bugün de kutsal kabul edilmektedir.⁴⁵

Ağaçların soy ağacı niteliği de dikkat çekmektedir. Ağaç, dal ve budaklarıyla insanın geçmişte, bugün ve gelecekteki fertlerini temsil eder. Ayrıca,

⁴¹ Ögel, a. g. e., s. 123.

⁴² Artun, a. g. e., s. 21.

⁴³ Orhan Şaik Gökyay (2006), *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalıcı Yayınevi, İst., s. 1015.

⁴⁴ Gökyay, a. g. e., s. 1018.

⁴⁵ Ergun, a. g. e., s. 196/200/207.

ağacın canlılığıyla soyun devamı arasında ilişki kurulur. Soyun kuruması ve ağacın kuruması ilişkilendirilir. Türk kültürüne göre soy, erkek çocukla devam eder. Dede Korkut'ta da bu durum "Devletli kaba ağacın kesilmesin" diye ifade edilir. Günümüzde de erkek çocuğun doğumu, aileye mutluluk verir. Bu sebeple erkek çocuğu doğan aile, erkek çocuğun korunması adına çeşitli nazar adet ve uygulamalarını gerçekleştirir. Halk arasında da her insanın bir ağacı olduğuna inanılır. Evin ağacı, obanın ağacı ve devletli kaba ağaç insanoğlunu temsil eder.⁴⁶

Ağaçla ilgili diğer önemli nokta ise dikenli çalılardır. Türkler, geçmişte Yer altı iyelerinin dikenli çalılara yaklaşamayacağına inanmışlardır. Türkler Erlik-Şeytan'ın olmadığı yerde Tanrı'nın kutsiyetinin bulunduğuna inanmışlar, dolayısıyla bu kötü varlıkları uzak tutmanın bir yöntemi olarak da dikenli çalıları çeşitli noktalara asmayı çözüm olarak görmüşlerdir. Böylece insanlar, hayvanlar, bitkiler kötü varlıkların etkilerinden korunabilecektir. Bu dikenli çalılar, Nevruzda da aynı işlevi görmesi nedeniyle kapılara asılmaktadır.⁴⁷

Ağacın kutsiyeti, şaman davullarında da görülmektedir. Davul, daire şeklindedir veya yumurtaya benzer. Yakutlar davul yapımında kayın ağacı yahut sedir ağacı, deri, madeni süsler, kıl ve sicimler kullanmışlardır. Davul yapılacak ağaç obadan uzakta olmalıdır, insan ve hayvan dokunmamış temiz ve sağlam bir yerden elde edilmelidir. Davul yapıldıktan sonra ise; ardıç ağacı yakılıp tütsülenir, ruhlara şarap serpilir. Her davul, şamanın ölümünden sonra ormana götürülüp parçalanır ve bir ağacın dalına asılır. Şamanın ölüsü de bu ağacın yanına gömülür. Şaman davullarının üzerinde daha önce de belirttiğimiz üzere meral, kurbağa, ay güneş, mukaddes kayın ağacı resmi bulunur. Birçok Türk boyunda da çadırlar ve alaçıklar kayın kabuğu ile örtülüdür.⁴⁸ Bugün de Türklerin eski inanç ve dinlerinden getirdiği düşünülen kültür değerleri (şamanist etkiler) Anadolu ve Gaziantep'te çeşitli inanç ve uygulamaları içinde karşımıza çıkmaktadır. Bu inanışlardan ağaç kültüne bağlı olarak gerçekleştirilen inanç ve uygulamaların da hala sürekliliğini koruduğu görülmektedir. Bugün Gaziantep-Oğuzeli karayolu üzerinde bulunan Dermanlı Dede civarındaki ağaçlara bez bağlama uygulamaları gerçekleştirilmektedir.⁴⁹

⁴⁶ Ergun, a. g. e., s. 244-245.

⁴⁷ Ergun, a. g. e., s. 323.

⁴⁸ İnan, a. g. e., s. 94-96.

⁴⁹ Behiye Köksel(2001), Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Evrak Yayınları, Ank., s.492-493

Kur'an-ı Kerim'de incir, nar, zeytin, hurma, üzüm ağacı kutsal kabul edilmiştir. Duhan Suresi'nde, zakkum ağacının zalimlerin ağacı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Sidretü'l-Münteha denilen bir ağaçtan bahsedilerek bu ağacın köklerinin Cennet'te olduğuna inanılır. Peygamber mucizelerinde ise ağaçları yeşertmek, ağlatmak, yürütmek vardır.⁵⁰

Hz. Muhammed'in bir hadisinde şöyle geçer:

“Bir kimsenin dikmiş olduğu ağacın meyvesinden gerek insan gerek diğer canlılar yedikleri müddetçe o kimsenin amel defterine sadaka olarak geçer. Bir ağacın yenen meyvesi, o ağacı dikenin sadakası olur.”⁵¹

Mevlevilerde çelik adlı kol uzunluğunda, işaret parmağı kalınlığında bir sopa bulunmaktadır. Bu sopa, meydanda durur ve dedelerin hücrelerinde de vardır.⁵²

Günümüzde de “Siirt'te kayın ağaçlarının kutsal sayılıp çaput bağlandığı Kız Evliya tepesi diye bir yer vardır. Dilek sahipleri bu tepedeki ağaçları sık sık ziyaret eder. Diyarbakır'da, Sin ve Sidaş adlı iki kardeşin türbesi çevresinde bulunan ağaçlara da dokunulmaz. Dallarından kıranların öküz gibi böğürerek öleceğine inanılır. Keban çevresinde bulunan Taşkesen köyünde, tek ağacın bulunduğu bir tepe vardır. Köylüler bu ağaca mukaddes gözüyle bakar. Siirt, Elazığ, Tunceli ve Adıyaman illerinde, şuraya buraya serpilmiş, tek tük görülen ardıç ve meşe ağaçları kutsanır, onlara dokunulması kınanır. Hoş karşılanmaz.”⁵³

Ağaç kültürü, Türk inanç sistemi içinde büyük önem taşımaktadır. Şamanların davullarında ve çeşitli uygulamalarda kullanılan ağaç, destanlarımızda kutsallığını koruyup İslamiyet'in kabulüyle de yerini kaybetmemiştir. Bugün Anadolu'da yukarıda kısmen değindiğimiz ağaç kültürünün etkisi ile ağaçla ilgili uygulamalar devam etmektedir. Aynı şekilde nazar ile ilgili uygulamalarda da bu kutsiyetin varlığını koruduğu görülmektedir. Bu sebeple, Türk inanç sistemi içinde Tanrı'nın kut'unu taşıyan nesnelere huzur, saadet, mutluluk, bolluk, bereket getirdiğine inanılmış ve bu nesnelere birkaçının, birinin veya bir parçasının zarar görmesi istenmeyen yere veya nesnelere üzerine asılması, geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Bugün, kutsiyet taşıyan bu nesnelere de nazarlık demekteyiz. Ağaç da Tanrı kut'larından biri olması nedeniyle nazardan korunmak için Türkler tarafından geçmişten günümüze kullanılmıştır. Türkler ağaçtan alınan bir parçayı, onun ateşte

⁵⁰ Ergun, a. g. e., s. 82-83.

⁵¹ Ahmet Nazmi (2001), *Ağaç Dikmenin Fazileti*, Pamuk Yayıncılık, İst., s. 33

⁵² Gökyay, a. g. e., s. 1019.

⁵³ Kalafat, a. g. e., s. 100.

yakılmasıyla elde edilen tütsüyü veya onun evin doğuya bakan kapısının üstüne resmedilmesiyle olumsuz etkilerden, kötülüklerden korunmaya çalışmışlardır. Şaman tarafından kutsal olması vesilesiyle merdiven olarak kullanılan kozmik ağaç yahut Türk atası olarak kabul edilen ağaç, nazar adet ve uygulamalarında da Tanrı kutsiyetine sahip bir nesne olarak önem taşımaktadır.

Türklerde defne, mazı, meşe, menengiç, nar çiçeği dalı, dağdağan, çitlembik, alıç, kuşburnu, iğde, ak diken, kızıl diken, karaağaç, çitlik, böğürtlen, çıra ağacı, gül dalı, dut ağacı gibi dikenli çalıların Tanrı kutu taşıdığına inanılmaktadır. Böylece bu ağaçlardan yapılan nazarlıkların da kutlu olduğuna inanılmakta olup bu nazarlıklar, çeşitli mekan ve yerlerde, insan üzerinde bulundurulmaktadır. Hatta korunma maksadıyla evlerin bahçelerine kutsal olan bu ağaçlardan dikilmektedir. İğde ağacı, bugün Konya'da dikilen bir ağaçtır. Kutlu sayılan bu ağaçlardan gök katlarını temsilen de çentikler atılır. Türkler kutlu saydıkları bu ağaçlardan korunmak amacıyla nazarlık yapımının yanı sıra bu ağaçlardan çeşitli nesnelere de yapmışlardır. Kem göze karşı beşik, asa, yukarıda belirttiğimiz gibi şaman davulu, ok, yay, yayık, tokmak vs. yapılmıştır.⁵⁴

4. 2. 2. 1. 3. Hayvan kültü

Bozkır yaşamında, avcılıkla geçinen Türk toplumunda hayvan kültü, hayvan ve insan arasında dinsel ve büyüsel anlamda önemli bir bağ kurmuştur. Bu bağ zaman içinde kutsal bir niteliğe dönüşmüştür.

Şamanlarda Hayvan-atayı temsil eden tören elbiseleri kutsal kabul edilmiştir.

Ayı-ata, Geyik-ata ve Kartal-ata bunlara birer örnektir. Ayı tarzındaki elbiseler daha çok Kuzey Sibiryaya ile Kuzeybatı Sibiryaya'da görülmektedir. Bu elbiselerin üzerine ayıya ait çeşitli kemikler dikilmektedir.

Geyik de kutsal bir hayvan kabul edilmiştir. Türk mitolojisinde, masallarda ve efsanelerde de geyik motifine rastlanmaktadır. Avcıları peşinden sürükleyerek Kaf dağına götüren geyik, daha sonra dağın yarılmasıyla gözden kaybolur. Onları, Kaf dağına götürür. Dağ yarılr ve geyik gözden kaybolur.

---

⁵⁴ Ergun, a. g. e., s. 321-323

Yakut, Altay, Kazak-Kırgız ve Başkurt folklorunda ve eski şaman ayinlerinde kartal da önemli bir hayvandır. Yakutların inançlarına göre kışın bitip ilkbaharın gelmesi, kartalın kanatlarını sallamasına bağlıdır.

Şaman ayinlerinde, şamanların üzerinde ayı kemiklerini taşıması gibi kartal elbiseleri giymesi, kartalın tüylerini üzerinde taşıması da bir kutsiyet belirtisidir. Bu şekilde şamanın atasının şeklini alması, kendisini insani özelliklerinden kurtarması anlamına gelmektedir. Bu sebeple, Yakut Türklerinin inanişinde şaman, ayin sırasında göklere yükselirken kartalın kanatlarıyla uçmaktadır.

Çok eski zamanlarda oluşan kurt kültü bugün, Orta Asya toplumlarında silinmiştir. Fakat efsanelerde motif, bayraklarda ise bir sembol olarak kurt kendini göstermektedir. Benzer şekilde kurt kafaları da nazarlık olarak kullanılmaktadır.

Türk mitolojisinde kurt, çok önemli bir semboldür. Türklerin kurttan türeyiş efsanelerinde kurt kimi zaman dişi, kimi zaman erkektir. Göktürk efsanelerinin çoğunda dişi bir kurttan türeyişten söz edilir.⁵⁵ Bu efsanelerden birinde şu ifadeler yer alır:

“Bu memleket tarafından soyca öldürüldüler. Yalnızca on yaşında bir çocuk kalmıştı. Lin memleketinin askerleri çocuğun çok küçük olduğunu görünce, onu öldürmemişlerdi. Yalnızca çocuğun ayaklarını kesmişler ve bir bataklık içindeki otlar arasına bırakıp gitmişlerdi. Bu sırada çocuğun etrafında dişi bir kurt peyda oldu ve ona et vererek besledi. Çocuk bu şekilde büyüdüktan sonra da dişi kurtla karı-koca hayatı yaşamaya başladı. Kurt da çocuktan bu yolla gebe kaldı.”⁵⁶

Türk mitolojisinde at önemli bir hayvandır. Şaman törenlerinde şamanın gökyüzüne çıkarken bindiği hayvan olarak ve kurbanlık hayvan olarak önem taşımaktadır. Gökyüzüne çıkarken kullanıldığından dolayı at, kanatlı olarak tasavvur edilmiştir. Gök Tanrı'nın simgelerinden biri olarak önem taşımakta, kurban olarak ona sunulmaktadır. Kurgan denilen eski Türk mezarlarında da at kavrularına rastlanmıştır. Yas işareti olarak atların kuyruklarının kesilmesi, düğümlemesi de dikkat çekicidir. Türklerle ilgili birçok efsanede, destan ve hikayede at; kahramanın arkadaşı, yardımcısıdır. Türklerde at zenginliğin ifadesi, savaşlarda ise gücün temsilcisidir. İslamiyet'te Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin atı, beyaz olarak

⁵⁵ Artun, a. g. e., s. 25-26.

⁵⁶ Ögel, a. g. e., s. 20.

bilinmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in Miraç'a atı Burak ile çıktığı Kur'an-ı Kerim'de tasvir edilmektedir.⁵⁷

4. 2. 2. 1. 4. Ateş kültü:

“Türklerde ateşin saygı görmesi, daha çok onun kutsal ve temizleyici bir güç olarak düşünülmesiyle ilgilidir. Türklerde kötü ruhlardan korunmak ve dahası temizlenmek için ateşin üzerinden atlanırdı.”⁵⁸

Benzer şekilde “Bizans tarihçilerinin yazdıklarına göre Göktürk kağanlığına gelen Bizans elçisi Zemarkhos'u Türkler, yanan ateş arasından geçirmekle temizlemişlerdir.

Altay-Sayan ve Sibirya Türklerinde ateş ruhu, ailenin koruyucusu olarak kabul edilirdi. Bu nedenle de koca evine gelen gelin, çadıra girer girmez ilk olarak ateşe baş eğer, ona bir parça yağ atar ve biraz da Bradga denilen içki serper. Azerbaycan'da gelini baba evinden gönderdikleri sırada onu çırağın başında dolaştırırlar. Bundan sonra da oğlan evine gelene kadar aynasının karşısında yanan çirak tutarlar ve çıra tam üç gün oğlan evinde yanar.

Göçebe Türkler, ruh hastalığını, yel hastalığını tedavi ederken ateşi kullanırmış. Özbekistan'da bakışı, bir demir çubuğa bir bez parçası bağlayıp onu yakar, daha sonra da “Alas alas küllü beladan halas.” diyerek hastanın başında döner, onu iyileştirmeye çalışır, onu kötü ruhlardan arındırır.

Türk mitolojik görüşüne göre ateş, iyi ruhların yanında yer almakta ve kötü ruhlara karşı durmaktadır. Hatta şaman inancında şamanların ateşte yanmamaları yaygındır. Sibirya şaman söylentilerinde birçok şamanın ateşe girdikleri ve zarar görmeden çıktıkları anlatılmaktadır. Bu durum aynı şekilde evliyalara da maledilmiştir. Şamanlar hakkında anlatılan bu efsanelere benzer menkıbeler, İslam şeyh ve dervişleri için de anlatılmaktadır. Kazana girip kaynamak ve ateşte yanmamak motifleri bugün birçok veliye atfedilmiş olan keramet gösterme yöntemlerindedir. Hacı Bektaş Veli Velayetnamesi'nde Can Baba'nın ateşte sınanmasının şaman kaynaklı olduğu, bu iki kültür ürününün kıyaslanması sonucu ortaya çıkmış olur. İnanca göre şamanın ruhu, öteki dünyada arındığı için yanmaz. Gönlnü dünyadan soyutlayan derviş de aynı şekilde zarar görmez. Ateşte yanmama

⁵⁷ Çoruhlu, a. g. e., s. 144-146

⁵⁸ Güzel, a. g. e., s. 109.

motifi şamanlıkta ateş kültü ile bağdaştırılırken, şamandan farklı olarak derviş, Allah'ın kudretiyle ateşe hükmedebildiği için yanmamaktadır.

Ateşin kutsal sayılmasıdaki bir başka dikkat çeken nokta, ateşin dünya modelinde ateş-ocak kültü bağlamında değerlendirilmesidir. Buna göre: “Ateş, çadırın merkezinde bulunan ocakta yandığı için aile-ocak ruhlarının birleştirici yeri olarak bilinir. Metinlerdeki üç köşeli taş ocak deyimi, üç boyutlu dünya modelinin merkezi simgesidir. Ateşin merkez simgesini üstlenmesi insanı, yukarı alem ruhlarını ve yeri birleştirmesi ile tasdik edilir. Kozmogonik mitlerde ateşin ortaya çıkması evrenin oluşumuna bağlıdır. Bazı şaman dualarında ateşin yerle göğün ayrılması sırasında yaratılması hakkındaki bilgiler, kaosun kozmosa dönüşmesi ile ilgili gösterilir. Şaman söylentilerinde ateşin kutsallığının başlıca sebebi onun gökten inmesi, güneş ve aydan kopup gelmesidir.”⁵⁹

“Altaylarda ateşe, güneş ve aydan ayrılmışsın, derler. Ateşin gökten Ülgen-Tanrı tarafından gönderildiğine inanırlar. Mübarek sayılan bazı şeylere küfür sözler sarfedilebilirse de ateş hakkında böyle şey söylenemez. Ateşi su ile söndürmek, ateşle oynamak, ateşe tükürmek kesin olarak yasaktır.”⁶⁰

“Daha sonra ateşin elde edilmesi mitolojik kahramanlara maledilmiştir. Mesela Cengiz Han taşları birbirine vurmuş, karısı körükleyerek veya üfleyerek ateş almıştır. Altaylı Türklerde ve Teleütlerde ateşin anası ve babası olduğuna, ateşi ana ile babanın doğurduğuna inanılır. Türkler ateş ruhunu insan gibi düşünmüş ve bulunmasını doğal bir nedene, insan gibi üremeye bağlamışlardır.”⁶¹

“Şaman dualarında, ‘Otuz dişli ateş anam, Kırk dişli kayın anam, gündüzleri bizim için çalışıp çabalıyorsun, karanlık gecelerde bizi kolluyorsun.’ şeklinde başlayan ve devam eden dua ile ‘Üç köşeli taş ocak, alevli yanan al ateşim! Taş ocağımız yerinden oynamasın, daima yansın! Yaktığımız ateş alevli olsun! Neslimiz kesilmesin, sürsün, biri giderse biri gelsin! Ey Abukan dağının payı, ey ay ve güneşin parçası! Bereket ver, kısmetimiz bol olsun.’ şeklinde biter.”⁶²

“Od ateş ile ilgili Halk inançlarının büyük bir bölümü aynı zamanda ateşperestlikle ilgilidir. Ateşperestliğin İslamiyetle örtüşen ve örtüşmeyen uzantılarını Harezmi, Azerbaycan, Afganistan, İran ve merkezi Uluğ Türkistan’da gördüğümüz gibi, Anadolu’da da görülmektedir. İslamiyet Uluğ Türkistan’a gelince

⁵⁹ Fuzuli Bayat, a. g. e., s. 125-130.

⁶⁰ Abdulkadir İnan, a. g. e., s. 67.

⁶¹ Bayat, a. g. e. s. 130.

⁶² İnan, a. g. e., s. 69-70.

Zerdüşizm, bölgenin büyük ölçüde hakim inancı idi. Anadolu insanının bir kısmı bu dini tanıyarak göç edip gelmiş iken, bir kısmı da Anadolu'da tanımıştı. Türkmenistan'da olduğu gibi Anadolu'da Halk tababeti, Anadolu halk edebiyatı, bazı halk inançları ve mevsimlik bereket törenleri, İslamiyete rağmen bu eski dinin izleri ile varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bununla birlikte Gök Tanrı inanç sisteminin ritüelleri ve Zerdüşizme ait olanlar pek içiçedirler. »⁶³

Ateş kültü geçmişten günümüze kadar önemini koruyarak gelmiştir. Çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre (Abdulkadir İnan: Tarihte ve Bugün Şamanizm, Fuzuli Bayat: Türk Mitolojik Sistemi, Erman Artun: Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri) mitolojik bir yapılanmayla kutsiyet kazanan ateş, zaman içinde şamanizmin, islamiyetin vb. etkisiyle birlikte günümüzde halk inançları içinde önem taşımakta olup nazar adet ve uygulamalarında karşımıza çıkmaktadır. Nazarla ilgili uygulamalar kısmında ateşin nazar uygulamalarındaki yerine değinilecektir. Ateşin bugün de önemine işaret eden çeşitli örneklerini belirtmek gerekir.

Gaziantep'te ateşe atılan kağıt ve paçavralar ile bazı hastalara tütsü yapılmaktadır. Bu da ateşin temizleyici, kötülüklerden koruyucu olması vasfını sürdürdüğünü bize göstermektedir.

Kars ve Şenkaya çevresinde, ocağın üstünde kaynayan sütü gelinler taşıyıp ateşe dökünce kaynanaları, gelinlerine üzülmemeleri gerektiğini söyler. Çünkü dökülen sütün, meleklerin hakkı olduğuna inanılır. Burada ocak ve od iyesinin, melek ile değiştiği görülmektedir.⁶⁴ Her sene 21 Mart'ta kutlanan Nevruz Bayramı'nda ateşten atlama geleneği devam etmektedir.⁶⁵

4. 2. 2. 1. 5. Taş kültü

Gök-Tanrı inancında yer-su ifadelerinin yer alması, Eski Türklerin yeri kutsal kabul ettiklerini bize göstermektedir. Kutsal kabul edilen yerler, Türkler tarafından korumaya alınmış; oralarda avlanmak, o yerlerin ağacını ve ormanını kesmek, mahsulünü almak ve hatta otunu koparmak yasaklanmıştır. Türkler, yeryüzünde yer alan taşlara da kutsiyet yüklemişlerdir. Kutsallık atfedilen taşlar olarak balballar, Yada yahut Yağmur taşına da işaret edilmiştir. Oğuzların çok

⁶³ Kalafat, a. g. e., s. 110.

⁶⁴ Kaafat, a. g. e., s. 110-112.

⁶⁵ Güzel, a. g. e., s. 109.

bereketli bir pınarın yanındaki kayayı ululadıkları bilinmektedir.⁶⁶ Türk hayatında su ve yağmur, hayatın ve bereketin kaynağıdır. Bu yüzden su, mukaddesler arasında kabul edilmektedir. Bunun bir ifadesi de onun bugün rahmet olarak nitelendirilmesidir. Kamların Yada taşı ile istedikleri zaman yağmur yağdırdıkları, bulutları hareket ettirdikleri ve gökten kar sağdırdıkları söylenmektedir.⁶⁷ Dolayısıyla Eski Türk inançlarında Yada taşının kutsiyeti, bugün bereket olarak kabul edilen yağmurun yağdırılmasında kullanılarak vurgulanır. Bu kutsiyeti vurgulayan başka bir özellik ise Türk mitolojisinde Yada taşı, geyiklerin başında, su kuşlarının kursağında, yılanlarda ya da bir öküzün karnında bulunmaktadır. Bu sebeple Türkler, Yada taşını canlı bir varlık olarak kabul etmektedirler. Bu taşın Altay dağlarının buzla kaplı bölgelerinde bulunduğu da söylenmektedir. Yada taşı, zamanla fonksiyonunu diğer olgular üzerine geçirmiştir. Nitekim kırsal kesimlerde yağmur yağdırma, Yada taşı ile değil hayvanlarla veya temsili şeylerle gerçekleştirilmektedir. Mesela, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde Çömçe Gelin oyunu vardır. Bu oyunda çocuklar, türkü söyleyerek Tanrı'ya koç veya koyun adarlar. Sonra da Tanrı'dan yağmur isterler.⁶⁸

Türklerde taş ile ilgili bir başka inanç “Ovo” adını verilen taşların üst üste birikmelerinden oluşmuş yığınlardır. Bu yığınların oluşma sebebi; yolculuğa çıkan kişinin yolculuğu esnasında bir terslikle karşılaşmama isteğidir. Bu nedenle yolculuğunun başında bir kenara taş bırakır. Bu taşlar, zaman içinde birikerek “ovo”yu meydana getirir. Buna benzer uygulamalar, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de görülmektedir. Özellikle bu konuda ziyaret yerleri dikkat çekicidir. Bu taşın yol iyesiyle olan bağlantısı Türk halk inancında önemli yere sahiptir.⁶⁹

Yada taşının fonksiyonunun değişmesi farklı uygulamaların onun işlevsel yerini almasına benzer şekilde, Eski Türk inanışında kutsal kabul edilen taşın, nazar uygulamalarında da kullanılması, bu kültürün izlerini taşıdığını bize göstermektedir. Hatta günümüzde belli taşların çeşitli özellikleri olduğu vurgulanmakta ve inanılmakta olan özelliğine göre taşlar mekanlara yerleştirilebilmekte, kişiler üzerinde taşınabilmektedir. Bugün mavi renkli taşların koruyucu vasfı olduğu düşünülmesinden dolayı yüzük, kolye vb. takı eşyalarında kullanılmakta, evlerin çeşitli

⁶⁶ Günay ve Güngör, a. g. e., s. 79.

⁶⁷ Kalafat, a. g. e., s. 190-191

⁶⁸ Bayat, a. g. e., s. 159-161.

⁶⁹ Yaşar Kalafat, *Güneydoğu Anadolu'da Altay İnanç Taşları (Ovo-Obo'lar)*, <http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=343>, (07. 06. 2011)

yerlerine aksesuar olarak yerleştirilmektedir. Dolayısıyla taş kültürünün etkisi, geçmişten günümüze eski mitolojik özelliklerinden izler taşımakta ve halk arasında çeşitli taşların uğruna inanılmaktadır.

4.2.3.Şamanlık

Türklerde şaman dini, sihri, mistik bir yapıya sahip olan kişiler olup Türk inancında şaman toplumda önemli bir yere sahiptir. Dini törenlere başkanlık eder, ölümler dünyasıyla iyi-kötü ruhlarla bağlantıya geçer ve hastalıkları tedavi eder. Yaptığı uygulamalarda ruhlarla bağlantı kurarken çeşitli materyaller kullanır.

Ruhları çağırırken yahut iletişim esnasında davul gibi aletleri kullanırken şamanın büründüğü, şeklini aldığı hayvanın da önemi büyüktür. Kimi zaman ayı şeklinde kimi zaman da kartal gibi bir kuş şeklinde karşımıza çıkar. Şekline büründüğü hayvanın fiziksel olarak benzer özelliklerini taşımaktadır.⁷⁰ Bütün bu hallerde bulunmasının nedeni, üzerine düşen görevi yerine getirmektir. Özetle şamanın hastaları iyileştirmek, ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek, kısırığı tedavi etmek, avın bol olmasını sağlamak, fal bakarak gelecekte haber vermek, evi kötü ruhlardan temizlemek, kurban sunmak, dinsel törenleri yönetmek, sığır ve atlara zarar veren ruhları kovmak gibi görevleri bulunmaktadır. Kendine has özelliklere sahip olan şaman, yukarıda sahip olduğumu belirttiğimiz özellikler ve çeşitli görevleri yerine getirmek için belirttiğimiz üzere ruhlarla iletişime geçmek için evrende seyahat eder ve ruhlara ulaşabilmek için gök yüzüne de bir ağaç vasıtasıyla ulaşır.⁷¹

Nazar inancında da şamanlığın etkilerinin bulunduğu ve geçmişte iyi veya kötü ruhlarla bağlantıya geçerek bunları şamanın izole ettiğini, günümüzde ise nazarlıkla, dualarla etkisinin yok olduğuna inandığımız olumsuz etkilerin varlığını kabul etmekteyiz. Bu sebeple şamanlar gibi çeşitli yöntemlere başvurulmakta ve çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

4. 2. 4. Put- Fetişler (Totemler, Tözler-Ongunlar)

Türklerde her boyun kutsal bir hayvanı vardır. Bu kutsal hayvanların her birine Ongun denir. Örneğin: Oğuz'un oğullarına bağlı boyların birer ongunu bulunmaktadır. Bu ongunlar birer avcı kuştur. Bu kuşlar, kutsal kabul edilmekte ve

⁷⁰ Güzel, a.g.e., s.111-112

⁷¹ Fuzuli Bayat (2005), *Türk Şaman Metinleri (Efsaneler ve Memoratlar)*, Üç Ok Yayınları,Ank., s.18-30

bu kuşlara saygı gösterilmektedir. Bu sebeple bu kuşların avlanmadığı, bu kuşlara zarar verilmediği de bilinmektedir.

Moğollarda ve bazı Türklerde keçeden Tanrı resimleri yapıldığı ve bu resimlerin evlerin duvarlarına asıldığı bilinmektedir.

Türklerde tavşan, ayı, kartal, sincap vs. varlıklar ongun-töz kabul edilmektedir. Ayrıca, atalar kültü ile alakalı olarak Türk hükümdarlar, soyunu kurda bağlamaktadırlar. Bu sebeple Türkler atalarının tasvirlerini ağaç ve keçe üzerine yapmışlardır. Bunlara da Türkler, Töz demiştir. Çin kaynaklarında da tanrı tasvirleri, töz olarak bilinmektedir. Totemler de boyların kutsal kabul ettiği hayvanlardır ancak aynı toteme bağlı boylar arasında evlilik yapılmazken ongun için bu koşul bulunmamaktadır.

Fetişizm, doğada bulunan birtakım nesnelere ya da maddelerin kutsal sayılması, bunların nazardan sakınma, büyü yapma, uğur getireceğine inanma amacıyla kullanılmasıdır.⁷² Yani büyüsel gücün bulunduğu inanan taş, deri, bez parçası gibi çeşitli figürlerden faydalanılarak yapılan uygulamalara fetişizm denir. Bugün Anadolu'da, Gaziantep'te uygulanan nazar adet ve uygulamaları da fetişizme bağlanabilmektedir. Eve sarımsak takılması, kurşun dökülmesi, muska yazılması, büyü yapılması fetişizmin değişikliğe uğramış pratiği olarak kabul edilmektedir.⁷³

4. 2. 5. Kara İyeler

Gök Tanrı inancında yer alan inanç sistemine göre; üç katmandan oluşan dünyanın en alt kısmında yağız yer, yer altı bulunmaktadır. Burada ise; kötülükler yapan Erlik yaşamaktadır. Erlik; insanlara hastalıklar gönderir, insanları öldürür ve ölen insanları yer altına götürür. İnsanları kötü yola sevk etme, onlara hastalık gönderme gibi işlevlere sahip olan Erlik'in bir bakıma İslamiyet'teki Azrail'in vasfına sahip olduğu düşünülebilir. İnanç sistemine göre; bir insan öldüğünde yer altına getirilerek onun iyilik ve kötülükleri tartılır. Eğer iyilikleri ağır basarsa Yuyuçu denilen ak iye onu göğe çıkaracaktır. Ancak, kötülükler ağır basarsa Erlik tarafından cezalandırılacaktır. Erlik'in himayesinde olan iyelere Kara iye denmektedir. Bu iyelere Yek de denmektedir. İslamiyet'teki Şeytan'ın karşılığıdır. Erlik'in dışında başka bir iye de Alkarısı'dır. Alkarısı, üreme ve çoğalmanın düşmanı olarak görülmektedir. Bu iyenin yeni doğum yapan kadınlara ve çocuklara musallat olduğu

⁷² Çoruhlu, a. g. e., s. 59

⁷³ Artun, a. g. e., s. 14-15.

inancı yaygındır. Başka bir kara iye de Kamos'tur (karabasan). Bu ruhun evde, dışarıda yalnız uyuyanlara musallat olduğu ve insanları öldürebileceği düşünülmektedir.⁷⁴

Eski Türk inancında yerin altında yaşadığına inanılan bu kötü ruhların, nazar inancının meydana gelmesinde etkili olduğu düşünülebilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, Tanrı kut'u sayılan çeşitli varlıkların kötü veya olumsuz etkisinden korunmak amacıyla kullanılan bu varlıkların asıl amacı, bulunduğu ortamda kötülüğü engellemektir. Bu noktada korumasız olan yani olumsuz etkiyle karşılaşacağı düşünülen varlığı koruduğumuz şey, aslında yer iyeleridir. Buna göre savunmasız bırakılan herhangi bir yer, kişi veya hayvan yer iyelerinin olumsuz etkisinden korumak ancak tanrı kutu olan veya ona ait parçadan yardım alarak gerçekleştirilebilecektir. Yani bugün meydana geldiğine inandığımız nazarın oluşmasını yer altı iyelerine bağlamak etkilerle oluştuğu kabul gören bir halk inancı olarak yer edinmiştir.

4. 2. 6. İslamiyet'te Nazar

Nazar, canlı cansız bütün varlıklara değebilir. Nazarın nasıl değdiği konusunda İslam bilginleri, çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimisi, nazarı değenin gözünden çıkan zehirli bir gücün karşı tarafa ulaşıp ona zarar vermesi; kimisi nazarı değen kişinin gözünde demiri çeken mıknatistaki kuvvet gibi bir kuvvetin, karşı tarafa ulaşarak ona zarar verdiğini düşünürler. Ancak asıl gerçeği ve bunun nedenini Allah-ü Teala bilmektedir.⁷⁵

Aşağıda verdiğimiz hadislerden ve örneklerden anlaşılacağı üzere nazarın varlığı İslamiyet'te kabul edilir. Halk arasında da Gaziantep'te nazarla ilgili yapılan uygulamaların pek çoğu kabul görse de toplumun bir kısmı yine de bu inançları batıl olarak değerlendirmektedir. Ancak İslamiyet'te varlığının kabul görmesi nedeniyle çeşitli ayet ve dualar okunmakta ve mekânlara asılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetler, örnekler ve hadislere değinecek olursak:

Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Aleyhisselam'ın kıssası anlatılırken Hz. Yakup Mısır'a gönderdiği oğullarına şöyle der:

⁷⁴ Kalafat, a. g. e., s. 54-62.

⁷⁵ Fikri Yatı (2010), *Mü'minlerin İhtiyacı Olan Dualar ve Okunacak Aşr-ı Şerifler*, İrmak Yayınları, İstanbul, s. 159

“Oğullarım, bir tek kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Gerçi ben Allah’ın takdir ettiği bir şeyi sizden savamam, hüküm yalnız Allahın’dır. Yalnız ona dayandım ben, yalnız ona güvenip dayansın tevekkül sahipleri.”⁷⁶

Burada Yakup Aleyhisselam, oğullarını ayrı kapılardan sokarak onlara nazar değmesini engellemek istemiştir. Ancak hükmün de sonuçta Allahın takdirinde olduğunu dile getirmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de Kalem Suresinde Allah, kulu ve resulü Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimize şöyle demektedir:

“O küfre sapanlar, Zikir’i/ Kur’an’ı işittiklerinde az kalsın gözleriyle seni devireceklerdi. Bu tam bir cinlidir, diyorlardı. Oysaki o Zikir/Kur’an âlemler için bir öğütten başka bir şey değildir.”⁷⁷

Buradan anlaşıldığına göre: Hz. Muhammed’e nazar değebileceğinden bahsolenmektedir. Yani gözlerle Peygamber Efendimize zarar verebilecekleri anlatılmaktadır.

Felak Suresinde :

“Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla de ki: Yarılan karanlıktan çıkan sabahın Rabbine yarılışlardan fişkırâ oluşun Rabbine sığınırım! Yarattıklarının şerrinden, çöktüğü zaman karanlığın, gelip çattığı zaman göz perdelenmesinin, tutulduğu zaman ayın, battığı zaman güneşin, taşıdığı zaman şehvetin, soktuğu zaman yılanın, ümit kırdığı zaman müsibetin şerrinden! Dügümlere üfleyip tüküren üfürükçülerin şerrinden! Kıskandığı zaman hasetçilerin şerrinden...!”⁷⁸

Bu surede hasetçinin şerrinden Allah’a sığınmaktan bahsedilir. Anlatılmak istenen nazardır. Bu sureyle de kişinin kendini hasetçilerden vs. onların nazarından korunmak için okunması gereken bir dua olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nas suresinde de nazarın varlığına işaret eden ifadeler yer alır:

“De ki: İnsanların Rabbine sığınırım! İnsanların yöneticisine, yönlendiricisine, İnsanlar İlahına; kıvrılıp kıvrılıp saklanan, sinip sinip gizlenen vesvesenin, o sinsî, o aldatıcı şeytanın şerrinden, insanların göğüslerine kuşkular, kuruntular sokar o; Cinlerden de olur, insanlardan da!”⁷⁹

Yine onun hak ve gerçek olduğuna dair sünnetten de deliller vardır. İnsanların pek çoğu göz değmesi ile ilgili olaylara daima şahit olmuşlardır ve şahit

⁷⁶ Yaşar Nuri Öztürk(1999), *Kur’an-ı Kerim Meali*, Yeni Boyut yayınları, İst., s. 221

⁷⁷ Öztürk, a. g. e., s. 526

⁷⁹ Öztürk, a. g. e., s. 576

olmaya devam etmektedirler. Bazen bu göz değmesinin farkına varırlar ve onu bilirler. Bazen de onu bilip anlayamazlar. İnsanların başlarına gelen tecrübeler, zikredilenlerden çok daha fazladır. Nice ölen kimseler vardır ki, onların ölüm sebepleri bilinmez. Nice sağlam kişiler de vardır ki, hasta olup yatağa düşerler fakat hastalıklarının gerçek sebebini bilmezler.

Bununla ilgili olarak Peygamber Efendimizin hadisi bulunmaktadır:

“Ümmetinden birçok kimse, kendi eceliyle ölümünden başka, nazardan (yani nazar değmesi sebebiyle) ölürler.”⁸⁰

Göz değmesi ile ilgili olarak pek çok hadis vardır. Peygamber Efendimiz nazarın, yaşanan bir gerçek olduğunu dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur:

“Göz değmesi hakıdır. Bir kimsenin kaderi geçmesi mümkün olsaydı onu göz (nazar) geçerdı. Sizden gusletmeniz istenirse gusledin. (Şayet biri size gelir de nazar var, elini ayağını yıkayıp suyunu ver derse versin.)”⁸¹

Bu ifadelerde göz değmesinin etkisi anlatılmaktadır. Ayrıca kaderle olan ilişkisi de belirtilmiştir.

Yine Peygamberimizin aşağıdaki hadislerinde nazardan bahsedilmekte ve onun ne denli etkili olduğu Peygamberimiz tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

- “Nazar ve nefes neredeyse kaderi geçecekti. Onun için Allah’a sığınmın, hem nefesten hem de gözden,
- Göz insanı kabre, deveyi de kazana sokar.”

4.2.6.1. İslamiyet’te nazarı önlemek için okunan dualar

Gaziantep’te yaptığımız derlemelerde, halk arasında nazarı engellemek için veya nazar değdikten sonra nazarı etkisiz hale getirmek için Kur’an-ı Kerim’den pek çok ayet ve dua okunmaktadır. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde alınan dini tedbirlerle ilgili olarak bilgi vermiş bulunmaktayız. Ancak İslamiyet’te nazar bahsinde okunan ve Kur’an-ı Kerim’de geçen çeşitli ayet ve sureleri bu bölümde vermeyi uygun gördük.

İslamiyet’te dua okuma yoluyla tedaviye “Rukye” denmektedir. Bu durum, “üfürme” tabiriyle de adandırılır. Her türlü belanın, hastalığın, musibetin rukye okuyarak giderilebildiği anlatılmaktadır. Peygamber efendimiz tarafından da rukye

⁸⁰ Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi (2008), *Ramüz’ül Ehadis (7101 Hadis)*, Pamuk Yayıncılık, İst., s. 140

⁸¹ Gümüşhanevi, a. g. e., s. 315

yapmak caiz bulunmaktadır. Bu sebeple de Müslümanlara çeşitli duaları okumaları için önerilerde bulunmuştur.⁸²

Nazarı engellemek için veya nazarın etkisini gidermek için okunan ayet ve dualar şunlardır:

1. Fatiha Suresi: “Hamd, Âlemlerin Rabbi (olan) Allah'adır. Rahman'dır, Rahîm'dir O. Din gününün Malik'i, sultanıdır o... Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.

Dosdoğru giden yola ilet bizi... Kendilerine nimet verdiklerinin, üzerlerine gazap dökülmemişlerin karanlık ve saplanmamışların yoluna...”⁸³

2. Bakara Suresi'nden Ayetü'l-Kürsî okunur: “Allah, kendinden başka ilâh yok. Hayy'dır O, sürekli diridir; Kayyûm'dur O. Kudretin kaynağıdır. Ne gaflet yaklaşır O'na ne kendinden geçme ne de uyku. Göklerde ne var yerde ne varsa yalnız O'nundur. O'nun huzurunda bizzat O'nun izni olmadıkça, kim şefaata edebilir! O, insanların önden gönderdiklerini de bilir, arkada bıraktıklarını da!... İnsanlar O'nun bilgisinden, bizzat kendisinin dilediği dışında hiçbir şeyi kavrayıp kuşatamazlar. O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri çepeçevre kuşatmıştır. Göklerin ve yerin korunması O'na hiç de zor gelmez. Aliyy'dir O, yüceliği sınırsızdır; Azim'dir. O, büyüklüğü sınırsızdır.”⁸⁴

3. Felâk Suresi

4. Nâs suresi

5. Nazar Ayeti (Kalem Sure'sinin) okunması

6. Nazar değmesine karşı şu duanın da okunması etkilidir:

“Allah'ın tam kelimeleriyle, her bir şeytandan ve öldürücü zehir taşıyanlardan (Allah'a) sığınırım. Allah'ın tam kelimeleriyle ki bunlara ne iyi kimseler, ne de facir ve kötüler tecavüz edemezler. Allah'ın yarattığı var ettiği, vücut verdiği şeylerin şerrinden, yerde yarattıklarının ve yerden çıkanların şerrinden, gece fitnelerinin şerrinden, gece ve gündüz gelenlerin (hayırla gelenler hariç) şerrinden Ey Rahman Rabbim! Ancak sana sığınırım.”⁸⁵

7. Cebrail'in Peygamber Efendimize okuduğu göz değmesi rukyesi şudur:

⁸² Yatı, a. g. e., s. 117

⁸³ Öztürk, a. g. e., s. 16

⁸⁴ Öztürk, a. g. e., s. 51

⁸⁵ Yatı, a. g. e., s. 161

“Allah’ın adıyla, sana eza veren her şeyden, her nefsin ve her hasid gözün şerrinden sana rukye yapıyorum. Şifayı Allah verir, ben Allah’ın adıyla rukye yaparım.”⁸⁶

İslamiyet’te çeşitli hadislere göre gözü değen kişi şu duaları söylemelidir:

“Biriniz kardeşinizde hoşuna giden bir şey görünce, ona bereket duası ediversin. ‘Allah onu sana mübarek kılsın. Hakkında hayırlı olsun.’ manasına gelen ‘Barakallah’ duasının göz değmesinden korkulan özelliği gidereceği beyan edilmiştir.”⁸⁷

Peygamber Efendimiz, kendi gözünden herhangi bir zarar değmesinden korkarak ona şöyle derdi: “Allah’ım onu mübarek kıl.” Benzer şekilde başka bir hadiste “Kim bir şey görür, o da hoşuna giderse, hemen Maşaallah La kuvvete illa billah. Allah istemiş, kuvvet sadece Allah’tandır.” derse ona nazar değmez.⁸⁸

4.3. GAZİANTEP’TE NAZARLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

4.3.1. Nazar ve Nazarlık

Arapça bir kelime olan nazar; n, z, r, fiil kökünden, “bakmak, bakış” anlamına gelen bir terimdir. Bir başka değerlendirmede ise; ane fiilinden türemiş olan ayn kelimesi “insana göz değdi” veya “göz isabet etti” anlamına gelen Arapça bir terimdir.⁸⁹

İsabet-i nazar (göz değme) yerine kullanılan nazar kelimesi insan, hayvan ya da eşyaya zarar veren “kötü bakış” manasında kullanılmaktadır. Araplar el-ayn, İngilizler evil eye, Almanlar bösr blick, Hintliler sihi olarak adlandırırken, Türkiye’de nazar, göz değmesi, kem göz, kötü göz şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir kaynağa göre; bakma, bakış, göz atma olarak nitelendirilmektedir.⁹⁰

Belli kimselerde bulunduğu inanılan, insanlara özellikle çocuklara, hayvanlara, eve, mala, mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç, göz, demektir. Nazarlık ise: Nazarı etkisiz duruma getirdiğine inanılan kumaş parçası mavi boncuk, kurşun, dua yazılı kağıt, muska vb.⁹¹

⁸⁶ Yatı, a. g. e., s. 161

⁸⁷ Yatı, a. g. e., s. 161

⁸⁸ Yatı, a. g. e., s. 162

⁸⁹ Mine Er(2005), Elazığ’da Nazarla ilgili işlemlerin Sosyolojik Tetkiki, s. 11

⁹⁰ Ahmet Doğan (1999), *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ank. s. 534

⁹¹ TDK, Ank. , 2005, s. 1459-1460

Nazar kelimesi Türkçede “kem göz” manasında ve daha ziyade “gelme”, “uğrama”, “değme” ve “etme” fiilleriyle birlikte “nazara gelme”, “nazara uğrama”, “nazar değme” ve “nazar etme” şekillerinde de kullanılabilir. ⁹²

4. 3. 2. Kimlere Nazar Değer

4. 3. 2. 1 Bebeklere nazar değer

Güzel, şişman veya tombul bebeklere nazar değer. Bunun yanında renkli gözlü, yeni konuşan bebeklere ya da sürünmeye başlayan bebeklere de nazar değebilir. (K1, K2, K5, K6) Ayrıca bebeklerin nazara geleceğine inanıldığından bebeğin altı değişilirken bebeğe nazar olmasın diye, altı başkasının yanında açılmaz. (K18)

Nazar değen çocuk sürekli ağlar, çocuğun ateşi çıkar ve iştahı kesilir. (K1, K2)

4. 3. 2. 2 Çocuklara nazar değer

Uzun boylu, derslerinde başarılı, akıllı çocuklara nazar değdiğine inanılır. Bu çocukların nazardan çok çabuk etkilenerek çok sık hasta oldukları düşünülür. (K1, K2, K5, K6, K8)

4. 3. 2. 3 Genç kızlara nazar değer

Güzel nakış işleyen, ev işini iyi yapan, derslerinde başarılı olan kızlara nazar değer. Bunun yanında fiziksel olarak güzel olan kızlara da nazar değer. Ayrıca uzun boylu, renkli gözlü, kırmızı elbise giyen, güzel ve uzun saçlı, gamzeli ya da hamamda beğenilen kızlara nazar değer. (K1, K2, K3) Genç kıza görücü geldiğinde, kız görücünün hoşuna giderse de nazar değebilir. (K1) Kibar ve güzel konuşan kıza da nazar değer. (K6) Anne ve babanın çocuklarını çok sevmesi durumunda nazar değebilir. (K1, K3, K4, K6, K8, K9) Güzel yürüyen kıza nazar değer. “Aboo, nasıl yürüyo...r.” denilir. (K8) Eskiden genç kızlar saçlarını örerlermiş ve kızın saçına da nazar değeceğine inanıldığından kızların saç örgüsünü başkasının yanında açmaması gerektiği söylenirmiş. (K18)

⁹² Kazan, Ş. ,” Klasik Türk Şiirinde Nazar: Göz Değmesi “, Millî Folklor Dergisi, Yıl: 17, sayı: 68, 2005, s. 166

4. 3. 2. 4. Hamile bayanlara, doğum yapan bayanlara nazar değer

Hamile bayanların karnı çok büyükse nazar değer: “Amanın ikiz mi doğurucu, öküz mü doğurucu, başına mı görücü ...” denilir. (K4)

Hamile bayan iş yaptığında nazar değer. “Aman hamile hamile nasıl da iş yapıyo...” denilir. (K4)

Doğum yapan bayanların sütüne nazar değdiğine inanılmaktadır. Bu sebeple doğum yapan bayanlar, sütünü göstermez. Ayrıca doğum yapan bayan eğer yataktan erken kalkmışsa onun da nazara geleceğine inanılır. (K18)

4. 3. 2. 5. Yeni evlenen bayanlara (gelinlere) nazar değer

Güzel olan geline nazarın değdiği düşünülür. Eğer gelin iyi iş yapıyorsa, çalışıp da başarılıysa geline nazar değeceğine inanılır. (K6)

4. 3. 2. 6. Diğer

Genel olarak insanlara hatta hayvanlara, mala-mülke, çeşitli eşyalara nazar değdiğine inanılır. Malın-mülkün çokluğu, eşyanın güzelliği ve insanların çeşitli özelliklerinden kaynaklı farklı durumlarda, Gaziantep’te nazarın meydana geldiği inancı bulunmaktadır. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10)

4. 3. 3. Kimlerin Nazarı Değer

Halk arasında renkli gözlü diye tabir olunan kişilerin nazarı değer: Mavi gözlü veya gök gözlü olarak tabir olunan kişilerin nazarı değer. Yeşil gözlü veya çakır gözlü kişilerin nazarı değer. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11)

Gözün beyaz tabakasında ben bulunan kişilerin nazarı değer. (K1)

Kıskanç ve haset olan kişilerin nazarı değer: “Halk arasında değerli varlıklarını ellerinden alacak tehlikeli kuvvetin, kötü niyetli kişilerin bakışlarından geleceği inancı oluşur.” ifadeleri kıskanç kişilerdeki bakışların olumsuzluğuna işaret eder.⁹³

Aşırı sevgi duyan insanların nazarı değer: Bu sebeple anne ve babaların çocuklarına karşı aşırı sevgi göstermeleri ya da düşkünlükleri hoş karşılanmaz. Bu inanış gereği halk arasında “İnsana sevdiğinin nazarı daha çok değer.” sözü yaygın

⁹³ Çıblak, Nilgün, “ Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar “ http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/nilgun_ciblak_nazarlik.pdf, Şubat, 2011, s. 106

olarak kullanılır.⁹⁴ Benzer şekilde, Gaziantep'te de nazar değmesin diye; sevgililer sevgilerini dile getirmezler. Karı-koca yabancıların yahut başkalarının yanında aralarındaki sevgiyi belli etmezler. (K8)

4. 3. 4. Nazar Değdiği Nasıl Anlaşılır

İnsanlara nazar değdiğinin anlaşılması çeşitli hastalık belirtileri ve hastalıklarla ortaya çıktığı gibi nazarın insanı ölüme kadar götürebileceği inancı bulunmaktadır. Bu sebeple halk arasında nazara olan bakışta sevilen kişiyi veya şeyi kaybetme korkusu, insanları çeşitli uygulamalara sevk etmektedir.

Halk arasında nazar değdiğine inanılan kişinin ateşi çıkar, yanakları kızarır, miğdesi bulanır yahut iştahı kesilir. Nazar değen bebeklerin nazardan dolayı ağladıkları da görülür. (K1, K2)

Mala-mülke nazar değdiğinde kişiye ait olan malın bir şekilde elden çıktığına inanılır. Eğer sahip olunan hayvanlarsa yine hayvanların bir şekilde azaldığına hatta nazardan dolayı ölebileceğine inanılmaktadır. (K1, K2, K8, K10, K11, K20, K21)

Ayrıca bir kişiye nazar değmişse, nazar değen kişi sürekli esner. Bu durum fal bakan kimselerde de görülür. Eğer fal bakan kişi sürekli esniyorsa bu durumda nazarın meydana geldiğine işarettir. Fal bakan kimse fal bakarken fincanın dibinde bulunan dolgun şeklin de nazara işaret ettiğini dile getirir. Fala bakan kimse kapalı fincanı çevirirken etrafa sıçrayan kahve tavelerinin de nazara işaret ettiğini belirtir. (K20)

4. 3. 5. Nazar Değmesine Karşı Alınan Tedbirler

Nazar değen kişi hastalanır, malına veya eşyasına bir zarar gelebilir. Nazar değmeden evvel nazarın önlenmesi için pek çok tedbir alınmaktadır. Bu tedbirleri şöyle sınıflandırabiliriz:

4. 3. 5. 1. Dini tedbirler

4. 3. 5. 1. 1. Hamaili, cevşen, muska takılması

Hamaili: Bir kumaş parçasına (deri, keten vs.) sarılı, içinde bir veya birden fazla ayetin bulunduğu muskadır. Hamailiyi nazar değmesin diye çocuklar, genç

---

⁹⁴ Çıblak, a. g. e., s. 106.

kızlar ve her yaşta insan boynunda, omzunda vs. taşımaktadır. İçerisinde yer alan ayetin insanları kötü gözlerden koruduğu inancı yaygındır. Hamaili, muska sadece insanlara değil, hayvanlara, bağ-bahçeye ve çeşitli mekanlara da takılabilmektedir. Atın boynuna, evin dış ve iç duvarına, bağ-bahçeye ya da arabalarda aynanın önüne nazar muskası asılmaktadır. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17)

Cevşen, küçük Kur'an-ı Kerim'dir. Kişileri nazardan korumak için kişilerin omuzlarına, boynuna, uydukları yastığın başına, çocukların omzuna vs. asılır. (K1) Benzer uygulamalar, hayvanlara da yapılır. Nazar değmesin diye ineklerin alnının çatına muska içindeki ayeti yazıp asarlar. (K2)

Yeni evli bayanların baş ucuna hamaili asılır. Hamailinin, yeni gelini nazardan koruyacağına inanılır.

Hamaili ile muska, ad olarak birbirinin yerine kullanılabilir. Ancak muska, büyü gibi çeşitli uygulamalarda da karşımıza çıkmaktadır.

4. 3. 5. 1. 2. Nazar duası yazılması, okunması veya takılması

Kuran-ı Kerim'de geçen bu ayetin, nazardan koruduğuna inanılmaktadır. Bu ayet Kur'an-ı Kerim'de Kalem Suresinin içinde geçmektedir. Nazar duası, herhangi bir mekana asılabildiği gibi nazara geleceğine inanılan kişinin de üzerinde taşınabilir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K31, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41, K42, K43, K44, K45)

Nazar değmesin diye bu duayı bilen kişi, nazar değeceğini düşündüğü kişiye veya herhangi bir varlığa bu duayı okuyup üfler. Böylece nazara geleceği düşünülen varlık; kem gözlerden, kötü ruhlardan korunmuş olur. (K1)

- Nazar duası ile ilgili çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Buna göre; 3 tane iri tuza, kaya tuzuna nazar duası okunarak tuz, suya ilave edilir. Sudan bir parça içilir ve su ile yıkanılır. Böylece nazar değmeyeceğine inanılır. (K1)

- Cuma günü, Sela verilmesiyle birlikte bakır tepsiye Nazar duası yazılıp eve asılır. (K4)

- Cuma Selasında aynaya Nazar duası yazılarak eve asılır. O ayet, silinmez ve gidip gelip ona bakılır. Böylece, nazardan korunma sağlanır. (K1)

4. 3. 5. 1. 3. Çeşitli âyet ve duaların okunması, dinî ifadeler kullanılması

- Felak suresi, Nas suresi, Ayete'l Kürsi okunur. (K1, K2, K20, K21, K22)
- Salavat-ı Şerif getirilir. (K1)
- Maşallah, Subhanallah denilir. Örneğin; çocuğun yüzüne bakarken Maşallah, 41 kere Maşallah, 1000 kere Maşallah, tü tü Maşallah denilir. (K2)
- 101 tane bismillah bir kağıda yazılıp çocuğun omzuna, anneye, eve asılır. (K1, K2)
- Çocuğun üzerine Maşallah yazılı gümüş asılır. Çocuğu giydirirken çeşitli dualar okunur. Yüzü örtülü bebeklerin yüzü açılırken “Bismillah, Maşallah” denir veya çeşitli dualar okunur. (K1, K2) Nazar değmesin diye çocuğun yanağı “Maşallah Maşallah” denilerek sıkılır. (K1) Çocuğun elbisesi giydirilirken Felak ve Nas Sureleri okunarak sağ tarafından giydirilir.
  - Esmâ'ül- Hüsna, eve ve çeşitli mekanlara okunur yahut yazılıp asılır. (K1, K2, K5, K6)
  - Nazar değmesin diye, Besmele çekerek bir işe adım atılır. Yeni doğan bebeğin yüzü, Besmele çekilerek açılır. (K1, K2, K10, K11)
  - Nazar değmesin diye tuza Felak suresi, Nas suresi okunur. Daha sonra; tuzun bir kısmı alınarak ateşte yakılır, bir kısmı da nazardan korunması gereken kişinin ağzına sürülür. (K2)
  - Nazar değmesin diye Kur'an-ı Kerim, dini inancı kuvvetli bir kişinin elinde tutulur. O esnada; 1 Fatıha suresi, 3 İhlas suresi okunarak Kur'an-ı Kerim, 3 kez hastanın yüzüne açılıp kapatılır. Böylece; nazar değmeyeceğine inanılır. (K1)

4. 3. 5. 1. 4. Afsunlama

Nazar değmesin diye yapılan bir başka dini uygulama ise afsunlamadır. Nazar değeceğine inanılan kişi, halk arasında “nefesi güçlü” olarak nitelendirilen, istek ve dileklerinin ettiği dualar vesilesiyle kabul olduğuna inanılan ve yine halk arasında hoca olarak tabir edilen kişilere götürülür. Hoca, nazar değeceğine inanılan kişinin yüzüne çeşitli duaları okuyarak üfler. Böylece nazar değmeyeceğine inanılır.

Afsunlamada yapılan bir başka uygulama ise şöyledir: Hastayı afsunlayacak olan hoca, bir ocağa bağlı olup bir dervişten el almıştır. Hoca, hastayı afsunlamak için eline keskin bir bıçak alır. Hastayı kendi önünde, dizlerinin üstünde oturtur. Keskin bıçağı, hastanın sırtında gezdirerek çeşitli dualar okur. Bu dualar okunurken

de hastanın manen ferahladığına inanılır. Hoca, dua okumayı bitirdikten sonra elini hastanın yüzünde gezdirerek son duasını okur ve nefesini hastaya üfler. Sonra da hastaya bir tokat atar ve onun kötü hallerden korunacağına inanır.

Hoca veya el almış kişinin, hastayı nazardan korumak için hastaya üç gün üst üste okuduğu dualar şunlardır:

7 Fatıha suresi, 7 Kadir suresi, 7 İhlas suresi, 7 Kevser suresi, 7 Ayete'l-Kürsi, 7 Kafirun suresi, 7 Nas suresi, 7 Felak suresi, 7 Hacet ve Dilek duası, 7 Salavat-ı Şerif okunur. (K1)

4. 3. 5. 1. 5. Diğer

- Nazar değmesin diye kişilerin odasına Kur'an-ı Kerim asılır. (K1, K2)
- Çeşitli mekanlara "Maşaallah" yazısı asılır. (K2)
- "Allah rızası için" mevlüt okuturlar. Mevlütün okutulma nedeni, kötülüklerden korunmaktır veya kötülükleri etkisiz hale getirmektir. (K12)
- Yeni evlenen gelini, evine girerken Kur'an-ı Kerim'in altından geçirirler, ayağının altında da bardak kırarlar. Kötülüklerin gelinin arkasında kalması ve gelinin evine temiz girmesi amacıyla yapılan bir uygulamadır. Böylece nazardan korunulacağına inanılır. (K6)

4. 3. 5. 2. Bitkilerle ilgili tedbirler

* Üzerlik:

Üzerlik, Gaziantep'te ve pek çok yerde nazar değmesini önlemek için alınan tedbirlerdendir. Gaziantep'te pek çok mekana ipe dizilerek asılmaktadır. Evlere, iş yerlerine, arabalara vs. Üzerliğin asılı olduğu yer seçilirken göze çarpan bir yer olmasına dikkat edilir. Böylece nazarın etkisinden korunulacağına inanılır. Ayrıca insanların üzerinde de taşınmaktadır. Özellikle bebeklerin sağ omzuna takılmaktadır. Üzerlikle beraber nazarı engelleyen farklı nesnelere de omza takılır. Bayanlar üzerlik tohumunu ipe dizip kolye şeklinde boğazlarında taşımaktadırlar.

Gaziantep'te üzerlik tohumunun evlere asılarak nazarı önleyeceği inancının yanı sıra üzerlik tohumunu tütsülemenin de nazardan koruyacağı inancı bulunmaktadır. Bu sebeple Gaziantep'te düğünlerde, kınalarda, çeşitli kutlamalarda, mevlütlerde, evlerde, iş yerlerinde üzerlik tohumu saçın üstündeki közün üzerine, ateşe atılarak tüttürülür. Üzerlikten çıkan duman, nazardan korunması istenen

mekanda gezdirilir. Böylece yapılan kutlamanın kem gözlerden, nazardan korunacağına inanılır. (K2, K7, K8, K12, K20, K21, K22, K46)

Şükrü Haluk Akalın'ın "Üzerlik" adlı makalesinde de belirttiği üzere üzerlik (Halk arasında nazar otu denir. Türk dünyasında ise adraspan olarak adlandırılır.) büyü, nazar ve tedavide kullanılmaktadır. Tedavi unsuru olarak yılan sokması, zehirlenme ve daha pek çok tedavi yöntemi olarak halk hekimliğinde kullanılmıştır. İyileştirici vasfından dolayı üzerliğe halk arasında "yüz iyilik getireceği" gibi ya da "yüz ellik" de denilebileceğinin düşünülmesi nedeniyle bu otun adının üzerlik ya da yüzerlik old. düşünülmektedir. Ayrıca bu otun iyileştirici vasfı nedeniyle de şaman ayinlerinde kullanıldığı bilinmektedir. Şaman, hastayı tedavi etmek için üzerlik otunun tütsüsünden faydalanmıştır. Akalın'ın makalesinde belirttiği başka bir husus ise bu otun yakıldığında dumanının bol olması ve yanarken de çıtırtılar çıkarmasıdır. Çıtırta sesinin duyulması halk arasında tıpkı kurşun dökme işleminde olduğu gibi nazarın çıkıp gitmesi anlamını taşımaktadır. Geçmişten günümüze Türk dünyasında ve pek çok medeniyette nazarlık olarak kullanılan üzerlik, bu tür farklı özelliklerinden dolayı pek çok uygulama şekliyle de karşımıza çıkmaktadır.

- Düğünlerde, kınalarda üzerlik tohumunun bir kısmı gelinin üstüne atılır, bir kısmı da tütsü olarak yakılır. Böylece nazar engellenmiş olur.

- Cuma günü Sela'dan önce bir pamuğun üzerinde üzerlik, tuz, toz biber yakılır ve evde tütsülenir. Böylece o eve nazar değmeyeceğine inanılır.

- Gaziantep'te üzerlik, soğan kabuğu, tuz bir arada bir beze sarılarak muska haline getirilir ve nazar değmesini engellemek için elbiselere iliştilir. (K6)

- Üzerlik hem nazar değmeden önce hem de nazar değdikten sonra nazarı etkisiz hale getirmek için uygulanan yöntemleri barındırır. Nazar değdikten sonra ne tür bir uygulamanın yapıldığı ilgili bölümde verilecektir.

- Nazardan korunmak için meşe ağacında bulunan mazıyı delerler ve çeşitli yerlere takarlar. Benzer şekilde kuru badem de delinip takılır. Ayrıca meşe dişliği de yaşken delinip ipe geçirilerek eve ya da iş yerlerine asılır. (K2)

- Çocuğa nazar olmasın diye, sarımsak ve siyah kuru üzüm dizilerek çocuğa ait bir nesneye (çocuğun beşiğine, odasına vs.) takılır. Soğan, sarımsak yaşken belik(örgü) yapılarak evlere, iş yerlerine asılır. (K1)

- Zeytin çekirdeği, mavi boncukla beraber dizilerek çeşitli mekanlara asılır. (K1)

- Eskiden tepsi ağacı diye tabir olunan ağacın da çekirdeklerinin nazarı önlediği inancı bulunmaktadır. (K1)

- Nazardan korunmak için meşe kömürü, kuru soğan kabuğu, tuz, buğday, arpa, mercimek, bir kumaş parçasına sarılarak çocuğun omzuna takılır yahut yeni doğum yapan bayanlar onu üzerinde taşır.

- Evlere, işyerlerine nazar değmesin diye iğde, iğde çekirdeği, üzüm çekirdeği takarlar. Çekirdekler, gömleğe yahut atlete iliştilir. Böylece nazardan korunulacağına inanılır. (K5, K29, K22, K24, K25, K26, K30, K31,)

- Nazarı önlemek için evlerin girişine, iğde ağacından koparılan dal (çubuk) asılır. (K2) Bayanlar iğdeyi suya ıslayarak bekletirler. Sonra onu iğne yardımıyla, mavi boncukla beraber ipe dizerler. Dizilen iğdeler eve, kapı girişine, çocuğun omzuna vs. asılır. Böylece kem gözlerden korunulacağına inanılır. (K6)

Harman zamanı, yığılı tahılın üzerine; iğdenin sapı, kabuklu soğan ve kara çalı koyarlar. Bu nesnelerin nazarı engelleyeceği düşünülür. (K2)

- Mısırlar bir araya getirilerek evlere asılır. (K2)

- Karaçalı ağacının dikenli çiçekleri vardır. Bu dikenli çiçekler de evin girişine asılarak nazarin önleneyeği düşünülür. (K2)

- Çam kozalakları boyanarak evlere asılır yahut kozalak süslenerek evin bir köşesine konulur. Böylece dikkatler kozalak üzerinde yoğunlaşarak nazar önlenmiş olacaktır. (K2)

- 7 buğday, 7 de arpa tanesi, biraz üzerlik tohumu, biraz sarımsak kabuğu, evin büyüğünün tırnağı (kesilmiş tırnak) bir araya getirilerek muska yapılır. Yapılan bu muska, evin bir köşesine asılır. Bu uygulama ile nazardan korunulacağına inanılır. (K9)

- Çocuğa nazar değmesin diye, çocuğun baş ucunda nar çöpü kırarlar. (K1)

- Nazarı engellemek için soğana iğne batırırlar. (K9) Nazarı engellemek için soğan çevirirler. (K25)

Bitkilerle ilgili olarak gerçekleştirilen bu uygulamalarda, ağaç veya ağaca ait olan bir parça kullanılmaktadır. Eski Türk inancında kutsal sayılan ağaç ile ilgili uygulamaların bugün de devam ettiğini görmek, araştırmamızın dayanağı olan nazarin mitolojik kökenle olan bağlantısını ortaya koymaktadır. Bugün batıl olarak değerlendirilebilen bu inançların kökenine gidildiğinde, Tanrı tarafından kut aldığı düşünölen varlıkların veya onlara ait bir parçanın nazar değeceğine inanılan

noktalarda bulundurulması bize eski inancın izlerinin toplumda hala yaşatıldığını aksettirmektedir. Eski Türk kültüründe fetişzmin içinde değerlendirilen nazara ait inançlar, toplumun belirli kesimi tarafından her ne kadar kabul görmek istemese de büyük oranda toplum hayatında yer etmektedir. Dolayısı ile çevremizde üzerlikler, iğde tohumları, soğan-sarımsak ile ilgili ritüellerin yanı sıra İslamiyet'te de kutsal kabul edilen ağaçların çeşitli mekanlardaki varlığı ve uygulamaları dikkat çekmektedir.

4. 3. 5. 3. Hayvanlarla ilgili tedbirler

Gaziantep'te kurban kesildiğinde kurbanın yedi organı ipe dizilir (kurbanın kulağı, dili, gözü, dişi, kalbi ve burnu, boynuzu vs.). Dikilen bu organlar, güneşte kurutulur. Çocuklar hastalandıklarında (yara döktüğünde) kurutulan bu yedi organ veya kurbanın kurutulmuş gözü, çocuğun yıkandığı suyun içine atılır. Çocuk bu su ile banyo ettirilerek çocuğun üzerindeki nazarın çıkacağına inanılır. Uygulama bittikten sonra hayvanın kuru organları tekrar yerine asılır.

Tavuk kesildiğinde; kesilen tavuğun üçgen şeklindeki küreği alınarak ipe dikilir ve nazar değmemesi için nazar değmesi istenmeyen kişinin sağ omzuna takılır. Tavuğun tüyünden tozak yapılıp asılması ile nazarın engellendiği inancı vardır.

Tavşan kuyruğunun da nazardan koruduğuna inanılır. Tavşanın kuyruğu aynen üzerlikte olduğu gibi eve, arabaya vs. asılır. (K2)

Kurban edilen yahut kesilen koçun kafası, içi boşaltılarak asılır. Hayvanın kafası evlerin içine olduğu gibi evlerin dışına da asılabilmektedir. Evin dışına asılan koç kafası, gelen kişilerin dikkatini çekerek nazardan korunmak için alınan bir tedbir olarak düşünülür. Benzer şekilde at, kurt kafasının veya köpek kafasının da nazardan koruyacağı inancı yaygındır. Hayvan kafalarının boyanarak içine nazar duası yazılıp yine evin dışına asılması da bir başka uygulamadır. Hayvan kafaları, boynuzları (keçi boynuzu) çeşitli mekanlara da asılabilmektedir. (K1, K2, K6)

Eski Türk İnanişında kutsal kabul edilen kurdun nazarlık olarak kullanılması benzer şekilde koç, koyun kurda benzerliğinden dolayı köpek kafatasının nazarlık olarak kullanılması da bugün bu uygulamanın mitolojik dayanağını ortaya koymaktadır. Kurban edilen hayvanın kafatasının nazarlık olarak kullanımını, İslami inançla ilişkilendirmek de mümkündür. İslamiyet'te kesilen hayvanın her bir noktası değerlendirilmekte, hayvan kesme ise sevap kabul edilmektedir. Dolayısıyla

hayvanın herhangi bir yerinin nazar âdet ve uygulamalarında kullanımı da olağan kabul edilmelidir. Kem gözden sakınmak amacıyla kesilen hayvanın kafatasını da evin duvarına asmak Türklerde uzun süre yaşatılan bir uygulamadır.

Nazar değmesin diye evlere, iş yerlerine at nalı asılır. Ölen kaplumbağanın da içi boşaltılarak kurutulup asılır. (K2, K6, K8, K44) Gaziantep'te kaplumbağanın evlere nazarlık olarak asılmasındaki etken kaplumbağanın yaratılış şekliyle ilişkilendirilmiştir. Buna göre kaplumbağa, evini sırtında taşıyan bir hayvandır. Halk arasındaki inanca göre de eve kurutulmuş olarak asılan kaplumbağanın insanların hanesini, ailesini kötülüklerden, nazardan koruyacağı tıpkı kaplumbağanın baki kalan dış yüzeyi gibi bir evliliğin de bir ömür süreceği inancı bulunmaktadır. Bu sebeple kaplumbağa kabuğu önemli bir nazarlık olarak değerlendirilerek mavi boncuk, şeb gibi farklı nazarlıklarla birlikte evlerde bulunmaktadır. At ise Türklerin geçmişten günümüze büyük ehemmiyet verdikleri bir hayvandır. İktisadi, manevi, edebi yönüyle at, geçmişten günümüze değer taşımış ve Eski Türkler tarafından kutsal kabul edilmiştir. Bugün Gaziantep'te evlerin dış yüzeyinde at nalının nazarlık olarak kullanıldığını, yapay olarak üretilen at nalı örneklerine rastladığımızı ve dolayısıyla bu mevcudiyetin kaynağını, Eski Türk kültürü ile ilişkilendirdiğimizi belirtmek gerekir.

Yeni bir ev yapılırken evin hinine taş koyarlar. Bu taşın üzerinde kan akıtırlar. Koyun, kuzu yahut horoz keserler. Böylece yeni evin nazardan korunacağına inanılır. (K6) Bu uygulamada, kötülüklerin gelenin arkasında kalması ve gelenin eve temiz olarak girmesi inancı vardır.

Nazar değmesin diye kurban kesme inancı vardır. Çocuk doğduğunda, yeni bir şey alındığında, yenilendiğinde kurban kesmenin nazardan koruyacağına inanılır. Gelin düğün günü, düğüne giderken arabaya binmeden önce ayağının altında koyun yahut koç kesilir. Böylece gelinin ve düğünün nazardan korunacağına inanılır. (K6)

Bir yerde kuyu kazıldığında kaynak suyu çıkarsa yahut kuvvetli olursa su kesilmesin diye kurban kesilir. (K2)

Deve yününün nazara iyi geldiği inancı bulunmaktadır. Yün alınıp bir beze sarılır ve muska haline getirilerek eve, iş yerine, arabaya asılır. (K6) Benzer şekilde atın kuyruğu kesilerek muska yapıp asılır. (K2)

Nazar değmesin diye kurt dişi çocuğun sağ omzuna takılır, yatağının etrafına dikilir ve ev gibi pek çok mekana asılır. (K2, K10, K11)

Nazar değmesin diye kara eşeğin kulağı kesilerek kanı bir beze sürülür. Muska haline getirilerek sağ omza takılır. (K1)

Hayvanlarla ilgili olarak gerçekleştirilen tüm bu uygulamaların kökeninde, Eski Türk İnançları bulunmaktadır. Mekanlara nazarlık olarak asılan hayvanlara ait çeşitli unsurlar, hem kült oluşturan hayvanlardan örnekler teşkil etmekte hem de İslamiyet'in öncelikli olarak yayıldığı Arap yarımadasında önem taşıyan hayvanların çeşitli unsurları da nazar âdet ve uygulamalarında kullanılmaktadır. Buradan hareketle geçmişte kutsiyet taşıyan hayvanlara ait unsurların bugün hala koruma amaçlı olarak nazarlıklar şeklinde karşımıza çıkmasının yanı sıra İslamiyetle birlikte sonradan edinilen varlık, nesne, bilgi ve değerlerin de benzer pratikler şeklinde uygulandığını görmekteyiz.

4. 3. 5. 4. Taşlarla ilgili tedbirler

- İt boncuğunun (Gaziantep'te yirik boncuğu da denir.) nazardan koruduğuna inanılır. Mavi boncuk, iğde gibi nesnelere birlikte yeni doğan çocuğun beşiğinin üzerine, çocukların sağ omzuna takarlar. Yetişkinler elbiselerine ilştirirler, dikerler. Bakışları üzerine çekerek nazardan koruyacağı inancı vardır. (K2, K3, K6, K7, K10, K11)

Gaziantep'te yapılan başka bir uygulama da şudur: Yeni doğan çocuğun bingıldağının üzerine it boncuğu, göz boncuğu, urup bir sakızla yapıştırılır. Çocuk bir yaşını doldurduğunda bunlar, çocuğun saçları ile birlikte kesilir. Böylece çocuk, nazardan korunmuş olur. (K6)

- Sedef boncuğu takarlar. Sedefin de dikkatleri üzerine çekerek nazarı önleyeceği düşünülmektedir. (K2) Gaziantep'te sedefçilik önemli bir el işçiliğidir. Sedeften kutular, ayna kenarlıkları, çeşitli takılar yapılmaktadır. Kullanılan bu eşyaların da nazarı etkisiz hale getirdiği inancı bulunmaktadır. Bayanların taktığı sedeften yüzükler, bileklikler, kolyeler vs. nazarı etkisiz hale getirdiği düşüncesiyle kullanılabilir. (K43, K44)

- Şeb takarlar. Görünümü taşa benzediğinden dolayı taş sınıfında değerlendirilen şeb, beyaz görünümlü katı bir maddedir. İnsanların ve insanlara ait olan eşyaların nazardan korunması için kullanılan bir nesnedir. Çocukların ve bebeklerin omzunda taşındığı gibi evlerin hemen hemen her alanında görülmektedir. Evlerin içinde ve dışında duvarda, kapıların üzerinde, şekerliklerin üzerinde, misafir odalarında vitrinlerin içinde vs. pek çok alanda karşımıza çıkmaktadır. (K1, K2, K3,

K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K31, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41, K42, K43, K44,)

Benzer şekilde bağlarda ağaçlara nazar değmesin diye, ağaçlara şeb takılmaktadır. (K2)

Nazarı etkisiz hale getirdiği düşünülen şeb mavi boncuk, üzerlik, iğde, altın gibi nesnelere bir arada bulunmaktadır. Ancak evlerde şekerlik üzerinde yalnız kullanıldığı da görülmektedir. Gaziantep'te nazarı kuvvetli olan kişinin bakışlarıyla şebi eritebildiği inancı bulunmaktadır. (K30, K35, K36)

- Süt taşı vardır ve bu taşın anneleri nazardan koruduğuna inanılır. Aynı zamanda sütü azalan ve kesilen annelerin sütünü bu taşın arttırdığına inanılır. (K2)

- Delikli Taş: Gaziantep Zevkir köyünde tespit ettiğimiz başka ve nazarı engellemek için alınan tedbirlerden birisi de “delikli taş”tır. Edindiğimiz bilgiye göre bu taş Gaziantep dağlarında bulunmaktadır. Ortalama bir büyüklüğe sahip olan bu taşın orta ve iç taraflarında gözle görünür şekilde delikler bulunmaktadır. Bu deliklerden ipler geçirilerek evlerin dış yüzeylerine asılmaktadır. Evin dış tarafına asılan delikli taşın kötü etkilerden koruduğuna inanılmaktadır.(K.48,49)

4. 3. 5. 5. Çeşitli nesnelere bağlı olarak alınan tedbirler ve çeşitli uygulamalar

- “Kırk taşı” adı verilen bir tas vardır. Bu tase kırk taşı denmesinin nedeni, kırk tane çıkıntısının bulunmasıdır. Gaziantep'teki halk inancına göre, çocuklar kırk taşı ile yıkanarak çocukların kırkı çıkarılır. Böylece çocuklar, kem gözlerden korunmuş olur. (K10)

- Sıkılmış kurşuna kulp takılarak çocuğun sağ omzuna takılır. Bu inancın çocuğu, nazardan koruyacağı düşünülür. (K2, K12)

Kurşunun demirden yapılmış olması ve patlamış kurşunun nazarlık olarak kullanılması bize demirin kutsal olduğunu ve demirciliğin de Türklerde kutsal bir görev olduğunu hatırlatmaktadır.

- Tuz ile ilgili uygulamalar: Gaziantep'te eve misafir geleceği zaman tavada tuz çevirirler. Ateşe veya suya tuz atarlar. Bu uygulamaların, nazardan koruyacağı inancı bulunmaktadır. (K3, K20, K21, K22 K23, K27, K28, K29, K30, K43) Benzer şekilde tuz avuca alınır. Kişiyi nazardan korumak için üç kez kişinin

başında çevrilir. Etraftaki kişiler de dahil olmak üzere herkese tuzdan tattırılır ve tuz kibleye atılır. (K18, K20)

- Gaziantep'te düğünlerde, kınalarda renkli mendiller dağıtılır. Böylece dikkatler mendiller üzerinde yoğunlaşarak nazar engellenecektir. (K2)

- Nazar değmesin diye şeker ateşe atılarak cümle kapının önünde yakılır. (K6)

- Eve biri gelip gittiğinde, katran bir kapta yakılarak, tütürülür. Evin içinde gezdirilerek nazardan korunulacağına inanılır. (K6)

- Nazar değmesin diye:

- Burnunun ucuna üç kez bak, derler. (K6, K15)

- ... kaşı, derler. (K8)

- ... çimcikle, derler.

- Tahtaya vur, derler (üç ya da yedi kez). (K7)

- Dilini ısır, derler. Çocukların elleri, ayakları ısırılır. (K2, K15)

- Saç, kulak veya çene çekilir.

- Nazar değmesin diye; cümle kapısının arkasına ayna asarlar ki gelen kişinin nazarı kendine dönsün. (K7)

- Nazar değmesin diye; çocuğa bakılırken, çocuğun yüzü üç kez açılıp kapatılır ya da çocuğun burnu sıkılarak ağlatılır. (K2) Nazarı engellemek için çocuğun pabucu dama atılır. (K1)

- Nazarı engellemek için küçük dilek anahtarı yaptırılıp takılır. (K2)

- Nazarı engellemek için patlamış kurşun, anne ve çocuk üzerinde taşınır. (K2)

- Yeni doğum yapan bayanlar, nazar değmesin diye gözlerine sürme çekerler. (K2)

- Yeni doğum yapan bayan, nazar değmesin diye kırk gün dışarı çıkartılmaz. (K2)

- Yine nazarı önlemek için bayanlar saçlarına gümüşten ilmecek (toka) takarlar. (K1)

- Uyumadan evvel yastık altına tarak koyarlar. (K1)

- Nazar değmesin diye parmağa kına yakarlar. (K1)

- Yeni doğan bebeklere “Maşallah” diyerek altın takarlar. (K1) Maşallah derler. Maşallah denilip, zılgıt çalınır, yo çekilir. “Maşallah maşallah, nazar değmez inşallah.”, “Tu tu Maşallah” denilir. (K43, K45)

- Eve bir misafir geldiğinde evdeki kişilere nazar değmesin diye, gelen kişi giderken ardından süpürge ile süpürürler. Böylece; kötü etkilerin, bakışların dışarı gönderildiğine inanılır. (K2, K20, K45)

Türk Dünyasında süpürge ve süpürge otu ile ilgili inançlar mevcuttur. Süpürge otu bir üzerlik şekline getirilerek nazarlık olarak duvara asılır. Üzerine mavi boncuk takılarak yine nazarlık olarak kullanılır. Nazarlık olarak kullanılan aynalı süpürgeler de mevcuttur. Aynanın Türk dünyasında iyi gelecek, iyi talih olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Burada dikkatimizi çeken süpürge veya süpürge otunun ak ve kara iyelerle olan bağlantısıdır. Eğer Gaziantep’te kötü etkiyi yok etmek için süpürge kullanılıyor ve süpürge ile ilgili olarak Türk dünyasının çeşitli noktalarında bu inancın çeşitli uygulamalarına rastlayabiliyorsak süpürge veya süpürge otunun iyelerle olan bağlantısını düşünmemiz olağandır.⁹⁵

- Yeni doğan çocuğa nazar değmesin diye, çocuğun doğduğu evden dışarı para saçılır. (K2)

- Yeni doğan çocuğun başına tellik yaparlar ve ortasına da altın takarlar. Böylece çocuğun nazardan korunduğuna inanılır. (K10)

- Nazarı engellemek için dış kapıya katranla, kırmızı (artı) şeklinde işaretler çizilir. Bu işaretler, ayakkabı altına da yapılır. (K2)

- Mavi boncuk takılır. Halk arasında “göz boncuğu, nazar boncuğu, mavi boncuk, göğ boncuk” şeklinde adlandırılır. (K1, K2, K3, K4, K6, K7, K10) Mavi renkli bir camın üzerinde bulunan göz şeklinden oluşur. Gözün, kırmızı rengin üzerinde de bulunduğu görülmektedir. Halk arasında, mavi boncuğun nazardan koruduğu inancı bulunmaktadır. Buna göre mavi rengin etkili ve güçlü bir bakışa sahip gök gözlü kişilerin gözlerinden gelen ışınları kendine doğru çekerek nazarı etkisiz hale getirdiğine inanılır.⁹⁶ Ancak halk arasında sadece mavi gözlü kişilerin değil, haset olarak nitelendirilen kişilerin, kıskanç kişilerin, aşırı sevgi besleyen kişilerin de nazarının değdiği düşünülmektedir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10)

⁹⁵ Yaşar Kalafat, “Antalya Yöresi Örnekleriyle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnancı “, <http://www.yasarkalafat.info/index.php?li=newsdetails&w=1&yid=3>, (07. 06. 2011)

⁹⁶ Çıblak, a. g. e., s. 110.

Mavi boncuk, çengelli iğne üzerinde çocukların genellikle sağ omzuna takılır, bazen de yetişkinler ceketlerinin içine iliştirirler. Mavi boncuğun yanında, nazarı engellemek için hamaili, iğde, şeb vs. de takılabilmektedir. Gaziantep'te kadınlar mavi bocuğu, iğde ile beraber dizerek boyunlarına da takmaktadırlar.

Mavi boncuk pek çok şekliyle hayatımızın her alanında yer etmiştir. Bayanlar bileklik, küpe, kolye, yüzük gibi aksesuarlarında mavi boncuk kullanabilmektedir. Aynı şekilde pek çok mekanda karşımıza çıkmaktadır. Evlerde, duvarda asılı olarak yahut işlenmiş bir süs eşyasının üzerinde, kapı girişlerinde yerde, kapının üzerinde, yeni doğan bebeklerin odasının her köşesinde (beşiğinde, kapısında, duvarında, mobilyasında); kamyon, araba, otobüs gibi araçlarda; hayvanların üzerinde karşımıza çıkabilmektedir. (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K31, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K38, K39, K40, K41, K42, K43, K44)

Mavi boncuk ile ilgili inanış, geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Türkler, mavi gözlü kişilerin olağanüstü kişiler olduğunu düşündüklerinden, mavi gözlü kişilerden gelecek zararlı etkilerden korunmaya çalışmışlardır. Günümüzde de mavi gözlülerden çekinme olduğu gibi onların bakışlarını etkisiz hale getirmek için de mavi boncuk kullanılmaktadır.⁹⁷ Nazarlıkların yapımında mavi rengin daha çok tercih edilmesinin nedenini Eski Türk İnançlarında aramak gerekir. Mavi, gökyüzünün rengidir ve Türkler Tanrı'nın gökyüzünde olduğunu kabul etmişlerdir. Gökyüzüne yakın yerleri kutsal saymışlar, kahramanlarını ve onlarla ilişkili olan varlıkları mavi renkle bütünleştirmişlerdir. Gök gözlü Oğuz Kağan'ın eşi, gök yeveli kurt, Oğuz Kağan'ın Gün, Ay, Yıldız ve Gök, Dağ, Deniz adlı çocukları vb. ifadeler bugün de mavinin neden nazarlık rengi olarak tercih edilmiş olduğunu bize açıklamaktadır. Benzer şekilde hala Azerbeycan'da Türkler arasında mavinin yas rengi olarak kullanılması da bu rengin Tanrı'yı temsil etmesi ile ilişkilendirilebilir.

- Aynalı çengil: Gaziantep'te eski zamanlarda evlenecek olan genç kızlar tarafından işlenen nazarlıktır. Bu nazarlık keçe üzerine işlenmiş, köşeli küçük bir halı gibidir. Etrafında uzun saçakları bulunmakta, tam ortasına da ayna konulmaktadır. Üzerinde pek çok işleme yer almaktadır. Edindiğimiz bilgiye göre bu işlemlerin niteliği, evlenecek kızın becerisini ortaya koymasıdır. Aynalı çengil ne

⁹⁷ Çıblak, a. g. e., s. 110.

kadar güzel işlenmişse genç kız, düğün evinin takdirini o derecede kazanacaktır. Bu sebeple de Aynalı çengil, özenle ve ustalıkla işlenmeye çalışılan bir el emeğidir.

Edindiğimiz bilgiye göre Aynalı çengil düğünden evvel çeyizle birlikte damat evine gönderilir. Bu çengilin işlenme amacı, çeyize ve evlenecek olan çifte nazar değmesini engellemektir. Muhtemelen ortasında yer alan aynanın da konma sebebi, nazarın etkisini yok etmektir. Ancak edindiğimiz bilgide ortadaki bu aynanın genç kızın hissiyatını, becerisini yansıttığı yönündedir.

Günümüzde Aynalı çengil, duvara asılan bir nazarlık olarak kullanılmaktadır. Hala köylerde ekonomik katkı sağlaması nedeniyle de genç kızlar tarafından işlenmektedir. Geçmişte de çeyizle birlikte gönderilen ve yine duvara asılarak etkisinden faydalanılması amaçlanan bir nazarlık olduğu kanısındayız. (K19)

- Yeni doğan bebeklerin yüzüne nazardan korumak için mavi örtü örterler.

Bu uygulama da eski Türk İnançlarından izler taşımaktadır. Mukaddes mavi rengin bugün çeşitli eşyalarda koruyucu unsur olarak kullanılması eski inançta kutsal gökyüzünü temsil ediyor olmasında aranmalıdır.

- Nazarı engellemek için bebeklere, çocuklara veya beğenilen herhangi bir eşyaya: “Allah’ım esirgesin, Allah esirgesin, Allah korusun.” denilir. (K1, K2, K4, K5)

- Sevilen bebeğe ya da çocuğa nazar değmesin diye “Aman da ne çirkinmiş, çok da çirkinmiş.” gibi ifadeler kullanılır. (K2, K4)

Genel olarak Anadolu’nun pek çok yerinde kullanılan bir tabirdir. Amaç, çocuğu nazardan korumaktır. Eski Türk İncasında Yer iyeleri bilinir ki iyi olmayanı temsil eder. Anadoluda bu kadar yaygın bir tabirin bulunması da belki geçmişte yer iyelerinden kaynaklı olarak meydana gelebilecek olumsuzluğu yok etme düşüncesiyle ortaya çıkmıştır

4. 3. 6. Nazar Değdikten Sonra Nazarın Zararını Etkisiz Hale Getirmek İçin Yapılan Uygulamalar ve İnanışlar

4. 3. 6. 1. Dini uygulamalar

4. 3. 6. 1. 1. Hamaili, Muska, Cevşen Takılması

Gaziantep’te nazar değdikten sonra muska, hamaili, cevşen takarlar. Muska, hamaili ve cevşen insanlara takıldığı gibi, hayvanlara, bağ-bahçeye ve çeşitli mekanlara da takılmaktadır. Bu ayetlerin yanı sıra mavi boncuk, iğde, üzerlik, şeb de

takılmaktadır. (K1, K2) Nazar değen kişinin bu dualar sayesinde nazarın etkisinden kurtulacağı dūřunulur. Hamaili, cevşen, muska takma nazar değmeden önce alınan tedbirler bölümünde belirtildiğinden burada kısaca değinmenin yeterli olduğu kanısındayız.

4. 3. 6. 1. 2. Çeşitli yet ve dualar okunması

Kendisine nazar olduğuna inanan kişi evden çıkmadan evvel, evden çıktıktan hemen sonra, eve gelip gidenler olduktan sonra çeşitli dualar okur. Ayete'l-Krs, İhlas Suresi, Nas Suresi, Kevser Suresi, Nazar Duası gibi dualar okur yahut "El- Mukaddim" diyerek kendini nazardan ve kötülüklerden korur. (K1, K20, K24, K25, K26, K27, K28, K30, K31, K32, k33, K34, K35, k36, K37, K38, K39, K43, K44)

Nazar için alınan dini tedbirlerde olduğu gibi nazar değdikten sonar da aynı uygulamaların yapıldığı dile getirilmiştir.

Mevltlerde dua okunurken ortaya su, şeker gibi yiyecek-içecek konulur. Bunların nazara iyi geldiğine, şifal olacağına inanılır. (K15)

Nazar ile ilgili gerçekleştirilen dini tedbirler genel olarak İslami inançla ilgilidir. İslamiyette varlığı Kabul gören nazar inancından korunmak için de dinen uygun görülen pratikler gerçekleştirilmektedir. Ancak Anadolu'da ve Gaziantep'te dini uygulamalar ve çeşitli uygulamalarda birliktelik görülebilmektedir.

4. 3. 6. 1. 3. Ocaklık geleneğine bağlı olarak yapılan çeşitli uygulamalar

4. 3. 6. 1. 3. 1. Piroz ıkması

Piroz, nazar değmesi sonucunda vücudun çeşitli yerlerinde çıkan yaradır. Bu yaralar çıktığında dikkat edilmesi gereken en önemli şey, hastaya et yedirilmemesi gerektiğidir. Vücudunda nazar sonucu oluşan ve piroz adı verilen bu yaralar, bir ocağa bağlı el almış kişilerce iyileştirilir. Bir ocağa bağlı olan, ocak olan bu kişi şu uygulamaları gerçekleştirir.

Ocak olan kişi hastayı karşısına oturtarak ona bildiği duaları okur. Dua  gün boyunca okutulur. (Ayete'l- Krs, İhlas suresi vs.)  gün perhiz verilerek et yemesi yasaklanır. Bizzat ocak olan kişinin tabiriyle "Et yerse kefeni hazırlasın." şeklindeki ifade, durumun ciddiyetine dikkat çeker. Hastanın yedikleri ekmek ve aydan ibaret olacaktır. Ocak olan kişinin sözünden çıkmayan hasta iyileşecek, nazarı üzerinden atacaktır. (K9)

Kırık, çıkık ve yukarıda bahsettiğimiz piroz çıkmasını tedavi etme yeteneğine sahip olan kişiler şamanlığın ortadan kalkması sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. İslamiyetin kabulünden sonra bu kişilerin dini içerikli dualar okuması, okuyup üflemeleri eski inançlarla yenilerinin iç içe yaşadığının göstergesidir. Yine muska yazmak da müslüman kültürün etkisi sonucu ortaya çıkmıştır.⁹⁸

4. 3. 6. 1. 3. 2. Bıçak vurma

Nazara geldiğine inanılan kişi bir anda yemeden içmeden kesilir, halsiz düşer. Ocak olan kişi hastanın ayağının altına, çeşitli dualar okuyarak bıçakla çizgiler atar. Bu çiziklerden kan aktığı zaman, hastanın nazarının çıktığına inanılır. (K9)

4. 3. 6. 1. 3. 3. Afsunlama

Nazara gelen kişi ocak olan kişiye götürülerek afsunlanır. Nefesi güçlü olduğuna inanılan ocak sahibi kişinin ettiği dualar sayesinde hastanın iyileşeceğine inanılır. (K9)

Afsunlama ile ilgili çeşitli yöntemler nazar değmeden önce de yapılan uygulamalar arasında gösterilmiştir. Bunları kısaca hatırlatacak olursak: Bir dervişten el aldığı düşünülen kişinin nazar değmiş kişinin sırtını sıvazlayarak yaptığı afsunlama ya da bu kişinin bir hocaya götürülerek ona dua okunması suretiyle yapılan afsunlama gibi.

4. 3. 6. 1. 4. Nazarı çıkarmak için ziyaret yerine gitme

Nazara geldiğine inanılan kişi, hastalanmış ve iyileşmemişse çeşitli ziyaret yerlerine götürülür. Gaziantep'te Ali Baba, Hacı Baba gibi ziyaret yerleri nazardan kurtulmak için gidilen yerlerdir. (K1, K2)

Ziyaret yerlerinde uygulanan pek çok uygulamada da Türklerin eski inançlarının izleri görülmektedir. Nitekim ziyaret yerine götürülen kişilerin hem dileklerinin gerçekleşeceği hem de çeşitli olumsuzluklardan korunabileceği inancı bulunmaktadır. Bu uygulamada da mitolojik anlamda yer iyeleri ile bağlantı kurmak mümkündür. Çünkü olumsuzluklara maruz kaldığına inanan kişi yani nazara geldiği düşünülen kişi, ziyarete gitmekte yahut götürülmektedir.

⁹⁸ Behiye Köksel(2001), Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler. *Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Evrak Yayınları, Ank., s.496

4. 3. 6. 2. Bitkilerle yapılan uygulamalar

4. 3. 6. 2. 1. Üzerlik ve üzerlik atma

Üzerliği insanlar, nazarın etkisini ortadan kaldırmak için kendi üzerlerinde taşımakta, çeşitli mekanlara asmakta, hayvanlara takabilmektedir. (K1, K2, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K20, K22, K23, K24, K35, K36, K37, K38, K40, K41, K42, K42, K43, K44)

Üzerlik çocuklarda ve bebeklerde sağ omza takılır. Tek başına yahut çeşitli nesnelere kullanılmaktadır. Evlerde kapı girişlerine, odaların içine duvara, evlerin dış duvarlarına, iş yerlerine, arabalarda aynaların üstüne, bağ-bahçede ağaçlara asılmaktadır. Hayvanların boynuna takılmakta ya da başına asılmaktadır.

- Kurt, koç, keçi kafası ya da boynuzu ile birlikte evin içinde veya dışında da asıldığı görülmektedir. Üzerlik şeb, iğde, mavi boncuk ve çeşitli ayetler de kullanılmaktadır.

Gaziantep'te nazarın etkisini ortadan kaldırmak için üzerlikle ilgili çeşitli uygulamalar yapılmaktadır.

Nazar değdiği düşünülen kişi bir yere oturtulur. Başının üzerine bir tas alınarak içine ateş yakılır. Bu ateşe bir miktar üzerlik atılarak tütürülür. "Azara buzara, nazar edenlerin gözleri bozara." denilerek üzerlik kişinin başı üzerinde çevrilir. Üzerliğin dumanı, nazar değen kişiye de koklatılır. Bu uygulamanın sonucunda, kişinin nazardan kurtulacağına inanılır. (K1, K8)

Üzerlik ile ilgili yapılan bir başka uygulamada ise şöyledir: Üzerlik doğrudan ateşe atılarak tütürülür. Bu tütsü hem kişiye koklatılır hem de mekanda dolaştırılır. Böylece kişinin nazardan kurtulacağına inanılır. (K2, K5, K10) Örneğin, ağlayan çocuğun ağı durur yahut başı ağrıyan kişinin baş ağrısı geçer. (K10)

4. 3. 6. 2. 2. Par yavşağı ile yapılan uygulama

Par yavşağı sıcak suya ıslanır. Bu su, nazar değdiğine inanılan kişinin yıkama suyuna konulur. Nazara gelen kişi, bu suyla yıkanır. Sonra nazarın çıktığına inanılır. (K2, K10)

Fıstık, bir ipe dizilerek eve asılır, çocuğa takılır. Bu fıstığa "ben fıstık" veya "gevel" de denilir. Bu fıstığın tılsımlı olduğuna bu sebeple de nazarın etkisini, ortadan kaldıracağına inanılır. (K2)

Üzerlik asma, tütsüleme, par yavşağı ile yıkama vb. uygulamalar ağaç kültürü ile ilişkilendirilebilir. Türkler tarafından kutsal kabul edilen pek çok ağaç vardır.

İslamiyette de ağaç önemli kabul edilen varlıklardandır. Buna göre, Eski Türk inancında Tanrı kut'unu almış bir varlığın veya ona ait bir parçanın koruyuculuk vasfının bulunduğu inanılması, bize bitkilerle alakalı gerçekleştirilen bu uygulamaların kökeninin eski inanç sisteminde aramamız gerektiğini düşündürmektedir. Bugün yapılan tütsüleme uygulaması da bu açıdan değerlendirilmelidir.

4. 3. 6. 3. Hayvanlarla yapılan uygulamalar

Kara eşeğin kulağı kesilerek kanı bir beze sürülür. Bez sarılıp nazar değen kişinin sağ omzuna asılır.

Yedi karınca yuvasından karınca toprağı alınır. Alınan toprağın bir kısmıyla nazar değen kişi yıkanır, toprağın geriye kalan kısmı ile de muska yapılır ve bu muska nazar değen kişinin boynuna asılır. (K1)

Burada İslami inanç ile mitolojik inanç sistemi bir sentez meydana getirmiştir. Muska yapımı ile 7 karınca yuvası toprağı mitolojik bağlamda değerlendirilebilir. Halk kültüründe kimi sayılar kutlu kabul edilmektedir. Bu sayılara özel değerler yükleme, mitolojik dönemden beri devam etmektedir. 3, 7 ve 40 gibi belirli sayılar çeşitli uygulamalarda sık sık karşılaşılmaktadır. Nazar adet ve uygulamalarında da başta 3 ve 7 olmak üzere bazı sayılar kullanılabilir.

4. 3. 6. 4. Çeşitli uygulamalar

- Kurşun dökme

Gaziantep'te nazara uğradığına inanılan kişiye, eşyaya ya da hayvana uygulanan kurşun dökme işlemi şöyledir:

Bir demir kaşık içine kurşun konulur. Demir kaşık içindeki kurşun, ateşte eritilir. Bir yandan da, çukur bir kabın içine su konulur. Kabın içindeki su da bir eleğe konulur ve eleğin içine ayna soğan, tuz, makas, su, üzerlik, ekmek, toplu iğne, ayakkabı gibi nesnelere yerleştirilir. Ayrıca suyun içine, daha sonra atılmak üzere demir para da konulur.

Nazara geldiği düşünülen kişi, bir yere oturtulur. Üzerine battaniye, çarşaf vb. bir şey örtülerek elek kişinin üzerine getirilir. Eleğin içindeki suyun içine, erimiş kurşun dökülür. Kurşun dökme esnasında şu ifadeler kullanılır:

“Azara buzara, nazar eedenlerin gözleri bozara- bozala (K1, K2)

Kargalar kavuş

Kadalar savuş
 Nazar edenlerin gözlerine
 Kızgın kızgın şiş.” (K18)

Daha sonra kurşunun aldığı şekle bakılarak kurşunu döken kişi, çeşitli yorumlar yapar. (Kurşun dökme esnasında suyun içine düşen kurşunun çıkardığı sesle nazarın da çıkacağı inancı mevcuttur.) Ardından eleğin içinde bulunan ekmek bir köpeğe yedirilir, para dört yol ağzına atılır. Kabın içindeki su, nazara geldiğine inanılan kişiye üç yudum şeklinde içirilir ve vücuduna sürülür. Geriye kalan su da para gibi dört yol ağzına dökülür. İnanca göre, dört yola atılan para kim tarafından bulunursa nazar, parayı bulan kişiye geçecektir.

Kurşun dökme işleminde dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Buna göre, öncelikle kurşunu döken kişinin ekonomik durumu iyi olmalıdır. Kardeş ekmeği yememelidir yahut geçimini başkasının sırtından sağlamamalıdır.

Kurşun dökme uygulamasında dikkat edilen bir başka husus ise; kurşunun cuma günü dökülmesidir. (K1, K2, K6, K10, K18)

Kurşunun demir maddeden yapılmış olmasında bu inanç bize Türklerde kutsal olan demiri hatırlatabilir. Diğer taraftan nazardan korunma işlemlerini fetişizm ile açıklamak da mümkündür. Böylece olumsuz etkilerden korunulacaktır.

- Nazarı etkisiz hale getirmek için katran, kirmen şeklinde ayakkabının altına sürülür. (K2)
- Nazar değen kişinin kulağının arkasına kazan karası sürülür. Böylece nazarın çıkacağına inanılır. (K2)
- Nazara gelen bebeğin saçını keserler ve bebeği yıkarlar. Böylece bebeğin nazardan kurtulacağına inanılır. (K2)
- Nazara gelen kişi için tuz bir tavaya alınıp ateş üstünde çevrilir. Tavada çevrilen tuz bir kişinin eline alınarak nazara gelen kişinin başının üstünde üç kez çevrilir. Böylece kişinin nazardan kurtulacağına inanılır. (K16, K20, K43)

Üzerlikle ilgili yapılan uygulamada yahut tuz çevirme ile ilgili yapılan uygulamada “pis nefes” olarak adlandırılan nazarın, ateşin arındırıcı etkisi sayesinde yok edildiğine inanılmaktadır. Yani ateşte çevrilen tuz sayesinde olumsuz etkiler uzaklaştırılabilmektedir. Bugün halk arasında ateş, cehennem veya şeytanla özdeşleştirilse de ateşin gücüne inanılmaktadır. Bu durum eski Türk kültüründeki

ateş kültünün etkisini ortaya koymakta, bugün tuz çevirme gibi uygulamalarda ateşin gücüne inanılmaktadır. Günümüzde yakılan nevrüz ateşi de ateş kültürüyle ilişkilidir.⁹⁹

- Eğer bir kişi nazara geldiğini düşünüyor ve kimin nazarının değdiğini biliyorsa nazara gelen bu kişi, nazarı değen kişiye ait bir eşyayı alarak yakar. Böylece nazarın etkisiz hale geldiğine inanılır. Yakılan nesne bir elbise kumaşı, ip veya bir saç teli olabilir. Önemli olan nokta, nazarı değen kişiye ait bir nesne olmasıdır. (K5, K10, K16, K20, K43)

Türk inancında ateşin temizleyici, arındırıcı etkisi bulunmaktadır. Bu sebeple nazara geldiğine inanılan kişi, nazar değen kişiye ait herhangi bir şeyi yaktığında nazardan arınacağına inanır. Bu uygulama da mitolojik köken bağlamında ele alınmalıdır.

- Eğer bir kimsenin nazarı değmişse ve nazar eden kişi tahmin ediliyorsa; nazar edenin bastığı topraktan alınarak nazara gelen kişi, o toprakla yıkanır. (K2)

Bu uygulamada da suyun arındırıcı etkisinden faydalanılmaktadır.

- Eğer bir çocuğa nazar değmişse nazar çöksün diye çocuğun yastığı, çarşafı silkelenir. Çocuk hapsurduğunda da nazarının çıkacağına inanılır. (K1)

Bu şekilde kötü etkinin uzaklaştırılması düşüncesi vardır. Bu uygulama da Türk İnancında bulunan Yer iyeleri bağlamında değerlendirilmelidir.

- Nazar değen kişiye şeker okutulup yalatılır. (K1)
- Haçtan getirilen bir tütsü vardır. Bu tütsünü nazara iyi geleceği düşünülür. Benzer şekilde Haçtan getirilen zenzem suyunun da nazara iyi geldiği düşünülmektedir. (K2)

4. 4. NAZARLA İLGİLİ HALK ANLATILARI

1. Gaziantep'te halk arasında "Okutma yarası" olarak bilinen bir hastalık vardır. Gaziantep'te bu hastalığın nazardan kaynaklandığına inanılmaktadır. Okutma yarası, vücudun çeşitli yerlerinde yaralar çıkması suretiyle oluşmakta olup bu yaralar, insan vücudunda şişkinlikler şeklinde görülmektedir. Bu yaranın tedavi edilme yönteminde ise ocaklık geleneğine başvurulmaktadır. Çünkü; bu hastalığı iyileştirebilecek olan kişi, ocaklık geleneği içinde olan ve bir büyüğünden el almış bir kimse olmalıdır.

⁹⁹ Behiye Köksel(2001), Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler. *Uluslar arası Anadolu İnançları Kongresi*, Evrak yayınları, Ank.,s.494-494

Okutma yarası ile ilgili olarak: Benim kocam buylu-poslu bir adamdı. Konu-komşu çok söyledi. Bir gün elinde okutma yarası çıktı, eli kapkara oldu, şişti. Meğer bu hastalık oldu mu, et yedirilmezmiş. Adam eti yedikten yedi gün sonra öldü. Ben sonra öğrendim, bunun okutma yarası olduğunu, Anamdan el aldım. Bu şekilde nazardan hastalananları iyileştirdim.

Yine bizim akrabamızdı, adam kunduracıydı. Gözünde piroz yarası çıktı. Ben okudum ona ekmek ve su perhizi verdim iyileşti. Bu adama da nazara gelmiş. (K9)

2. Bir gün misafirlğe gittik. Orada ev sahibi oğlumu çok sevdi. Çıkıp eve geleceğiz, kadın elbisesinden bir iplik parçasını koparıp verdi, yakmam için. Çıktık eve geliyoruz. Çocuk yolda düştü, kolunu incitti. Kadın bilirmiş, nazarının değdiğini. (K10)

3. Benim bacım dövme döverdi. Bacım çok da güçlüydü. Komşumuz geldi, nazar etti. Bacımın başına ağrı düştü. Okuduk, geçti. (K1)

4. Ben genç kızdım. Eve bir kadın geldi. Nasıl güzelmiş, dedi. O gece beni bir sıtma tuttu. Beni o zaman hocaya götürdüler. Hoca afsunladı, öyle iyileştim. Loğusaydım. Beni görmeye geldiler. Sütüm de bir çoktu, bir çoktu. Bunlar gittiler. Benim sütüm kesildi, çocuğum öldü. Yavrum, nazardan gitti. (K2)

5. Bizim komşunun kızı hemşireydi. Çok güzel kızdı. Buna arkadaşı bir bakmış. Kız yolda yere çarpılmış. Benim incir, ceviz bahçem vardı. Bizim komşu oraya söyledi. Bahçeye parmak kadar kurtlar düştü; ağaçlar kurudu, gitti. Nazar değdi, hiçbir şey kalmadı. (K11)

6. Ben yeni evliydim. O zaman kaynanamla oturuyorduk. Komşumuz, kaynanamla bana söyledi. Aynı gün damdan düştüm. Bir ay yattım. Kayınbabam bana dua Nazar duası okudu da öyle kalkabildim.

Bizim köyde, ineğimiz doğurdu. Komşu da bak bak kendi kendine doğum yapmış, dedi. İneğimiz sabaha çıkmadı. Bizim keçi de doğurdu. Aynı kadın, keçiye de söyledi. O hayvan da öldü. (K 12)

7. 22 yıl önceydi. Benim eşim öğretmendir. Çok zeki birisidir. O zaman mesleğinde yükselmek için hazırlanıyordu. Belki de başaracaktı. Sınavlara hazırladığı sene eşime nazar oldu ve trafik kazası geçirdi. Şimdi sakat kendisi ama üzüntüden bir şey yapamadık. 9 ay hastanede yattı, o zaman.

İki kız kardeşimi kaybettim. Kardeşlerim çok güzeldi. Akrabaların gözleri değdi. Biri veremden biri de aniden kanser olup öldü. Biri daha iki yıllık evliydi. Nazara geldiler.

Bu sene Ramazandan önce eve arkadaşımı çağırdım Aslında onun nazarının değdiğini de bilirim. Biz de eve yeni, parke döşetmiştik. Ay Asiye abla parkeleriniz ne güzel, halı kullanmasanıza, dedi. Akşama evi su bastı.

Kaynımın oğlu Naci var. Biz de bir teyp almışız. Naci: Ben koca set aldım, böyle çalmıyor, dedi. Bizim teyp sustu.

Biz geçen Oğuzeli'ne gittik. Oğluma söylediler. Eve geldik, oğlan hastalandı. Nazar değdi, çocuğa. (K 13)

8. Benim ikiz oğlum vardı. Hasan ile Hüseyin. Üç yaşındaydılar. Komşular bir tane büyüteğine iki tane büyütür, dediler. Çucuklarda Hasan'ın ateşi çıktı, halsizleşti. Ateş düşürücü verdik. Çocuk bir döndü, bir döndü. O zaman babamı çağırdık. Çocuğun başında Kur'an- Kerim'den ayetler okudu. Su, süt içirdik. Nafile, gece öldü.

Benim dedem hocaymış. Loğusa kadınları tövbeletirmiş. Dedemin fesini o zaman köyde dolandırırlarmış. O fes kadınları, nazardan-büyüden korurmuş. (K14)

9. Nevelikte komşumuzun bana nazarı değdi. Süt emzirirken benim göğsüm şişti, emziremedim. Komşulardan biri de onun bir eşyasını yak, dedi. Ertesi gün, onun havlusunu bizim bahçeye düşmüş. Onu aldım, sobada yaktım. Yakınca şişliğim indi. Kadın yeşil gözlüydü. Zaten renkli gözlülerin nazarı çok değer. "Maşallah" demedi. Öyle demek lazımmış.

O kadının çok nazarı değdi. Kızım bir gün dışarı çıktı. Çocuk eve geldi, burnu şarıl şarıl kanıyor.

Kocam hasta falan değildi. Adam birden bire gitti. Herhalde nazar değdi. (K4)

10. Ben yeni evliydim. Ablama derlermiş; bacın nasıl güzel, diye. Benim yüzüm bir şişti. Ben bunu nazara bağladım. İpe iğde dizdim. Bu Kur'an'da da var. Nazar değmesin diye.

Benim iki çocuğumun gözleri renklidir. Benim çocuklarıma çok söylediler. Çocuklarım hastalandılar. Sonra mavi boncuk ile iğdeyi dizip çocuklara taktım. (K16)

11. Pazarcık göynük köyünde benim dayım vardı. Dayım göçmen kırlangıç kuşlarından bahsetti. Bu kuşlar göç ettikleri zaman yuvalarında üç tane taş olurmuş.

Bu yuvadaki taşların rengi; kırmızı, siyah ve beyazmış. Bu taşlardan biri de nazara iyi gelirmiş. Benim oğlanın da bir gün ağıdı durmadı. Bu taşlardan çıkın yapıp yastığının altına koyduk. Çocuğun ağıdı kesildi. (K5)

12. Bana çok söylüyorlar. Astımım var, benim. Oğluma, kızıma da çok söylüyorlar. Çabuk hastalanıyorum. Bu yüzden; annem, it boncuğunu ipe dikti. Onu üzerimde taşıyorum.

Bizim köydeyken beş tane ineğimiz vardı. İneklerin sütü çok boldu. Köylülerden biri ne kadar çok yoğurdunuz var, dedi. Bizim ineklere de söylediler. İnekler hastalandı. Baytara götürdük. İneklere nazar değdiğini düşünüyorum.

Benim nenemin gözleri mavidir. Kime söylese hemen nazarı değer. Koyunlara söyledi, hayvanların sütü kesildi.

Benim kardeşim uzun boylu, yakışıklıdır. Köylü boyuna-posuna söyledi. Kardeşimin koltuk altında yara çıktı. O yaraya “ Kudret yarası “ derler. Yara için ameliyat oldu. Annem ona işde dizdi.

Bizim evimiz tek katlıydı. Evin ikinci katının yaptırdık.Konu-komşu, evin ikinci katının nasıl yaptırdınız, parayı nerden buldunuz, dedi. Aradan bir hafta geçmedi, evin duvarı çöktü.

Bir düğüne gittik. Düğünde “Gutnu” üç etek giydim, kırmızı da eşarp taktım. Düğünde bana söylediler. Ne güzel olmuşsun, diye. Eve geldim, sanki başım çatlıyordu. O derece ağrıdı. (K17)

13. Loğusaydım, komşular beni görmeye geldi. Nazardan sütüm kesildi. Yine nazardan ikinci çocuğumu kaybettim. Hamileyken karnım çok büyüktü. Akrabalarımız, karnıma söylediler. Çocuk ölü doğdu. (K7)

14. Bana komşum Saniye'nin nazarı değdi. Doğum yapmışım, umma oldum.

Benim de nazarım değdi. Komşum fırından yemek getiriyordu. Baktım ki içinde börekler var. Nar gibi kızarmış. Oğlanı sokağın başında gördüm, iki adım atmadan tepsi ters devrilip yere düştü.

Annemin nazarı değdi. Ben yeni doğum yapmışım. Annem geldi. Aman nasıl sütün var, dedi. Sütüm kesildi, bir daha da gelmedi. (K6)

15. Anamlarda pekmez kaynatıyorduk. Komşu geldi; Abo...nasıl kaynıyor, dedi. Pekmez deli oldu. Neredeyse taşacaktı. Üzüm pekmezi normalde taşmaz.

Ablam evini düzmüş, temizlemiş. Nazar değmesin diye de evine nazarlık asmış. Eve misafirler geldiğinde nazarlık yere düşmüş, ortadan ikiye bölünmüş.

Görümüm ev almış. Akrabalarını çağırmış. Misafirler daha evi gezmeden evin dış kapısı, demir kapı yere çakılmış. (K8)

4. 5. ANONİM HALK EDEBİYATINDA NAZAR

4. 5. 1. Deyimler, Atasözleri, Dualar ve Beddualarda Nazar

1. Nazar Kişilemek

Göz değmesin diye bir şeyin çok güzelliğini belli etmeyecek şekilde söz söylemek.¹⁰⁰

2. Yavuz dilden, kem nazardan saklaya.

Sözleriyle veya gözleriyle nazar edenlerin şerrinden esirgesin Rabbim.¹⁰¹

3. “Maşallah, maşallah.” denilerek nazar değenin suratına tu tu. denir (K1)

4. “Allah arabaların altında kalasın.” denilerek beddua edilir. (K2)

5. “Kem gözlerden saklasın.” denilir. (K1)

6. “Göz değmez, söz değer.” (K2)

7. “Abo...v küller başıma!” diyerek nazar edilir. (K2)

8. “Elbisen yeni olsun, sen eski ol.” denilerek kişi nazardan korunmuş olur. (K2)

9. “1, 2, 3 ...10, 60, 70 derdi, belası, nazarı, hastalıkları, kadan belan bu sularda gitsin, bu sularda çıksın gitsin” ifadeleri nazar değen çocuğun kafasından en son su tası dökülürken söylenir. (K2)

10. “ Elemtere fiş

Kem gözlere şiş.”(K1, K2, K7)

11. “Azara buzara

Çocuğuma göz edenlerin gözleri bozala.” (K2, K7, K11)

12. “Maşallah maşallah

Nazar değmesin (değmez) inşallah” (K1, K2, K6)

13. “Nazar etme n’ olur.” (K1)

14. “Kem gözle bakmak.” (K2)

15. “Nazar insanı mezara, deveyi kazana götürür.” (K2)

16. “Nazara nazara ... a nazar edenin iki gözü bozara.” (K2)

17. Altmış, yetmiş, çıkmış kadalrı almış gitmiş. (K2)

18. Çatır çatır çatlasın, çatırtısı patlasın.

¹⁰⁰ Ömer Asım Aksoy (1945), *Gaziantep Ağzı 2*, İbrahim Horoz Basımevi, İst., s.152

¹⁰¹ Aksoy, a.g.e.,s.390

Nazar edenin iki gözü patlasın. (K2)

19. Elemtere fiş, kem gözlere şiş. (K2)

4. 5. 2. Tekerlemelerde Nazar ile İlgili Unsurlar

Tortum'da nazara uğramış birini nazardan kurtarmak için şu işlem yapılır: Bir kap içindeki suya, aşağıdaki tekerlemelerden birisi okunur:

Ağ göz, kara göz
Sarı göz, mavi göz
Yeşil göz, ela göz
İnne fiş inne fiş
Kara yılanın sütünü
Yoğurt mayalamışım
Ye de çatla patla çık

Altmış adı
Yetmiş gıdı
Seksen memeli cudi
Doksan sürücü
Onların günahı seni tutsun
Çatla patla çık

Daha sonra göz için suya bir kömür parçası atılıp çalkalanır. Bu su ile nazar değmiş kişi yıkanır, suyun bir kısmı ateşe dökülür, bir kısmı da hastaya içirilir.

Ak göz, mavi göz
Ala göz, tirşe göz
Sarı göz, kara göz
Altmış, yetmiş, çıkmış gitmiş

Nazar değdiğine inanılan çocuğun nazardan kurtulması için Yozgat'ta bir köz tavası üzerinde, kurutulmuş üzerlik yakılır. Üzerlik koku verip dumanı çıkmaktayken, çocuk dumanın üzerine eğdirilir ve bir taraftan şu tekerlemeler söylenir:

Üzerlik yüz bin ellik
Göz edenin gözü delik
Hezere müzere
Altmış yetmiş
Her dertlerin çıkmış gitmiş

Üç hellez üç hıllaz
 Yetiş Hızır Ellez
 Hezere müzere
 Göz edenin gözleri bozara

Kara göze
 Azara bozara
 Göz edenin
 Gözleri bozara

Üzerlik
 Nazara nüzara
 Nazar edenin gözleri bozara
 Altmış yetmiş
 Nazar edenin gözleri
 Dağlara taşlara gitmiş

Üzerliksin havasın
 Yetmiş iki derde devasın
 Üzerlik, yüzbin erlik
 Gitsin sayrılık, gelsin sağlık

Üzerliksin havasın
 Her dertlere devasın
 Üzerlik demişler senin adına
 Çıksın, çocuğumun ağzından, kasığından
 Elemtere fiş,
 Kem gözlere şiş
 Çörek otu patlasın,
 Nazar edenler çatır çatır çatlasın.¹⁰²

¹⁰² Doğan Kaya(1999), *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ank, s.624-625

4. 5. 3. Ninnilerde Nazar ile İlgili Unsurlar:

1.

Dandini dandini danadan
Bağışlasın yaradan,
Hak saklasın nazardan;
Uyusun da büyüsün,
Eksilmesin aradan.

İstanbul ¹⁰³

2.

Dandini dandini danadan,
Bir ay doğar anadan,
Bağışlasın yaradan.
E, e, e yavruma ninni!

3.

Hu hu hu Allah
Sen uykular ver Allah,
Sen uykular vermezsın,
İyilik sağlık ver Allah, ninni!

Bandırma ¹⁰⁴

4.

Kızım gider pazara,
Uğratırlar nazara,
Kızıma ölsün diyenler,
Kendisi girsın mezara!

Adana

5.

¹⁰³ Amil Çelebioğlu(1995), *Türk Ninniler Hazinesi*,İst.,s.105

¹⁰⁴ Çelebioğlu, a.g.e., s.107

Uzun kavak uzamasın,
 Dalında bülbül gezemesin,
 Yavruma kem nazarla bakanlar,
 Sıtma olsun gezemesin!

Ninni yavrum ninni,
 Uyu yavrum uyu!
 Doğanhisar ¹⁰⁵

6.

Beygiri coşturun nazara,
 Anneler gider pazara,
 Oğlanlara şeker üzüm,
 Kızlara keçi boynuzu!
 Bandırma ¹⁰⁶

7.

Salınarak gelen benim efendim,
 Gel böyle salınma, göz değer sana.
 Al yeşil kuşan da kara bağlama,
 Belki düşmanlardan söz değer sana.
 Yar, yar, yar, yar...
 Hop neni, neni de neni,
 Yar neni, neni de neni,
 Dost neni, neni de neni,
 Bas neni, neni de neni!¹⁰⁷

8.

Karga karga gak dedi,
 Çık yollara bak dedi,
 Al şu mavi boncuğu,
 Beşiğine tak dedi.

Kastamonu

¹⁰⁵ Çelebioğlu, a.g.e., s.115

¹⁰⁶ Çelebioğlu, a.g.e., s.142

¹⁰⁷ Çelebioğlu, a.g.e., s.415

9.

Karga karga gak demiş,
 Çık yollara bak demiş,
 Al şu mavi boncuğu,
 Kızımın koluna tak demiş,
 Ninni!

Diyarbakır ¹⁰⁸

10.

Beşiğini yaptım arpa sapından,
 Kundağını açtım gül yaprağından,
 Höllüğünü aldım çay toprağından!

Uşağım uşağım aslan uşağım,
 Aslanlar içinde paşa uşağım!

Terliğini ördüm kuzu yününden,
 Nazarlığını taktım hurma dalından,
 Memesini verdim öz pınarımdan!

Uşağım uşağım aslan uşağım
 Asanlar içinde paşa uşağım

Erzurum ¹⁰⁹

11.

Oğlan oğlan oyunda,
 Hamaylısı boynunda,
 Ben oğlanı ararım,
 Şu kızların koynunda!

Uyusun da büyüsün ninni,
 Tıpış tıpış yürüsün ninni!

¹⁰⁸ Çelebioğlu, a.g.e.,s.232

¹⁰⁹ Çelebioğlu, a.g.e., s.246

12.

Oğlum oğlum oyunda
 Hamayili boynunda,
 Ben oğlumu arar iken,
 Oğlum kızlar koynunda!

Konya ¹¹⁰

13.

Ben sana kurban ben sana yok,
 Çerçiler gelmiş boncuğu çok,
 Ben dedim alam sen dedin yok,
 Her rengi vardır mavisini yok,
 Kızıma layık bir şeyi yok,
 Anası hanım tumanı yok.
 Babası ağa şalvarı yok!

Söğütlü ¹¹¹

14.

Ata biner atı kalgıdır,
 Eğerini yel kaldırır,
 Bakışı kırk kız öldürür,
 Bunun da Mustafa dayısı var!
 Evinin önü oluklu,
 Akar ülüklü balıklı,
 Sarı arslan sırma bıyıklı,
 Bunun da Mehmet amcası var!
 Sergene koymuş sütünü,
 Almış huzurun tadını,
 Büyük evin küçük kadını,
 Bunun da Fatma halası var!
 Ninni ninni nin salar,
 Mahalleye ün salar,
 Doksan okka pirinci,

¹¹⁰ Çelebioğlu, a.g.e., s.265-266

¹¹¹ Çelebioğlu, a.g.e., s.269

Bir kazana hep salar,
Bunun da Őükriye annesi var!
Yağırköyü-Polatlı¹¹²

---

¹¹² Çelebioğlu, a.g.e., s.275

BEŞİNCİ BÖLÜM SONUÇ

Türkiye'nin en büyük kentlerinden birisi ve sürekli bir değişim süreci içerisinde olan Gaziantep, modern görüntüsüne rağmen geleneksel yaşayışın belirgin çizgilerle devam ettiği bir kenttir.

Tarihî İpek Yolunun üzerinde bulunan bölge, medeniyetlerin tanıştığı ve buluştuğu bir yer olmuştur. Tarihin başlangıcından bugüne, bu kentte yerleşen insan topluluklarının mirası olan maddi ya da manevi kültür varlıklarına Anadolu'nun bin yıldan bu yana sahibi olan Anadolu Türklerinin eski inanış ve dinlerinden getirdikleri kültür değerleri de eklenmiştir. Anadolu'da tarihin en eski dönemlerinden bu yana mevcut olan medeniyetler, Asya bozkırlarından kopup gelmiş olan Türk boylarının taşıdıkları sözlü kültürle zenginleşti. Anadolu, eski yeni inanç ve medeniyetlerin Türk kimliği merkezinde yüzyıllar içinde şekillendi. Dünyanın en görkemli kalkınma projelerinden birisi olan GAP'ın merkezi konumundaki bu sınır kenti, her zaman kültürel bakımdan oldukça canlı ve zengin bir merkez oldu. Gaziantep halk kültürü bu tarihî zenginliğin mirasını taşıırken yenileşmenin, değişimin etkileriyle kendine özgü bölgesel yapısını kazandı.

Halk kültürünün en yaygın ve canlılığını muhafaza eden kolları: halk inanışları, gelenek görenekler, halk hekimliği, geçiş ve mevsim törenleri, inanış ve uygulamaları, sözlü edebiyat verimleri ve diğerleridir. Bunlar arasında halk inanışları geniş bir kadroya ve yayılma alanına sahiptir. İnanışlar dinin, tarihin, eski ve ana hatlarıyla kaybolmuş olan kültürlerin, ilkel alışkanlık ve inançların, coğrafyanın etkileriyle oluşmuş zengin kültür hazineleridir.¹¹³

Bugüne kadar Gaziantep yöresinde halk inanışlarıyla ilgili yapılan çalışmalar yetersiz kalmış, herhangi bir bilimsel çalışma da yapılmamıştır. Halk inanışları ve uygulamaları içerisinde her dönemde ve her toplumda az çok mevcut

---

¹¹³ Köksel Behiye, "Gaziantep Halk Kültürü Hakkında", Gaziantep, Dört Yanı Dağlar Bağlar, İst. 2007, s. 223

olduğunu görmemiz bakımından önemli bir yere sahip olan nazarla ilgili inanış ve uygulamaların Gaziantep örneğini sunan tezimiz, bölgesel anlamda ilk bilimsel verileri sunan çalışmadır.

KAYNAKLAR

- Akalin, Ş. H. (1991). Üzerlik. *II. Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, ss.247-260, http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_2/akalin.pdf, (20.06.2011).
- Aksoy, Ö. A. (945), *Gaziantep Ağzı 2*, İbrahim Horoz Basımevi, İst., ss.152-390.
- Artun, E.(2008), *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*, Kitabevi, İst., ss.1-26.
- Başçetinçelik, A., Adana Halk Kültüründe Kırk Basması Nazar Kırklama, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM>, (20.06.2011).
- Bayat, F.(2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2*, Ötüken Yayınevi, ss. 125-188.
- Bayat, F. (2005), *Türk Şaman Metinleri (Efsaneler ve Memoratlar)*, Üç Ok Yayınları, Ankara, s.25-30
- Bayrı, M. Halit, Nazar ve Nazarlık, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, Mayıs 1955, İstanbul.
- Boratav, P. N.(1997), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yay. , İstanbul.
- Çağınlar, Z., Adana Halk İnançları İçinde Nazara Bağlı Hastalık, Ölüm Anlatıları ve Bunlardan Korunmak İçin Yöntemler, <http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler>, (18.06.2011).
- Çelik, H.,(1990). Halk İnançlarında Hızır, Hızır-İlyas ve Hıdırellez Geleneği, *Yöre Dergisi*, s.6-28 .
- Çeltikci, O.(2007), *Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İst., s. 25-30.
- Çıblak, N. Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 15 -125.
- Çobanoğlu, Ö. (1999), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ank., s. 133-135.
- Çoruhlu Y. (2000), *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, İst., s. 59-146.
- Doğan A.(1999), *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Akçağ Yayınları, Ank. s. 534
- Durna, F.(2007), *Gaziantep Folkloru ve Halk Edebiyatı*, Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Lisans Tezi, Gaziantep.
- Er, M.(2005), *Elazığda Nazarla İlgili İşlemlerin Sosyolojik Tedkiki*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Ergun, P.(2004), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ank., ss. 82-323.
- Eyüboğlu, İ. Z.(1987), *Anadolu İnançları, Anadolu Mitolojisi-Söylence Bağlantısı, Geçit* Kitabevi, İstanbul.
- Gaziantep İl Yıllığı 2002*, Repromert Ltd. Şti., Başbakanlık Basımevi, Ank. s.1-269.
- Gökay, O. Ş. (2006). *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalcı Yayınevi, İst., ss. 1015-1019.
- Günay, Ü. ve Güngör, H. (2007). *Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yayınları, İst., ss. 56-79.

- Güzel, A. (2009). *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ank., ss. 106-109.
- Güzelbey, C.C. (1981). *Gaziantep'te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar*, TFA, 1981/2, Kültür ve Turizm Bak. Yay. , Ank. s. 19-36.
- İnan, A. (1972), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yay. , Ank., ss. 64-96.
- İnan, A. (1987), *Makaleler ve İncelemeler*, C. I, Ank., s. 491-495
- Kalafat, Y. Kültür Coğrafyasında Rumeli Balkan Örneklemeleri ile Karşılaştırmalı Renk Kültüründe Mavi, <http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=341>, (07. 06. 2011)
- Kalafat, Y. (2005). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Babil Yayıncılık, Ank., ss. 43-191.
- Kalafat, Y. Antalya Yöresi Örnekleriyle Türk Kültür Coğrafyasında Süpürge İnanıcı, <http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=3>, (07. 06. 2011)
- Kaya Y. ve Tatar T. (2008), *Gelenekten Modernliğe Kalıplaşan Yenilik*, Doğu Kütüphanesi, İst., ss. 37-44.
- Kaya, D.(1999), *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ank., s.624-625.
- Kazan, Ş., Klasik Türk Şiirinde Nazar: Göz Değmesi. *Millî Folklor*, s.68-179.
- Köksel, B.(2000). Gaziantep Yöresi Halk İnanışlarında Şamanist Etkiler. *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ank., s. 485-496.
- Köksel, B.(2007). Gaziantep Halk Kültürü Hakkında. *Dört Yanı Dağlar Bağlar*, İst., s. 223-227.
- Nazmi A. (2001), *Ağaç Dikmenin Fazileti*, Pamuk Yayıncılık, İst., s. 33.
- Öcalan, F.Z., *Günümüzde Nazarlık: Formları, Kullanım Alanları ve İşlevleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Ögel, B.(2003), *Türk Mitolojisi*, c. 1, TTK Basımevi, Ank., ss. 20-123.
- Özbaş, Ö., *Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar*, Gaziantep Kültür Dergisi/1958, s. 8
- Özbek, M. (1975), *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken Yayınevi, Ank., s. 13.
- Taner, N. Halk İnanmalarında Cin ve Cin tutma, *Türk Folkloru*, 1982 Şubat S: 43, ss.12-15
- Taner, N., *Halk Kültüründe Ay*, Türk Folkloru/1982 Şubat S: 31, s.20-22.
- Tanyu, H.(2007), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ank.
- Türkçe Sözlük, TDK Ank. 2005.
- Ülkütaşır, M.Ş., Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar, *Türk Folkloru*,1982 S: 39, s. 305-314.

EKLER

EK A. KAYNAK KİŞİLER

K. 1. Mücella Çiçek, 55 yaşında, Gaziantep, Ev hanımı, İkamet Yeri Adana, İlkokul mezunu, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 2. Suden Şahin, 66 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 3. Fatma Katran, 53 yaşında, Okur-yazar değil, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 4. Emine Gezer, 85 yaşında, Okur-yazar değil, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 5. Bedriye Gezer, 45 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 6. Ayfer Doğan, 33 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 7. Aysel Kaya, 40 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 8. Dilek Dinç, 28 yaşında, Üniversite mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 9. Yumma Tatarcıoğlu, 84 yaşında, Okur-yazar değil, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 10. Ayşe Katran, 66 yaşında, Okur-yazar değil, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 11. Hüseyin Uçarkuş, 60 yaşında, Lise mezunu, Memur, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 12. Döne Katran, 53 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 13. Asiye Katran, 40 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 14. Güllü Çetin, 67 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 15. Ayşe Karakoç, 26 yaşında, Yüksek Lisans mezunu, Öğretmen, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 16. Habibe Patalak, 41 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 17. Birgül Zantur, 29 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 18. Suna Köksel, 67 yaşında, Orta öğrenim, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi ve çevresindeki bilgilerden yararlandı.

K. 19. Galip Kalemci, 50 yaşlarında, Ticaretle uğraşiyor, İkamet Yeri Gaziantep, Çevresindeki bilgilerden yararlandı

K. 20. Sümer Arzu, 34 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/ Alaybey mahallesi, Çevresindeki bilgilerden yararlandı, büyüklerinden öğrendi.

K. 21. Ülkü Urumlu, 40 yaşında, Lise mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/ Nuri Pazarbaşı, Büyüklerinden öğrendi.

K. 22. Nebile Marakoğlu, 41 yaşında, Yüksek okul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/ Karataş, Büyüklerinden öğrendi.

K. 23. Sevinç Besle, 42 yaşında, Lise mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/ İnönü caddesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 24. Medine Dönmez, 43 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/ Sakarya mahallesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 25. Yasemin Çolak, 35 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/ Akyol mahallesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 26. Zeliha Bayer, 55 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/ Nurri Pazarbaşı, Büyüklerinden öğrendi

K. 27. Fatma Korucu, 17 yaşında, Okuyor, Öğrenci, İkamet Yeri Gaziantep/ Güneş mahallesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 28. Fatma Emel Kıcıkoğlu, 45 yaşında, Lise mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi

K. 29. Tülay Özberk, 44 yaşında, Üniversite mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/Sarıgüllük, Büyüklerinden öğrendi

K. 30. Ayşen Toprak, 30 yaşında, Üniversite mezunu, Öğretmen, İkamet Yeri Gaziantep/Üniversite Bulvarı, Büyüklerinden öğrendi

K. 31. Sakine Tekin, 31 yaşında, İlkokul mezunu, Hizmetli, İkamet Yeri Gaziantep/Karataş, Büyüklerinden öğrendi,

K. 32. Yasemin Demiral, 35 yaşında, Üniversite öğrencisi, Öğrenci, İkamet Yeri Gaziantep/Yeditepe mahallesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 33. Yasemin Kara, 25 yaşında, Üniversite mezunu, Çalışmıyor, İkamet Yeri Gaziantep/İbrahimli, Büyüklerinden öğrendi

K. 34. Makbule Özkınalı, 43 yaşında, Lise mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi

K. 35. Galibe Korkmaz, 28 yaşında, Üniversite mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/Gazikent, Büyüklerinden öğrendi,

K. 36. Zehra Dalbudak, 37 yaşında, Üniversite mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/Akyol mahallesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 37. Didem Gülbaş, 24 yaşında, Üniversite mezunu, Öğretmen, İkamet Yeri Gaziantep/İbrahimli, Büyüklerinden öğrendi

K. 38. Zeynep Mayda, 25 yaşında, Üniversite mezunu, Öğretmen, İkamet Yeri: Gaziantep/Yeditepe mahallesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 39. Ömür Kartal, 32 yaşında, Lise mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/Kavaklık mahallesi, Büyüklerinden öğrendi

K. 40. Cennet Teke, 28 yaşında, Lise mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/Karataş, Büyüklerinden öğrendi

K. 41. Ülkü Çıman, 22 yaşında, Lise mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/Karataş, Büyüklerinden öğrendi

K. 42. Işık Avcıl, 34 yaşında, İlkokul mezunu, Evhanımı, İkamet Yeri Gaziantep/Saçaklı, Büyüklerinden öğrendi

K. 43. Emine Karadağ, 17 yaşında, İlkokul mezunu, Çalışmıyor, İkamet Yeri Gaziantep/Kolejtepe, Büyüklerinden öğrendi

K. 44. Yağmur Göçmen, 16 yaşında, İlköğretim mezunu, Çalışmıyor, İkamet Yeri Gaziantep/Üniversite Bulvarı, Büyüklerinden öğrendi.

K. 45. Ayşegül Çelebioğlu, 44 yaşında, Lise mezunu, Kuaför/Öğretmen, İkamet Yeri Gaziantep, Büyüklerinden öğrendi.

K. 46. Duygu Göçmen, 17 yaşında, İlköğretim mezunu, Çalışmıyor, İkamet Yeri Gaziantep/Üniversite Bulvarı, Büyüklerinden öğrendi.

K. 47. Ayten Şahin, 45 yaşında, Üniversite mezunu, Turizmci, İkamet Yeri Gaziantep/Üniversite Bulvarı, Büyüklerinden öğrendi.

K.48. Döne Şöhmelioğlu, 45 yaşında, ilkokul mezunu, İkamet Yeri Gaziantep Zevkir Köyü, Büyüklerinden öğrendi.

K. 49. Fatma Er, 62 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, Gaziantep Zevkir Köyü, Büyüklerinden öğrendi.

EK B. NAZARLA İLGİLİ FOTOĞRAFLAR**Resim 1: Arabanın Aynasında Asılı Çeşitli Nazarlıklar****Resim 2: Ayna Önüne Asılı Çeşitli Nazarlıklar**

Resim 3: Bayanlar Çeşitli Aksesuarlarında Kullanmaktadır

Resim 4: Camedan İçindeki Nazarlık

Resim 5: Çocuğu Nazardan Koruyan Nazarlıklar

Resim 6: Çocuğun Sağ Omzunda Görölmektedir

Resim 7: Çocuğu Nazardan Koruyan İğde, Şeb vs.

Resim 8: Dikkatleri Őzerinde Toplamak İçin Deniz Kabuklarından Yapılmış Nazarlık

Resim 9: Duvarda Asılı Bir Nazarlık

Resim 10: Elbise İçlerinde Taşınan Hamaili

Resim 11: Evin Duvarına Asılı Şeb, Hamaili vs.

Resim 12: Evin Duvarında Asılı İpe Geçirilmiş Üzerlik

Resim 13: Evin Duvarında Asılı Mavi Boncuk

Resim 14: Evin Duvarında Asılı Nazar Duası

Resim 15: Evin Kapısının Üzerine Asılı Üzerlik

Resim 16: Evlerin Çeşitli Yerlerinde Bulunan Nazarlıklar

Resim 17: Yol Kenarında Satılan Şeb, vs. Nazarlıklar

Resim 18: Gelenlerin Olumsuz Etkisini Dışarıda Bırakmak İçin Kapı Önündeki Nazarlık

Resim 19: Hamaili

Resim 20: İğde ve Mavi Boncuktan Yapılan Kolye

Resim 21: Kapı Anahtarlığı Şeklinde Nazarlık

Resim 22: Kapı Duvarına Asılı Nazarlık

Resim 23: Kapı Kolunda Üzerlik ve Mavi Boncuk

Resim 24: Kapı Önündeki Nazarlık

Resim 25: Kapının Girişinde Asılı Üzerlik

Resim 26: Mavi Boncuk ve Çeşitli Nesnelerle Süslenmiş Nazarlık

Resim 27: Metal Nesnelerin Nazardan Koruduğu İncanın Göstergesidir

Resim 28: Tavana asılı üzerlik

Resim 29: Yol Kenarında Satılan Nazarlıklar

Resim 30: Gaziantep'te genç kızlar tarafından İşlenen "aynalı çengil"

Resim 31:Aynalı çengil

Resim 32: Evin dış yüzüne asılmış “at nalı”

Resim 33: Aynalı çengil

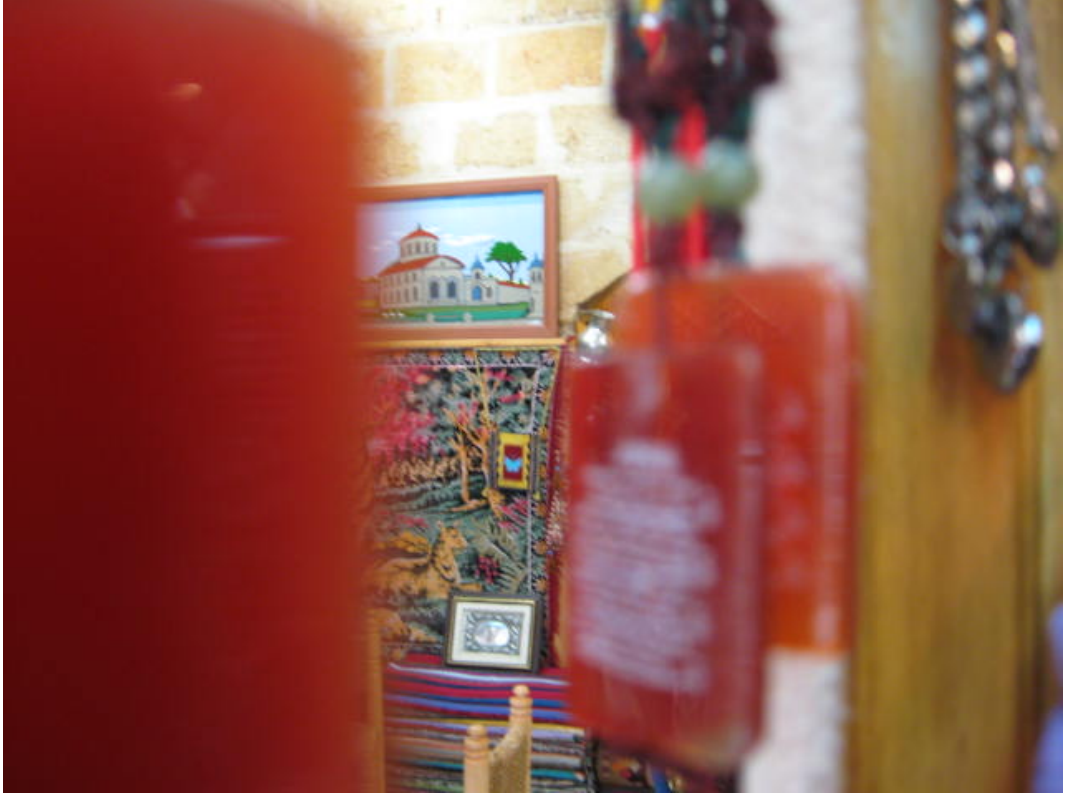
Resim 34: ayakkabı şeklindeki nazarlıklar

Resim 35: Mavi boncuk

Resim 36: Çeşitli nazarlıklar

Resim 37: Nazar ayeti

Resim 38: Ayakkabı biçimindeki nazarlıklar

Resim 39: Duvara asılı “mavi boncuk”

Resim 40: Aksesuar olarak satılan nazarlıklar

Resim 41: Çeşitli aksesuarlarda nazarlıklar

Resim 42: Nazarlıklar

Resim 43:Çeşitli nazarlıklar

Resim 44: Mavi boncuk

Resim 45: Mavi boncuk

Resim 46: At nalı ile birlikte mavi boncuk

Resim 47: Nazar ayeti

Resim 48: Çeşitli nazarlıklar

Resim 49: Nazarlıklar

Resim 50: Mavi renge vurgu yapan nazar inancı

Resim 51: Nazar boncukları

Resim 52: mağazaya asılı nazar boncuğu

Resim 53: Kapı girişinde satılan nazarlıklar

Resim 54: Koruyuculuğuna inanılan kaplumbağa kabuğu

Resim 55: Aynalı çengil

Resim 56: Aynalı çengil

Resim 57:Aynalı çengil

Resim 58:Aynalı çengil

Resim 59:Aynalı çengil

Resim 60: Mavi boncuk

Ek.B.1

Resim 1: Arabanın aynasında asılı mavi boncuk, iğde ve ayet

Resim 2: Ayna önünde asılı şeb

Resim 3: Bayanların aksesuar olarak kullandığı mavi boncuklu küpe

Resim 4: Camekan içinde ayakkabı şeklindeki nazarlık

Resim 5: Çocuğun sağ omzundaki şeb, iğde, mavi boncuk

Resim 6: Çocuğun sağ omzundaki nazarlıklar

Resim 7: Çocuğun sağ omzundaki nazarlık

Resim 8: Deniz kabuklarından yapılan nazarlık

Resim 9: Evin duvarında asılı mavi renkteki tabak biçiminde nazarlık

Resim 10: Elbiselerin iç kısmına takılan hamaili

Resim 11: Evin dış duvarına asılı şeb, hamaili.

Resim 12: Evin içinde duvara asılı hamaili

Resim 13: Duvara asılı mavi boncuk

Resim 14: Evin iç duvarında asılı nazar ayeti

Resim 15: Evin oda kapısının üzerinde asılı üzerlik

Resim 16: Evin çeşitli noktalarında bulunan nazarlıklar.

Resim 17: Sokakta satılan nazarlık, şeb vs.

Resim 18: Evin dış kapısında yere kötülükleri uzaklaştırmak için asılan mavi boncuk

Resim 19: Elbise içlerine asılan hamaili

Resim 20: Nazardan korunmak için ipe dizilerek boyna asılan iğde ve mavi boncuk

Resim 21: Anahtarlıktaki nazar boncuğu

Resim 22: Oda kapısında asılı nazarlık

Resim 23: Kapı kolunda üzerlik ve mavi boncuk

Resim 24: Evin giriş kapısında yerde bulunan nazarlık

Resim 25: Odanın kapısının girişinde bulunan üzerlik

Resim 26: Mavi boncuk ve çeşitli nesnelere süslenmiş nazarlık

Resim 27: Oda kapısının kenarına asılı gümüşten yapılmış nazarlık

Resim 28: Tavana asılı üzerlik

Resim 29: Yol kenarında satılan nazarlıklar

Resim 30: Aynalı çengil

Resim 31: Aynalı çengil

Resim 32: Evin dış duvarına asılı at nalı

Resim 33: Gaziantep'te satılan çeşitli mavi boncuklu nazarlıklar

Resim 34: Han duvarının girişine asılı mavi boncuk

Resim 35: Çeşitli nazarlıklar

Resim 36: Gaziantep'te çarşıda satılan çeşitli nazarlıklar

Resim 37: Nazar ayeti

Resim 38: Çarşıda satılan ayakkabı şeklinde modernize edilmiş nazarlık

Resim 39: Duvarda asılı bulunan mavi boncuk

Resim 40: Çarşıda satılmakta olup üzerinde göz boncuğu bulunan yüzük

Resim 41: Çeşitli aksesuarlarda bulunan nazarlık

Resim 42: Nazarlıklar

Resim 43: Çeşitli nazarlıklar

Resim 44: Çeşitli nazarlıklar

Resim 45: Nazarlıklar

Resim 46: At nalı ve mavi boncuktan oluşan nazarlıklar

Resim 47: Nazar ayeti

Resim 48: Nazarlıklar

- Resim 49: Nazarlıklar
Resim 50: Çeşitli mavi boncuklar
Resim 51: Nazarlıklar
Resim 52: Dükkan camına asılı mavi boncuk
Resim 53: Satılan çeşitli nazarlıklar
Resim 54: Nazarlık olarak satılan kaplumbağa kabuğu
Resim 55: Aynalı çengil
Resim 56: Aynalı çengil
Resim 57: Aynalı çengil
Resim 58: Aynalı çengil
Resim 59: Aynalı çengil
Resim 60: Çarşıda satılan mavi boncuklar ve hayvan postu

ÖZGEÇMİŞ

Çiğdem Şahin 1982 yılında Adıyaman'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Gaziantep'te tamamladı. 2006 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 2008 yılında Gaziantep Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde yüksek lisansa başladı.

VITAE

Çiğdem Şahin was born in Gaziantep in 1982. She finished her primary and second education in Gaziantep. She graduated from Kırıkkale University, Science and Literature Department Turkish Language and Literature in 2006. She started to do her MA at Gaziantep University in 2008.